

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Viliina Jyrinki	
Työn nimi – Title Sielunelämän poikkeavuus. Lasten poikkeavuuden määrittely 1950-luvun Suomessa	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro-gradu
Aika – Month and year Maaliskuu 2014	Sivumäärä – Number of pages 97
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tässä Suomen historian pro-gradu työssä tarkastellaan lapsuuden aikaisten ongelmien määrittelyä 1950-luvun Suomessa. Alkuperäislähteinä on käytetty psykologian oppikirjoja sekä Keski-Suomen kasvatusneuvolan toimintakertomuksia vuosilta 1953–1962. Tutkimuksessa on lähestytty kasvatusneuvolaa ja psykologiaa tieteenä normaalin tuottajina. Kvalitatiivisessa sisällön-analyysissä käytävässä tutkimuksessa näkökulmana on ollut Michel Foucault’n teoria biovallasta.</p> <p>Tutkimuksen rakenne etenee tutkimuskysymysten esittelystä sekä tutkimuskirjallisuuden ja tutkimuksen suuntaviivojen esittelystä aiheen taustoitukseen. Lasten huollon ja hoivan historian taustoittamisen jälkeen vuorossa on aineiston varsinainen analyysi. Käsittelyluvuissa kerrotaan, että Keski-Suomen kasvatusneuvolassa vuosina 1953–1962 asioinut tyypillinen potilas oli kansakouluikäinen poika, joka kärsi oppimisvaikeuksista. Kasvatusneuvolan resurssit olivat usein niukat ja lapsia hoidettiin lähinnä polikliinisesti.</p> <p>Ajan psykologia suhtautui lapseen ja lapsuuteen kehityksen ja kasvun näkökulmasta. Tutkimus osoittaa, että psykologiassa pidettiin tärkeänä normaalia kehitystä. Tämä tarkoitti erilaisten taitojen saavuttamista ja tietynlaisen käyttäytymisen ilmenemistä eri ikäkausina. Kehitystason mittaaminen ja tulosten vertaaminen biologiseen ikään oli merkittävää lapsen kasvattamisen kannalta. Erityisopetuksen kehitys sai tukea psykologialta, jonka suosiossa 1950-luvulla oli erilaisen testien kehittäminen muun muassa koulukypsyuden mittaamiseksi. Sekä kasvatusneuvola että psykologia käyttivät asiantuntijavaltaa mitatessaan lapsen normaaliuden tasoa ja pyrkiesään normalistamaan lapsia.</p>	
Asiasanat – Lapsuus, psykologia, kasvatusneuvola, kehitys, poikkeavuuden historia	
Säilytyspaikka – Jyväskylän yliopiston kirjasto, JYX-julkaisuarkisto.	
Muita tietoja –	

Vilina Jyrinki

SIELUNELÄMÄN POIKKEAVUUS

Lasten poikkeavuuden määrittely 1950-luvun Suomessa

Suomen historia

pro gradu -tutkimus

Jyväskylän yliopisto

Historian ja etnologian laitos

4/2014

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	2
1.1	Sielullisesti poikkeavat lapset	2
1.2	Tutkimuskysymykset ja lähteet	4
1.3	Tutkimuksen suuntaviivoja	10
1.4	Tutkimuskirjallisuus	14
1.5	Tutkimuksen käsitteet	18
2	Lapset huomion kohteeksi	21
2.1	Köyhäinhoidon perinteestä avohoidon juurille	21
2.2	Mielenterveyspalveluiden alkutaival.....	27
2.3	Lastenpsykiatrisen tutkimuksen ja huollon kehitys Keski-Suomessa	29
3	Kasvatusneuvolaan saapuvat lapset	31
3.1	Kasvatusneuvolan asiakkaaksi ohjautuminen: tulokset ja ilmoittajat	31
3.2	Ikä ja sukupuoli	38
4	Lapsen tilanteen kartoittaminen	47
4.1	Kasvatusneuvolan työmenetelmät	47
4.2	Fyysiset ominaisuudet	49
4.3	Perhetilanne	55
4.4	Älyn ja kehitystason mittaus	73
5	Normaalia tuottamassa	82
6	Lähteet.....	89

1 JOHDANTO

1.1 Sielullisesti poikkeavat lapset

Tarkastelen tässä tutkimuksessa lasten ongelmien määrittelyä 1950-luvun Suomessa. Lähteinäni ovat kyseisenä vuosikymmenenä julkaistut lapsuutta käsittelevät psykologian oppikirjat sekä Keski-Suomen kasvatusneuvolan toimintakertomukset vuosilta 1953–1962. Kiinnostukseni aiheeseen juontaa juurensa harjoitteluun perheneuvolassa (aik. kasvatusneuvola). Pyörittelin tuolloin usein mielessäni kysymystä siitä, miten normaalia epänormaalia tuotettiin ja miten tällä tiedolla voitiin hallita ihmisiä. Lastenpsykiatria ja -psykologia ovat kehittyneet vasta 1900-luvulla, toisin sanoen lapsen erityisyyden tuntemisen historia on lyhyt. Vaikka tällä hetkellä tietoa niin aikuisen ihmisen kuin lapsen psyykestä on hyvin paljon enemmän kuin 1950-luvulla, mielen terveyden absoluuttinen mittaaminen on mahdotonta. Monia 60 vuoden takaisia tulkintoja psyykkisistä ongelmista pidetään tämän hetken tiedon valossa erittäin vanhentuneina, mutta kuinka vanhentuneita nykyiset käsityksemme ovat vuonna 2074?

1950-luvulla lapsuuttaan elivät sodan jälkeen syntyneet sukupolvet. Suurella ikäluokalla on yleisesti tarkoitettu jatkosodan jälkeen syntyneitä poikkeuksellisen suuria ikäluokkia. Riippuen mittaus- ja käsittelytavasta suuriin ikäluokkiin on katsottu kuuluvan 1946–1949, 1945–1950 tai jopa 1945–1955 syntyneet. Usein on käytetty rajauksena vuosia 1946–1949, jolloin vuosittain ylitettiin 100 000 syntyneen rajapyykki. Toisaalta seuraavanakin vuonna jäätiin vian hieman alle sadan tuhannen. Vuoden 1950 jälkeen lasku oli sen sijaan suurempaa. Kun halutaan käsitellä suurta ikäluokkaa välittömästi sodan jälkeen syntyneenä joukkona, rajaukseksi sopii parhaiten 1945–1950 syntyneet.¹ Tarkasteleminani vuosina 1953–1962 suuret ikäluokat olivat tämän rajauksen perusteella 3-17 -vuotiaita.

Suuret ikäluokat syntyivät Suomeen, jonka täytyi toipua sodan vahingoista ja traumaista. Sukupolven lapsuuskokemuksia onkin leimannut puute. Erityisen niukkaa oli ravinnon suhteen ja vaikeinta oli heti sotien jälkeen. Yhdistäväksi tekijäksi voidaan katsoa

---

¹ Purhonen 2008

myös maalaislapsuus, tavallisin koti kun oli pienviljelystila. Vanhempien työpäivät olivat pitkiä ja myös lapset tekivät ikäänsä suhteutettua työtä. Puutteista huolimatta suuret ikäluokat olivat kuitenkin ensimmäinen väestöryhmä, joka oli syntymästään asti julkisen terveydenhuollon piirissä.²

1950-luvulla lapsiin kohdistui huomio monelta taholta. Yhtäällä lapsipsykologia ja -psykiatria kehittyivät ja loivat uusia teorioita, esimerkiksi *casework* eli yksilöön kohdistuva huolto alkoi yleistyä. Suojelukasvatusajattelussa ja -työssä esille nousi puolestaan avohuollon korostaminen. Oman lisänsä toi myös vajaamielislain säätäminen 1958. Koko vuosikymmenen pohdittiin uuden lastensuojelulain säätämistä ja sen suunnittelu aloitettiin 1950-luvun lopulla. Tärkeimpinä tavoitteina oli kotikasvatusta tukevien laitosten lisääminen, vajaamielisten lasten huollon järjestäminen, äitiyssuojelulainsäädännön luominen, äitikutien kehittäminen ja kodinhoitojärjestelmän kehittäminen.³ Lapsien, lapsuuden ja vanhemmuuden kannalta 1950-luku oli merkittävä vuosikymmen. Tuolloin vakiinutettiin laitokset, jotka ohjaavat lasten hoitoa, kasvatusta ja vanhemmuutta myös nykyisin. Laitokset siirrettiin samalla valtion ja kuntien kontrollin alaisuuteen.⁴

1950-luku oli merkittävä vuosikymmen lasten mielenterveyshoidon kehittymisen kannalta, sillä varsinaisen lasten mielenterveystyön voidaan katsoa virinneen tuolloin. Muutos lähti usein liikkeelle yksityisten henkilöiden kuten lastenlääkäreiden, psykologien ja psykiatrien toiminnasta suurissa kaupungeissa, mutta löi läpi myös valtiollisella tasolla.⁵ Vanhemmuutta ja lapsuutta koskeva asiantuntijuus laajeni ja institutionaalistui sotien jälkeisellä kaudella. Tämä merkitsi myös asiantuntijuuden normaalistumista ja arkipäiväistymistä. Yksi uusista asiantuntijuutta käyttävistä instituutioista oli kasvatuseinevola. Siitä tuli erityisesti perheiden ja lasten ongelmia käsittelevä paikka.⁶

Kasvatuseinevolat olivat Suomen ensimmäisiä lapsen kasvatukseen ja, kuten asia tuolloin ilmaistiin, *pahantapaisiin* lapsiin liittyvien ongelmien tutkimus- ja hoitopaikkoja. Keski-Suomeen perustettiin kasvatuseinevola yksityisten henkilöiden aloitteesta loppuvuodesta 1952. Sen jäsenistön muodostivat aluksi kymmenen kuntaa.⁷ Kunnissa oli

---

² Häkkinen; Linnanmäki; Leino-Kaukiainen 2005, 61–91.

³ Pulma 1987, 222–225.

⁴ Vuori 2002, 19.

⁵ Arajärvi 1996a, 1, 3.

⁶ Vuori 2002, 18–19.

⁷ Toimintakertomus 1952.

kannettu huolta vaikeisiin kasvatustilanteisiin liittyvän neuvonnan puuttumisesta ja kansakouluasetuksen vaatiman opetuksen järjestämisestä lievästi älyllisesti jälkeenjääneille lapsille. Lasten henkiseen terveyteen haluttiin kiinnittää huomiota. Kasvatusneuvolan tarkoitus oli vastata näihin tarpeisiin. Sitä mainostettiin muun muassa henkisesti vajaa-kykyisten tai muuten poikkeavien lasten tutkimuspaikkana.⁸ Jyväskylään perustettu kasvatusneuvola oli ensimmäinen tutkimusta ja avohoitoa tarjoava paikka Keski-Suomessa, jonne ongelmallisiksi katsotut lapset voitiin tuoda tutkittavaksi.

Ongelman määrittelyn prosessiin osallistuu tietysti hyvin monet tahot. Kasvatusneuvolassa käyntiin osallistuivat useimmiten lapsen lisäksi opettaja, vanhemmat, psykiatri, psykologi ja sosiaalityöntekijä. Kaikki nämä ryhmät ovat omalta osaltaan tulkinneet syitä, jonka vuoksi lapsi on päätynyt kasvatusneuvolaan. Tässä tutkimuksessa rajaan kuitenkin tarkastelun psykologian näkökulmaan kasvatusneuvoloissa käsitellyistä ongelmista. Psykologia oli ensimmäisiä lapsuuden ja yhteiskunnan suhdetta käsitellyt tieteenala. Empiirisistä tieteenaloista psykologialla on suhteessa muihin tieteenaloihin pitkä, yli sadan vuoden mittainen, lapsitutkimusperinne.⁹ Psykologian osa-alueista kehityopsykologia on kohdistanut vahvimmin huomionsa lapsiin.¹⁰ 1950-luvun Suomessa psykologian toiminta-alue laajeni liittyen esimerkiksi juuri kasvatusneuvoloiden toimintaan. Kliinisen työn määrä lisääntyi testausmenetelmien kasvaessa ja psykologit saivat yhteiskunnassa ihmismielen asiantuntijan roolin.¹¹

1.2 Tutkimuskysymykset ja lähteet

Tutkimukseni lähteinä ovat kaksi hyvin erilaista alkuperäislähdettä. Ensimmäinen kartoittaa tietoa kasvatusneuvolaan potilaiksi tulleista lapsista. Kysymykseni ovat, millaisia lapsia neuvolaan tuli ja miksi, mitä tietoja lapsipotilaista kerättiin. Lapsista saatava tieto on kohtalaisen niukkaa, sillä varsinaisiin potilasasiakirjoihin käsiksi pääseminen on tietosuojajäsenistä poisluettua. Keräsin lapsia koskevan aineistoni kasvatusneuvolan toimintakertomuksista vuosilta 1953–1962. Toimintakertomukset ovat kasvatusneuvolan itsensä tuottamaa tietoa neuvolan toiminnasta. Toimintakertomus on eräänlainen yhteen-

---

⁸ Malinen 2012, 12, 13.

⁹ Alanen 2009, 10.

¹⁰ Woodhead 2003, 85–134.

¹¹ Ihanus 2000, 464.

veto kuluneesta toimivuodesta. Siihen on kirjattu merkittävimmät tapahtumat, henkilökunta ja sen muutokset. Lyhyesti on toisinaan luonnehdittu myös kasvatusneuvolan sen hetkistä tilannetta. Kirjallinen osuus on kuitenkin niukkaa ja vuosittain toistuvat jonkin verran samat ilmaisut, jotka kertovat tietynlaisesta kaavamaisuudesta. Viitteissä käytän kasvatusneuvolan toimintakertomuksista lyhennettyä muotoa *toimintakertomus*. Lisäksi mainitsen aina kyseiset vuodet, joilta toimintakertomuksia on tarkasteltu.

Merkittävän osan toimintakertomuksista muodostavat tilastot, jotka koskevat potilaita. Toimintakertomuksissa on järjestelmällisesti julkaistu tilastoja potilaiden tulosityistä, sukupuolesta, iästä, perheestä, tutkimustuloksista ja hoitomuodoista. Tietoni kasvatusneuvolan potilaista perustuu siis tilastoihin. Tilastojen käyttö perustuu puolestaan siihen, että suurista yksilömääristä on mahdollista löytää säännönmukaisuuksia. Tarkoitukseni ei ole tarkastella tilastojen suhteen pitkän aikavälin kehitystä, vaan tehdä ennemminkin yksinkertainen rakenneanalyysi, joka vastaa kysymykseen millaisena ilmiö esiintyy tietyssä aikana tietyssä paikassa¹². Kasvatusneuvolan potilaista kokoamat tilastot kertovat siitä, mitkä asiat neuvolassa on katsottu merkityksellisiksi määriteltäessä lapsella havaittua ongelmaa. Tulosityiden tilastoista sekä diagnooseista paljastuu myös mikä oli leimattu ongelmaksi.

Olen koonnut tilastoista tutkimukseeni kymmenen vuoden seurantatilastoja. Valitsin tarkasteluajaksi kymmenen vuotta, sillä siinä ajassa kasvatusneuvolan toiminta vakiintui. Tarkastelujakso on myös sen verran pitkä, että mahdolliset vuosittain tapahtuvat satunnaiset poikkeamat eivät ratkaisevasti muuta kokonaisuuden tarkastelua. Toisaalta kymmenen vuotta on sen verran lyhyt aika, että aineiston avulla ei voida arvioida kehityksen suuntaa. Kasvatusneuvolan ensimmäinen toimintakertomus julkaistiin jo vuodelta 1952, mutta olen aloittanut tarkastelun vasta vuodesta 1953 sillä ensimmäisen toimintavuoden ollessa vajaa, se ei olisi vertailukelpoinen muiden vuosien kanssa ja vääristäisi kokonaisvertailua.

Kasvatusneuvolan arkistosta olen lisäksi saanut käyttöni tutkimusaikana kasvatusneuvolassa harjoittelijana toimineiden raportteja ja kahden tutkimusajankohtana neuvolassa työskennelleen psykologin ja sosiaalihoitajan haastattelut. Tilastoaineiston avulla pääsen käsiksi niihin tietoihin, joiden avulla lapsesta kartoitettiin kokonaiskuva. Kiinnos-

---

¹² Rasila 1977, 13, 16.

tukseni kohdistuu kasvatusneuvolan tapaan kategorisoida lapsen ja hänen elämänpiirinsä piirteitä; mikä ajateltiin merkitykselliseksi tiedoksi kerätä ja koota yhteen. Harjoitteluraportit ja työntekijöiden haastattelut valottavat tilastotietoja monisanaisemmin ja kuvailevammin asiakkaan tyypillistä tutkimustilannetta ja oireita, joiden vuoksi lapsi oli kasvatusneuvolaan päätyneenä. Vaikka tilastollisen aineiston tarkastelun myötä muodostan kuvaa tyypillisestä kasvatusneuvolan asiakkaasta, on tutkimuskysymysteni kannalta merkittävämpää, se mitä kasvatusneuvolassa kysyttiin, selvitettiin ja tilastoitiin. Myös itse tilastollinen aineisto herättää mielenkiintoisia kysymyksiä, mutta niiden analysoiminen jää pinnalliseksi tällä aineistolla.

Kasvatusneuvolassa tutkimusajalla työskennelleiden psykologi Ritva Hiekkasen ja sosiaalityöntekijä Maija Haukkamaan haastattelut ovat tehty Perheneuvolan geneettis-historiallista selvitystyötä varten vuonna 1987. Niiden tarkastelussa on siten otettava huomioon, että kyseessä on niin ikään muistitieto ja varsinaisista tapahtumista on aikaa noin kolmekymmentä vuotta. Haastatteluiden lisäksi kasvatusneuvolan arkistosta löytyi kolme harjoittelukertomusta ja yksi käyntiselostus aikaväliltä 1953–1963.

Hilkka Salmisen raportti on vuodelta 1956. Salminen oli kiertänyt kuukauden ajan maaseuduilla tapaamassa potilaita kasvatusneuvolan työntekijöiden kanssa. Raportissa hän käy yksityiskohtaisesti läpi, mitä testejä lapsilla teetettiin ja mitä tietoja heistä kartoitettiin. Anja Ahtisen vuodelta 1958 oleva raportti oli puolestaan tehty Jyväskylän apukoulusta suoritetusta testauksesta. Raportissa on esitetty millä testimenetelmällä apukoululaiset lapset testattiin ja kuvailtu käytäntöä sekä apukoululasten tilannetta Jyväskylässä. Neljään vuonna 1962 kasvatusneuvolassa potilaana olleeseen lapseen on tarkemmin perehtynyt Erkki Innola, joka oli viettänyt neuvolassa viikon. Innola kuvaa raportissa neljän potilaan keskeisiä ongelmia lyhyesti. Pisimmän harjoittelun kasvatusneuvolassa oli suorittanut Helmi Hännikäinen, joka raportoi 1956 tekemästään kahden kuukauden neuvolaharjoittelusta. Hänninen erittelee raportissa tarkasti eri tapauksia ja potilaille suoritettuja tutkimuksia.¹³

Laajennan tarkastelun psykologiaan, joka osaltaan vaikutti kasvatusneuvolassa tehtyihin päätöksiin. Neuvolassa nimenomaan psykologi oli se joka testasi, tarkkaili ja tarjosi hoitokäyntejä lapselle. Analysoin, miten 1950-luvun suomalaisessa psykologiassa käsi-

---

¹³ Ahtinen 1958; Hännikäinen 1956; Innola 1962; Salminen 1956.

teltiin ja ymmärrettiin lapsi ja lapsuus, mikä oli normaalia tai epänormaalia. Miten psykologia tuotti normaaliuden käsitettä. Tässä lähteenäni ovat joukko 1950-luvulla julkaistuja psykologian oppikirjoja, jotka käsittelevät lapsuuden psykologiaa sekä kehityspsykologiaa.

Toisena alkuperäislähteenä käytän siis 1950-luvulla julkaistuja teoksia, joissa käsitellään lapsuuden psykologiaa. Jyväskylän kasvatustieteellisessä korkeakoulussa painotettiin muita yliopistoja enemmän lapsuuden ja nuoruuden tutkimista¹⁴. Tämän vuoksi Jyväskylän pioneeriasema näkyy aineistossani, vaikka se ei ole ollut itse tarkoitus. Kirjoiksi valikoin ne, joissa lasten psykologiaa käsiteltiin. Kaikkien teosten kirjoittajat ovat ainakin jossakin vaiheessa työskennelleet Jyväskylän yliopistossa. Kirjojen valinnassa suunniteltu aikarajaus oli joustava, sillä ei olisi ollut tutkimuksen kannalta mielekää eikä olennaista pyrkiä tiukkaan rajanvetoon. Lapsuutta psykologisesta näkökulmasta lähestyviä oppikirjoja oli tuolloin sen verran vähän, että rajaus ei tuottanut ongelmia. Kaikki lähteiksi valikoidut kirjat ovat joka tapauksessa julkaistu 1950-luvulla. Käyttämäni kirjat ovat listattuna ilmestymisvuotensa mukaan alla olevassa taulukossa.

Alkuperäislähteenä käytetyt psykologian oppikirjat

1953	Sielutiede.	Lehtovaara, Arvo
1954	Kasvatustieteet.	Lehtovaara, Arvo; Koskenniemi, Matti
1955	Lapsuuden psykologia.	Takala, Annika; Takala, Martti
1957	Sielullisesti poikkeavat lapset.	Saari, Erkki

Oppikirja määritellään yleensä opetus- ja oppimistarkoituksiin laadituksi teokseksi, jonka käsittelyn kohteena on tietty opinala. Oppikirjojen avulla pääsen kiinni alan tuolle ajalle tyypillisiin ja yleisiin näkemyksiin, sillä toisin kuin tieteellisille tutkimuksille, oppikirjoille on yleistä se, että niissä esitetään tutkimusten yleisesti hyväksytyjä tuloksia. Sisältö on siis oman alan asiantuntijoiden tuntemaa ja yleisesti hyväksymää tietoa ja kohteena ovat ensisijaisesti tulevat asiantuntijat. Tiedon välittämisen lisäksi oppikirjoista välittyy alan ammattikulttuuri.¹⁵

¹⁴ Ala-Haavisto 2000, 57; Korhonen 1987, 18.

¹⁵ Häkkinen 2002, 11–13; Vuori 2002, 72.

Oppikirjoissa, vaikka ne varsinaisesti käsittelevät psykologiaa, oli vahva vaikutus kasvatustieteillä. Yksi teoksista oli jo nimensäkin puolesta kasvatustieteellistä psykologiaa. Kirjojen kirjoittajista Matti Koskenniemi oli sosiologi ja Annika Takala sekä psykologi että kasvatustieteilijä. Psykologian tutkimusalueet ovatkin olleet aina vaihtelevissa määrin yhteydessä eri tieteenaloihin. Kasvatustiede puolestaan nojasi alkujaan psykologian käsitteisiin ja metodeihin ja 1950-luvulla kasvatustieteellistä tutkimusta hallitsi kasvatustieteellinen psykologia. Kasvatustiede taas oli ensimmäisenä soveltamassa psykologiaa kokeellisessa kasvatustieteessä. Tähän liittyi lapsipsykologia, differentiaalipsykologia joka tarkastelee yksilöllisiä eroja sekä moraalipedagogiikka ja älykkyystestien soveltaminen ja testaus Suomen oloissa. Tarkastelemieni kirjojen kirjoittajista Koskenniemi sekä psykologian professori Lehtovaara olivat virallistamassa soveltavan psykologian virallista akateemista asemaa.¹⁶

Arvo Lehtovaara ja kasvatustieteen professorina Jyväskylässäkin toiminut Matti Koskenniemi kirjoittivat 1954 julkaistun teoksen *Kasvatustieteellinen psykologia*, jonka pääasiallinen tarkoitus oli auttaa kansa- ja oppikoulujen sekä ammatillisten koulujen opettajien perehtymistä kasvatustieteeseen. Kirjassa käydään läpi lapsen kasvun ja kehityksen vaihteita kasvatustieteellisestä näkökulmasta ja perehdytään myös poikkeaviin yksilöihin.¹⁷ Matti Koskenniemi tuli Jyväskylään kasvatustieteen professoriksi vuonna 1944 ja oli perustamassa kasvatustieteen laitosta sekä Jyväskylään että Helsinkiin. Koskenniemi on luonnehdittu sosiologisesti orientoituneeksi empiristiksi. Hänellä oli ratkaiseva merkitys empiristisen paradigman nousemiseen kasvatustieteelliseen tutkimukseen. Koskenniemi tuki mielellään soveltavan psykologian hankkeita.¹⁸

Arvo Lehtovaara oli Suomen ensimmäinen sielutieteen professori. Hänen keskeisiä kiinnostuksen kohteitaan olivat ”perimän ja ympäristön suhteellinen osuus psyykkisissä suorituksissa, koulukypsyys- ja oppilasvalintatestien kehittäminen sekä evoluutiopsykologisen ihmiskuvan hahmottaminen.”¹⁹ Kasvatustieteellisen ja koulupsykologian valmistava soveltavan psykologian alue oli Lehtovaaralle erityisen tärkeä. Hän toimikin pu-

---

¹⁶ Ahonen 2000, 396, 414; Ihanus 2000, 456.

¹⁷ Helsingin yliopisto.fi; Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 5.

¹⁸ Ahonen 2000, 411–413; Ihanus 2000, 456.

¹⁹ Ihanus 2001.

heenjohtajana muun muassa kasvatusneuvolain liiton hallituksessa ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton mielenterveydellisessä toimikunnassa.²⁰

Arvo Lehtovaaran menestyksellä *Kokeellista menetelmää noudattava sielutieteen oppikirja* ilmestyi 1945, mutta muutti myöhemmin nimekseen *Sielutiede*. Tutkimuksessa tarkastelen vuodelta 1953 olevaa painosta. Kouluissa ja seminaareissa *Sielutiede* vakiintui käyttöön ja onkin sanottu, että se oli ”uuden psykologian läpimurto oppilaitoksisamme”.²¹ Lehtovaara oli tarkoittanutkin kirjan johdatukseksi uuteen psykologiaan muun muassa lukiolaisille sekä korkeakoulun ylioppilaille.²² Kirjassa käydään hyvin perusteellisesti läpi ihmisen psyyken rakennetta ja lasten mielen kehitystä. Kirja oli yli kolmekymmentä vuotta suosituin lukion psykologian oppikirja.²³

Tarkimmin nimenomaan poikkeaviin lapsiin huomionsa kohdistaa Jyväskylässä tutkijana toiminut Erkki Saari kirjassaan *Sielullisesti poikkeavat lapset*, joka on julkaistu vuonna 1957. Kouluhallitus on hyväksynyt kirjan opettajanvalmistuslaitoksen oppikirjaksi ja siinä käsitellään normaalista poikkeavien lasten yleisiä piirteitä ja kehitysmahdollisuuksia sekä luokitellaan poikkeavuuksia erilaisiin ryhmiin. Kirjan tarkoitus on ollut tuottaa tietoa poikkeavien lasten erityiskasvatuksen opettamiseen.²⁴ Erkki Saari on lisäksi tutkinut muun muassa kasvatustieteiden ongelmia ja pahantapaisuutta.²⁵

Psykologi ja kasvatustieteilijä Annika Takala ja Jyväskylän yliopiston psykologian professorina toiminut Martti Takala kirjoittivat yhdessä vuonna 1954 ilmestyneen kirjan *Lapsuuden psykologia*, jossa käydään seikkaperäisesti läpi lapsuuden ajan psykologiaan liittyviä tekijöitä. Martti Takala seurasi Jyväskylän psykologian laitoksen professorina Lehtovaaraa 1954–1988. Hänen sanotaan kohottaneen psykologian tutkimuksen ja opetuksen tasoa sekä professorina että myöhemmin yliopiston rehtorina. Hänen kaudellaan persoonallisuuspsykologiassa suuntauduttiin kehityspsykologiaan. Martti ja Annika Takala tekivät yhdessä laajaa pitkittäistutkimusta liittyen lapsen kehitykseen ja perheen vuorovaikutukseen.²⁶ Annika Takala oli kasvatustieteiden ja -sosiologian tutkija,

---

²⁰ Ihanus 2001.

²¹ Saarinen & Kotiranta 1982, 25–27

²² Lehtovaara 1953, 7.

²³ Ihanus 2001.

²⁴ Saari 1957, 5.

²⁵ Ks. esim. Saari 1951 ja 1961.

²⁶ Ihanus 2000, 467.

joka toi tilastolliset menetelmät Jyväskylän kasvatustieteen laitokselle. Hänen mukaansa tieteen tehtävä oli paitsi selittää todellisuutta, niin myös pyrkiä vaikuttamaan siihen. Kasvatuksen avulla ihmiset oli mahdollista sopeuttaa yhteiskuntaan.²⁷

Keski-Suomen kasvatusneuvolalla oli tiiviit yhteydet Jyväskylän kasvatusopilliseen korkeakouluun. Etenkin alkuvaiheessa yliopiston tuki oli merkittävää. Erityispedagogiikan professori Niilo Mäki ja psykologian laitoksen professori Arvo Lehtovaara olivat perustamassa kasvatusneuvola. Niilo Mäki oli tuolloin Suomen ainoa suojele- ja parantamiskasvatusopin professori. Hänestä tuli yksi ensimmäisistä kasvatusneuvolan hallituksen asiantuntijajäsenistä ja hän oli valitsemassa neuvolalle myös ensimmäistä psykologia. Neuvolan psykologi Ritva Tuominen (myöh. Haukkala) oli ollut Arvo Lehtovaaran oppilas. Myös Lehtovaara kuului myöhemmin kasvatusneuvolan hallituksen asiantuntijajäsenistöön. Alkuaikojen yhteistyössä mukana korkeakoulun puolelta olivat myös Annika Takala, Martti Takala ja Anna. S. Elonen. Edellä mainittujen korkeakoulun tutkijoiden vaikutus näkyi kasvatusneuvolan työssä tutkimusvälineiden kehittämisessä ja korkeatasoisena asiantuntija-apuna.²⁸

1.3 Tutkimuksen suuntaviivoja

Tutkimukseni yhdistää sekä aate- ja oppihistoriaa että sosiaalihistoriaa. Se on tieteenhistoriaa kohteenaan psykologia ja sosiaalihistoriaa tarkastellessaan sosiaalista erilaisuutta. Oppihistorian aatehistoriallinen tarkastelu voidaan aate- ja oppihistorian tutkijan Juha Mannisen tavoin ajatella oppineisuuden tutkimisena tietyssä kontekstissa.²⁹ Aatehistoriaa määritelleen Markku Hyrkkäsen mukaan aate- ja sosiaalihistoria ovat puolestaan erottamattomia. Näin siksi, että aatehistorian keskittyessä toiminnan ajatuksellisiin ulottuvuuksiin, on sosiaalihistoria kiinnostunut toiminnan sosiaalisista ulottuvuuksista.³⁰

Aatehistorioitsijana tutkin sitä, miten psykologia ja kasvatusneuvola käsittivät, kokivat, näkivät ja ymmärsivät poikkeavuuden.³¹ Erilaisuuden tarkastelun kautta päädytään on-

---

²⁷ Ahonen 2000, 420.

²⁸ Malinen 2012, 13, 14, 18–22.

²⁹ Manninen 1999, 26.

³⁰ Hyrkkänen 2002, 57.

³¹ ”Aatehistorioitsija kohdistaa huomionsa inhimillisen toiminnan ajatuksellisiin ulottuvuuksiin: käsittämiseen, kokemiseen, näkemiseen ja ymmärtämiseen.” Hyrkkäinen 2002, 13.

gelmiin tarkasteluun. Pertti Haapalan sanoin: ”Käytännössähän ongelmaiset muuttuvat erilaisiksi ja erilaiset ongelmiksi.”³² Poikkeavuuden määrittely sisältää näin ollen molempiin suuntiin kulkevan polun. Kasvatusneuvola ja psykologia määrittivät erilaisia ongelmia poikkeavuuksiksi sekä poikkeavuuksia ongelmiksi, joita pyrittiin korjaamaan. Sekä psykologia että kasvatusneuvola ovat osa yhteiskuntaa. Sosiaalishistorialle tyypillisesti tarkastelen niitä osana tätä systeemiä.³³

Tutkimukseni sisältää sekä laadullista että määrällistä aineistoa. Analyysissäni korostuu kuitenkin merkittävimmin kvalitatiivinen sisällönanalyysi. Perinteisen sisällönanalyysin etenemisestä voidaan erottaa neljä osa-alueita.³⁴ Aivan aluksi kartoitin kirjoista eri osa-alueita, joita ne liittivät lapseen sekä lapsuuteen. Luokittelin kirjojen sisältöä löyhästi teemoihin, joita niistä nousi. Tällaisia olivat esimerkiksi lapsen fyysinen ja psyykkinen kehitys, perhe, kognitiiviset taidot. Näin kykenin vertailemaan kirjoittivatko kirjat keskenään samoista teemoista. Vaikka Erkki Saaren *Sielullisesti poikkeavat lapset* painottui poikkeavuuteen, kirjojen teemat olivat hyvin samanlaisia.

Kasvatusneuvolan toimintakertomuksista koostamassani tilastollisessa aineistossa luokittelu oli ikään kuin valmiiksi tehtynä, sillä kokosin vain yhteen kymmenen vuoden ajalta tehdyt tilastot. Analyysissä vertailen kvantitatiivisen aineiston teemoja oppikirja-aineistosta nousseisiin teemoihin. Tässä vaiheessa on hyvä mainita, että kvantitatiivinen aineisto, joka oli valmiina ennen tutustumista kirjoihin, on saattanut vaikuttaa siihen, mitä mahdollisesti näen ja niin ollen nostan esiin kirjallisuudessa. Olen kuitenkin tarkastellut tutkimuksessa kaikkia teemoja, joita kirjoissa esiteltiin. Teemat ovat vaikuttaneet myös työn rakenteeseen, joka muodostuu teemojen pohjalle hahmotelluista luvuista.

Lähestyn tutkimuksessa kasvatusneuvolaa ja psykologiaa normaalitajina, normaalin käsitteen muokkaajina sekä rakentajina ja tätä kautta vallan käyttäjinä. 1960-luvulta lähtien asiantuntijoiden ja heidän toimenpiteidensä kohteiden välistä valtasuhdetta on tarkasteltu usein kontrollin näkökulmasta. Kontrollisuhteessa ammattilaiset huolehtivat, että kohteet pysyvät omalla reviirillään eikä enemmistö hairahdu omalta alueeltaan. Vanhempien kohdatessa ammattiauttajat, esimerkiksi perheiden tullessa 1950-luvulla

---

³² Haapalainen 1989, 89.

³³ Haapalainen 1989, 14–15.

³⁴ Tuomi & Sarajärvi 2009, 92.

kasvatusneuvolaan, tapahtuu eri asemassa olevien toimijoiden kohtaaminen tietyn instituution rajaamin puittein. Vaikka kyseessä on yhteiskunnan tarjoama tuki apua tarvitseville, sen tarkoituksena on myös esimerkiksi yhteiskunnallisten ongelmien ja poliittisen epävakauden hallitseminen, väestön jatkumon turvaaminen, kansalaisten pitäminen työssä sekä sukupuolten välisten suhteiden hallitseminen.³⁵

Toisen maailmansodan jälkeen psykologia alkoi nousta avainasemaan lapsuuden normien vakiinnuttamisessa ja tarjosi kasvavassa määrin sanastoa lasten ongelmien kuvaamiseen. Sosiologian professori Nikolas Rose kirjoittaa teoksessaan *Governing the soul*, ettei käsityksemme normaalista ole yleistys niistä kokemuksista joita meillä on normaalisti lapsista, vaan sen ovat luoneet asiantuntijat oman tieteellisen tietämyksensä pohjalta. Hänen mukaansa tutkimustieto ei pääasiassa myöskään perustu normaalien lasten tutkimisiin.³⁶ Asiantuntijat käyttävät sosiaalista teknologiaa kuten kasvatusneuvolassakin käytössä olleita testejä, lomakkeita, kuvauksia ja raportteja. Teknologian avulla he tuottavat tietoa, joka yksilöi kohdetta, mutta tuottaa samalla tietoa normaalista ja poikkeavasta.³⁷ ”Tämä tieto on puolestaan oleellinen osa kohteen auttamista, rankaisua, ohjausta, opetusta ja kasvatusta.”³⁸

Normaalin ja epänormaalin rakentumisesta on tarkasteltu myös historian tutkimuksissa. Erilaisuuden historiaa tarkastelevan *Kuokkavieraiden pidot* -kirjan johdannossa Pirjo Markkola on todennut, että ”historiantutkimus osoittaa selvästi, että poikkeavan ja normaalin määrittämisessä on kyse kulttuurisesti rakentuneista käsityksistä”.³⁹ Koska poikkeavaa ja normaalia ei voi olla olemassa ilman toista, vaan poikkeava määrittää normaalia, poikkeavuuden tutkiminen paljastaa sen mitä yhteiskunnassa pidetään normaalina.⁴⁰

Nyky-suomen sanakirjassa vuodelta 2002 selitetään valta mahdollisuudeksi hallita, toteuttaa tahtoaan, määrätä tai päättää jostakin ulkonaisten seikkojen, kuten poliittisten oikeuksien, perusteella. Tässä tutkimuksessa määrittelyn vallan kuitenkin vielä laajemmin hyödyntäen Michel Foucault’n näkemyksiä. Asiantuntijoiden ja heidän toimiansa

---

³⁵ Vuori 2002, 46.

³⁶ Rose 1990, 131.

³⁷ Vuori 2002, 52.

³⁸ ibid

³⁹ Markkola 1996, 11.

⁴⁰ Markkola 1996, 11-16.

kohteiden valtasuhteita tutkivien parissa Foucault herätti keskustelua 1970–1980 - luvuilla. Hänen ajattelussaan valta ei jakaantunutkaan vain toiselle osapuolelle.⁴¹

Foucault'n teorialle vallasta on keskeistä vallan toiminnallisuus ja paikantamattomuus. Valtaa käytetään, ei omisteta ja jokainen ihminen on sekä vallan käyttäjä että sen kohde.⁴² Biovalta on Foucault'lle ”kykyä, mahdollisuuksia toimia ja se on olemassa vain toimittaessa ja käytettäessä”.⁴³ Biovalta kohdistuu elämään ja ruumiisiin tuottaen toimintakentän, jossa käydään elävien subjektien kamppailua pyrkimyksestä hallita ihmisten elinvoimia, elämänaktiivisuutta ja niihin liittyviä tekijöitä. Vallankäytön perustana on normalisointi. Biovallan verkostossa määrittänyt elämän normeja, mutta toisaalta myös nämä vaikuttavat valtapyrkimyksiin ja tekniikoihin. Valta on enemmän valvovaa kuin rankaisevaa.⁴⁴

Biovallan perustana normi kytkeytyy ajatukseen normaalista. Biologiassa sekä lääke- ja ihmistieteissä normaalin ja sairaalloisen (patologisen) erottelusta tuli 1800-luvulla merkittävä tiedon ja tutkimuksen kohteena olevan todellisuuden mittari ja jäsentäjä. ”Normi normaalin merkityksessä sitoo yhteen empiiriset ihmistieteet ja hallitsemiskäytännöt sekä välittää ne toisillaan.”⁴⁵ Tiedon ja vallan suhde on keskeinen, sillä tiede määrittelee normaalin rajat ja antaa siten empiirisen kriteerin hallintapyrkimyksille. Näin tutkijat saavat valtaa ja kykyä vaikuttaa ihmisiin ja heidän elämäänsä. Biovallan vaikuttavuus perustuu juuri tiedon ja vallan punokseen.⁴⁶

Poikien enemmistö kasvatusneuvolan potilaiden määrässä vuosien 1953–1962 välillä oli merkittävä erityispiirre, jonka vuoksi pidin tärkeänä analysoida tarkemmin lähdeaineiston tuottamia merkityksiä sukupuolelle. Poikia oli jokaisena tarkasteluvuonna tyttöjä enemmän. Alimmillaan tyttöjä oli vain 33 prosenttia vuoden aikana tulleista uusista potilaista. Kiinnostavaksi asian tekee myös se, että poikien osuus on säilynyt tyttöjä

---

⁴¹ Sadeniemi 2002, 328; Vuori 2002, 48.

⁴² Foucault 1986, 89, 93; Helén 1997, 15; Kusch 1993, 108- 114.

⁴³ Helén 1997, 15.

⁴⁴ Helén 1997, 15, 16; Vuori 2002, 50.

⁴⁵ Helén 1997, 17.

⁴⁶ Helén 1997, 16–17.

suurempana tähän päivään saakka.⁴⁷ Tarkastelussani otin avuksi naistutkimuksen teoreetikon Judith Butlerin esittämän tavan lähestyä sukupuolta.

Hyödynnän tutkimuksessani Butlerin genealogista lähestymistapaa ja performatiivisuuden käsitettä. Judith Butler lähestyi sukupuolta Nietzscheä ja Foucault’ta lainatun genealogisen tarkastelun näkökulmasta. Tässä lähestymistavassa sukupuolelle ei yritetä etsiä perustavaa pohjaa, vaan keskitytään tarkastelemaan sitä, ”miten sukupuoli asiana on rakentunut itsestään selvästi olemassa olevalta näyttäväksi”.⁴⁸ Butler on tarkastellut sukupuolen tuottamista teoilla, eleillä ja ruumiiseen liitetyillä merkkipjärjestelmillä. Hän käyttää käsitettä sukupuolen performatiivisuus, mikä tarkoittaa sukupuolen rakentumista performatiivisesti, suorittamalla ja toistamalla tekoja ja eleitä.⁴⁹ Butlerin lähestymistapa antaa välineitä analysoida tutkimusajan psykologian tuottamia merkityksiä sukupuolista.

1.4 Tutkimuskirjallisuus

Lasten oikeuksien ja yleisen aseman kehitystä sekä lapsi- ja perhepolitiikan historiaa on Suomessa tutkittu kattavasti. Tarkastellessani sitä, millainen asema lapsella oli 1950-luvun yhteiskunnassa, suurin apu oli *Suomen lastensuojelun historia* (1987). Kirjassa Panu Pulma, joka on yksi merkittävimpiä suomalaisia lastensuojelun historian tutkijoita, käy yhdessä Oiva Turpeisen kanssa laajasti läpi lasten olosuhteiden ja oikeuksien kehitystä Suomessa. Teoksen selvitys lasten oikeuksien ja hyvinvoinnin kehityksestä valtion ohjaamana toimintana auttoi erityisesti lapsen yhteiskunnallisen aseman hahmottamisessa. Lasten oikeuksien kehitystä on tutkinut myös Maija Vuornos teoksessaan *Lapsen asema Suomessa* (1971). Juha Hämäläisen *Lastensuojelun kehityslinjoja* (2007) kautta lähestyin tarkemmin niitä aatteita ja arvoja, joita lastensuojelullisen kehityksen taakse kätkeytyy. Hämäläinen käsittelee kirjassaan lastensuojelun aate- ja oppihistoriaa.

Virallinen valtakoneisto ei ole suinkaan ainut lapsuuden asemaa muokkaava instituutio. Sinikka Aapolan ja Mervi Kaarnisen toimittamassa teoksessa *Nuoruuden vuosisata* (2003) käsitellään monitieteellisestä näkökulmasta kasvamista lapsesta nuoreksi histori-

---

⁴⁷ Toimintakertomus 1953–1962, 1994–2011.

⁴⁸ Pulkkinen 2000, 48–50.

⁴⁹ Butler 1990, 16–34; Butler 2006 24–25, 68–69; Haavisto 2011, 88.

allisessa Suomessa. Oman tutkimukseni kannalta kirjan anti on yhteiskunnan ja kulttuurin eri tasojen huomioon ottaminen käsitellessä olosuhteita, joissa lapset kasvavat. Myös järjestöt ovat olleet merkittävässä osassa lasten aseman parantamisessa ja aloittaneet usein palveluita, jotka sitten myöhemmin ovat siirtyneet kunnalle tai valtiolle. Kolmannen sektorin yhteistoimintaa lasten hyväksi on tutkinut Marko Paavilainen teoksessa *Ristiaallokosta lapsen oikeuksiin* (2012). Mannerheimin lastensuojeluliiton historiaa vuosina 1920–1990 on puolestaan kattavasti esitellyt Aura Korppi-Tommola kirjassa *Terve lapsi - kansan huomen* (1990).

Lapsi on riippuvainen aikuisten huolenpidosta, josta tavallisesti vastaavat hänen biologiset vanhempansa. Tätä kautta lapsia ja lapsuutta määrittää perheinstituutio. Perhepolitiikan historiaa, erityisesti ydinperhemallin syntyä ja perheen yhteiskunnallistamista on tutkinut Katja Yesilova teoksessa *Ydinperheen politiikka* (2008). Kirjan kautta avautui se, millaiset odotukset, vaatimukset ja käsitykset perheestä Suomessa 1950-luvulla oli. Yesilova analysoi hyvin sitä, miten ydinperhemalli päätyi keskeiseksi näkemykseksi ”oikeasta” perheestä, miten perhemallia ajettiin, kuinka perhe politisoitiin ja mistä syistä ydinperhemalli vakiintui yhteiskunnassa.

Perinteiseen ydinperheeseen mielletään kuuluvaksi isä, äiti ja lapsi/lapsia.⁵⁰ Naisten ja miesten roolit erosivat puolestaan selvästi toisistaan vielä 1950-luvulla.⁵¹ Naissukupuoleen liittyviä valta-asetelmia on foucault’laisesta näkökulmasta lähestynyt Ilpo Helén, (*Äidin elämän politiikka*, 1997). Tutkimus antaa arvokkaan näkökulman äitiin ja naiseen kohdistetuista odotuksista ja vaatimuksista, äidin roolista kulttuurissamme. foucault’lainen tapa lähestyä valtaa antoi myös laajempaa perspektiiviä omaan tutkimukseeni. Myös äitien ja isien erilaiset roolit vanhempina olivat esillä alkuperäislähteissäni. Vertailupohjaa omille tulkinnoilleni ammattilaisten näkemyksistä sain Jaana Vuoren tutkimuksesta. Vuori on analysoinut perheasiantuntijoiden tapaa hahmottaa vanhemmuutta sukupuolittuneena toimintana väitöskirjassaan *Äidit, isät ja ammattilaiset* (2002).

Kuten edellä mainitusta vanhemmuuden sukupuolittuneisuudesta voi päätellä, erilaiset sukupuoliroolit ovat läsnä lapsen elämässä syntymästä saakka. On hyvinkin eri asia syn-

---

⁵⁰ Häggman 2003, 219.

⁵¹ Juvonen 2010, 264.

tyykö tytöksi vai pojaksi. Tyttötutkimuksen puolella tyttöjen historiaa sivutaan esimerkiksi Jaana Lähteenmäen ja Sari Näreen toimittamassa kirjassa *Letit liehumaan* (1992) sekä Kari Immosen toimittamassa *Naisen elämä* -teoksessa (1990). Kirjojen kautta paljastuu, miten eri tavalla tyttöjä ja poikia on kasvatettu, miten heitä on sosiaalistettu omaan rooliinsa ja millaisia nuo roolit ovat olleet. Tyttöjen ja poikien lapsuuden erilaisuuksien hahmottaminen antaa tutkimukseeni näkökulmaa todellisuuteen, jossa lapsia ja lapsuutta käsittelevät alkuperäislähteeni on kirjoitettu.

Ihmisten omat muistot lapsuudesta ovat tietenkin kiinnostavia tuodessaan subjektiivisen kokemuksen olosuhteista, jossa ihminen on kasvanut. 1950-luvun lapsien kokemuksiin olen saanut näkemystä Merja Korhosen ja Pirjo Korkiakankaan tutkimusten kautta. Merja Korhonen on tehnyt tutkimusta 1940–1950 luvulla lapsuutensa viettäneiden kasvatuskokemuksista teoksissa *Keski-ikäisten naisten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus* (1994) sekä *Isyyden muutos* (1999). Pirjo Korkiakangas on perehtynyt lapsuuden muistihistoriaan kirjassaan *Muistoista rakentuva lapsuus* (1996).

Kasvatusneuvolassa lapsia, lapsuutta ja perheitä määrittivät psykiatri, psykologi ja sosiaalityöntekijä, tutkimissani oppikirjoissa psykologit ja kasvatustieteilijät. Määritteilyyn osallistuvien ammattilaisten kirjo oli siis laaja. Ammattialojen taustalla olevat yleiset käsitykset, näkemykset ja kiinnostuksen kohteet heijastuvat ammatin edustajissa ja heidän tekemässään työssä. Psykiatrisen hoidon historiallista kehitystä käsittelee kattavasti kanadalainen historian professori Edward Shorter teoksessaan *Psykiatrian historia* (2005). Suomen psykiatrian historian ja 1950-luvun psykiatrisen kentän hahmottamisessa on auttanut ennen kaikkea Kalle Achtén toimittama *Seitsemän vuosikymmentä suomalaista psykiatriaa* (1983).

Kattavaa lastenpsykiatrian historiaa ei sen sijaan Suomessa ole tehty. Tunnetun suomalaisen lastenpsykiatrin Terttu Arajärven toimittamassa *Pahantapaisista pojista ja tytöistä itkeviin vauvoihin* (1996) käydään läpi lasten mielenterveystyön kehittymistä sadan vuoden aikana, mutta kirja on enemmän muistelmateos kuin tarkka historiankuvaus lastenpsykiatrian kehittymisestä. Eero Valanne ja Vappu Taipale ovat tarkastelleet lastenpsykiatrian historiaa teoksessaan *Lastenpsykiatria* (1981), mutta esitys jää melko suppeaksi. Molemmat edellä mainitut teokset kuitenkin laajentavat käsitystä psykiatrian

tilasta tutkimanani aikana ja Arajärven toimittamassa kirjassa esitellään muun muassa ajan vaikuttavimpia psykiatreja.

Petteri Pietikäisen *Hulluuden historia* (2013) käsittelee mielisairauden ja poikkeavuuden ymmärtämistä sekä poikkeavien kohtelua eri aikoina. Pietikäinen lähestyy hulluuden historiaa kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta, vaikkakin psykiatrialla on ollut vahva asema mielisairauden määrittelyssä 1800-luvun alusta lähtien.⁵² Lähestymistapa paljastaa kunkin yhteiskunnan arvot ja asenteet laajemmin, tuoden tutkimukseeni arvokkaan näkökulman siitä, miten 1900-luvun alkupuolella on määriteltä poikkeavuutta ja miten ei-normaaliin on suhtauduttu.

Psykologian historiaan on perehtynyt Juhani Ihanus kirjoissa *Suomen tieteen historian* (2000) ja *Suomen tieteen vaiheet* (2003). Martti Takala, Pirkko Saarinen ja Mikko Korkiakangas ovat puolestaan kirjoittaneet Jyväskylän yliopiston psykologian tutkimuksen historiasta Korkiakankaan toimittamassa kirjassa *Puoli vuosisataa psykologian tutkimusta ja opetusta Jyväskylässä* (1987). Edellä mainittujen kirjojen merkitys tutkimukselleni on ennen kaikkea ajan historiallisen tilanteen hahmottaminen. Oppikirjalähteideni kirjoittajilla oli yhteyksiä Jyväskylän yliopistoon, joten kirjoissa heijastuvat muun muassa sen hetkiset tutkimusintressit. *Suomen tieteenhistoria* käsittelee puolestaan laajemmin psykologiassa hallitsevia paradigmoja ja suuntauksia.

Psykologia kietoutui 1950-luvulla vahvasti kasvatustieteeseen⁵³. Kasvatustieteen professorit Joel Kivirauma ja Risto Rinne ovat toimittaneet kirjan *Suomalaisen kasvatustieteen historia* (1997). Kasvatustieteen osion *Suomen tieteen historia* -teoksen toiseen osaan (2000) on puolestaan kirjoittanut Sirkka Ahonen. Erityisesti Kivirauman ja Rinteen kirja valottaa kasvatustieteen taustalla vaikuttaneita lähtökohtia ja tapahtuneita paradigman muutoksia. Joel Kivirauma on tutkinut muutoinkin erityisopetuksen historiaa Suomessa. Hänen tutkimuksensa, esimerkiksi *Erityisopetus ja suomalainen oppivelvollisuuskoulu vuosina 1921–1985* (1989)⁵⁴, auttaa kontekstualisoimaan kasvatusneuvolassa esille nostetut kouluvaikeudet ja psykologian kouluvalmiuden määrittelyt osaksi laajempaa erityisopetuksen kehityskulkua Suomessa.

---

⁵² Pietikäinen 2013, 69.

⁵³ Kivirauma 1997, 10–12.

⁵⁴ Ks. myös Kivirauma, Joel (1987), Poikkeavuus ja kansanopetus ennen oppivelvollisuutta.

Tutkimukseni kannalta merkittävä teos oli niin ikään Mika Ojakankaan *Lapsuus ja auktoriteetti* (1997). Ojakangas hyödyntää foucault’laista valta-analyysia kirjoittaessaan suomalaisen pedagogisen vallan historiasta. Kirjassa käydään läpi suomalaisia kasvatustopillisia virtauksia aina Snellmanista Koskenniemeen. Ojakangas käsittelee muun muassa modernia pedagogiikkaa sekä psykodynaamista lähestymistapaa, jotka vaikuttivat vahvasti 1950-kasvatuskeskusteluissa. Kyseiset näkökulmat määrittivät tutkimiani oppikirjoja, joiden kirjoittajista ainakin Matti Koskenniemi oli ajallaan tunnettu juuri modernin pedagogiikan kannattajana.⁵⁵

Kasvatus- ja perheneuvoloiden kehitystä on tutkittu Sirpa Taskisen toimittamassa teoksessa *Kasvatus- ja perheneuvoloiden geneettis-historiallinen selvitystyö* (1987) sekä Pirkko Linna kaksiosaisessa tutkimuksessaan *Kasvatus- ja perheneuvolan asema ja tehtävät* (1988). Kirjat antavat yhdessä yleisluontoisen selvityksen kasvatus- ja perheneuvolan vaiheista Suomessa. Merkittävintä omalle tutkimukselleni olivat neuvolan toimintamenetelmien ja eri aikoina neuvolassa painottuneiden näkemysten esittely. Keski-suomalaisista kasvatusneuvolaa tarkastellessani eniten hyödyksi oli Antti Malisen kirjoittama *Lapsen asialla aikuisten maailmassa* (2012), joka käsittelee Keski-Suomen perheneuvolan historiaa vuosina 1952–2012. Kirjan kautta tarkentuu miten, miksi ja ketkä osallistuivat kasvatusneuvolan toimintaan Keski-Suomessa 1950-luvulla.

1.5 Tutkimuksen käsitteet

Mielipuoli, mielitauti, mielisairaus ja nykyisessä kielessämme mielenterveys viittaavat siihen, että mieli voi olla sekä sairastunut että terve. Psykiatrian professoreiden Johannes Lehtosen ja Jouko Lönnqvistin mukaan mielitauti ja mielisairaus ovat aina viitanneet selvästi havaittavaan mielen sairastumiseen. Psykiatriassa mieleen liittyviä ongelmia kutsuttiin aluksi mielitaudeiksi, myöhemmin siirryttiin nimittämään niitä psykiatrisiksi sairauksiksi ja 1980-luvulta alkaen on puhuttu mielenterveyden häiriöistä.⁵⁶ Amerikkalainen psykiatri David L. Rosenhan on esittänyt mielitauti-käsitteen synnyn taustalla olleen halun nostaa hullut ja mielipuolet tasavertaiseksi somaattisesti sairaiden kanssa.⁵⁷

Nykyään tuskin kuulee puhuttavan sielullisista ongelmista mieleen liittyen. Tutkimissani lähteissä sielu, sielulliset ongelmat ja sielutiede olivat kuitenkin peruskäsitteistöä.

---

⁵⁵ Ojakangas 1997, 218.

⁵⁶ Lönnqvist & Lehtonen 2011, 22, 23, 26.

⁵⁷ Rosenhan 1999, 48–62.

Jyväskylän kasvatusopillisessa korkeakoulussa opetettiin 1950-luvulla sielutiedettä, ei psykologiaa. Käsitteen muutos oli kuitenkin jo tapahtumassa. Psykologian ja sielutieteen käsitteitä käytettiin rinnakkain, toistensa synonyymeinä. Tutkimistani kirjoistakin yhden nimi oli *Sielutiede*, kun taas toisessa pureuduttiin lapsuuden psykologiaan.⁵⁸ Sekä vuoden 1961 että 2002 Nykysuomen sanakirjojen mukaan psykologia on ”elollisten olentojen, varsinaisesti ihmisen, käyttäytymistä tutkiva tiede”.⁵⁹ Synonyymiksi on mainittu sielutiede. Molempien määritelmän mukaan psykologia eli sielutiede tutkii organismin elin- ja toimintatapoja, reaktioita sekä vuorovaikutusta ympäristöön. Myös psyyke ja sielu toistuivat vanhemmissa oppikirjoissa, uudemmassa kirjallisuudessa puhutaan enää vain psyykestä. Sanakirjassa sielu ja psyyke on rinnastettu samoin kuin psykologia ja sielutiedekin. Psyyke tarkoittaa mielenlaatua, sielua ja mentaliteettia.⁶⁰

Nykyään yleistynyt sana psyyke palautuu hyvin vanhaan suomenkielen sanaan mieli. Alun perin mielellä tarkoitettiin järkeä ja ymmärrystä, missä merkityksessä se esiintyy myös lähdeaineistossani. Myöhemmin mieli alkoi saada useita toisistaan hyvin poikkeaviakin merkityksiä. Rönsyilevä käsite voi nykyään tarkoittaa muun muassa sielunelämää, sielua, olemusta, luonnetta, mielenlaatua ja henkistä olemusta. Näistä sielunelämä esiintyi erillisenä käsitteenä lähdeaineistossa.⁶¹

Psykologian professori Risto Vuorinen määrittelee kirjoittamassaan oppikirjassa (1997) psyyken eli mielen tarkoittavan ”ihmisen sisäistä elämysmaailmaa yksinkertaisista aistimuksista monisäikeisiin mielikuviin ja tunteisiin”.⁶² Vuorisen mukaan ihmisen minuus on psyykessä, joka samalla on ylin toimintaamme säätelevä taso.⁶³ Tutkimusaineistossani sielunelämän määrittely tuli lähelle nykyistä psyyken toiminnan määrittelyä. Sielunelämä kuvattiin aineistossa muun muassa ”todelliseksi minäksi”. Sitä pidettiin ihmisen käyttäytymistä ohjaavana osana.⁶⁴ Sielutieteen professori Arvo Lehtovaara määritteli oppiainettaan 1950-luvulla ihmisen käyttäytymistä ja yksilön kokemuksia tutkivaksi

---

⁵⁸ Lehtovaara, 1953; Takala & Takala 1953; Saarinen 1996, 252–255.

⁵⁹ Sadeniemi 1961, 437; Sadeniemi 2002, 437.

⁶⁰ *ibid*

⁶¹ Sadeniemi 2002, 470; Lönnqvist & Lehtonen 2011, 22, 23, 26.

⁶² Vuorinen 1997, 12.

⁶³ Vuorinen 1997, 12, 13.

⁶⁴ Lönnqvist & Lehtonen 2011, 22, 23, 26.

tieteeksi. Niin kuin psykologia on psyyken tutkimista, tarkoitettiin sielutieteellä sielunelämän tutkimista.⁶⁵

Tällä hetkellä käytetään sanaa mielenterveys, joka määritellään hyvinvoinnin tilaksi, ”jossa yksilö ymmärtää omat kykynsä, sopeutuu arkielämän tavanomaisiin haasteisiin, stressiin, kykenee työskentelemään tuottavasti ja hyödyllisesti sekä kykenee antamaan oman panoksensa yhteiskunnalle”.⁶⁶ Mielenterveyden olemuksen ymmärtämiseksi on välttämätöntä tietää mikä mielenterveyden kannalta on normaalia ja mikä epänormaalia.⁶⁷ Käsite mielenterveys ei vielä 1950-luvulla ollut yleinen, sen sijaan sielun terve tai poikkeava tila merkitsi samalla tavalla normaalin ja epänormaalin määrittelyn jatkuvaa läsnäoloa. Mielenterveystyökin oli jo virinnyt, mutta käsitteenä toimi mentaalihygienia.⁶⁸

Kasvatustiede ja kasvatustieteet näkyvät selvästi lähteissäni. Lasten tutkimuspaikka on kasvatustieteiden tutkimuskeskus, ja psykologia on kasvatustieteologiaa. Nykyisessä sanakirjassa kasvatustiede määritellään tietoiseksi toiminnaksi, joka tähtää ihmisen kasvattamiseen. Esimerkkeinä ovat muun muassa ”lapsen kasvatustiede” ja ”kasvatustieteiden rehellisyys”.⁶⁹ Tutkimukseni kasvatustieteiden oppikirjassa kasvatustiede määritellään esimerkiksi näin ”niitä vaikutusyrityksiä, joita ihminen edistääkseen kasvamisensa tapahtumaa tai saadakseen aikaan toivottuja varttumistuloksia kohdistaa lapsiin, nimitämme jokapäiväisessä kielenkäytössä kasvatustieteeksi”.⁷⁰ Kasvatustieteessä kasvatetaan lapsia, tai ehkä sittenkin potilaita.

Käsitellessäni kasvatustieteiden tutkimuskeskusta tutkittaviksi tulleita lapsia käytän tässä tutkimuksessa nimitystä potilas. Tarkastelemisni kasvatustieteiden tutkimuskeskusta potilas oli lapsista käytetty yleisin nimitys. Saatan myös puhua lapsista, myös sitä käytettiin toimintakerroksissa. Nykyisin perheneuvolassa puhutaan asiakkaista. Tässä tapauksessa potilas kuvaa kuitenkin paremmin sitä asemaa, mikä lapsella oli tullessaan kasvatustieteiden tutkimuskeskukseen. Kasvatustieteiden tutkimuskeskusta työ oli tuolloin hyvin poliklinikkamaista ja lapsi tuli nimenomaan tutkittavaksi. Nykyisessä sanakirjassa potilas viittaa sairaaseen, lääkärissä tai sairaalahoitossa olevaan henkilöön. Sen sijaan asiakas on myöhemmin kielenkäyttöön vakiin-

---

⁶⁵ Lehtovaara, 1953, 7.

⁶⁶ Lönnqvist & Lehtonen 2011, 26.

⁶⁷ ibid

⁶⁸ Ihanus 2000, 461; Ks. esim. Kaila & Kinnunen 1950.

⁶⁹ MOT, kielitoimiston sanakirja, 2013.

⁷⁰ Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 15.

tunut sana, jota kuvataan muun muassa verbillä ”asioiva”. Asiakas voidaan nähdä enemmän toimivana subjektina, kun taas potilas on hoitoa vastaanottava, passiivisempi subjekti.⁷¹

2 Lapset huomion kohteeksi

2.1 Köyhäinhoidon perinteestä avohoidon juurille

Psykologia ja kasvatusneuvola eivät ole olleet ainoita lapsia ja lapsuutta määritteleviä instituutioita. Ne eivät myöskään toimi yhteiskunnassa muista irrallisena yksikkönä. Seuraavassa valotankin kokonaisuudessaan yhteiskunnallista kenttää, jota vasten tarkastelemani kirjat kirjoitettiin ja kasvatusneuvola perustettiin. 1800-luvun lopun suomalaisesta yhteiskuntaa leimasivat kaupunkien nopeasti kasvava työväestö, patriarkaalisten riippuvuussuhteiden mureneminen ja kansalaisyhteiskunnan synty, jotka yhdessä aiheuttivat sosialisointipirstoutumisen ja herättivät tarpeen lastensuojelullisista toiminnoista. Ongelmia kasvattivat lisäksi 1860-luvun nälkävuodet, jotka moninkertaistivat apua tarvitsevien lasten määrän. Yksityinen ja kunnallinen lastenhuoltojärjestelmä syntyi ilman valvontaa kasvaneiden työläislasten noustessa keski- ja yläluokan huolenaiheeksi. Lastensuojelu jäi kuitenkin pitkälle kaupunkien ilmiöksi, sillä maaseudulla haluttiin pitää taloudellisten syiden takia vanhassa vaivashoitoperinteessä. Uudenlainen lasten kasvuolosuhteet esille nostanut yhteiskunnallinen tietoisuus oli kuitenkin näin syttynyt.⁷²

Kaupungit, Helsinki edelläkävijänä, kehittivät 1800–1900-lukujen vaihteesta lähtien lastensuojelutyötään itsenäisesti. Suurimpiin kaupunkeihin syntyi lasten yhteiskunnallisen huollon organisaatio, johon kuuluivat kunnallinen lautakunta, lastentarha, koulusiirtola, hoitokoti sekä kasvatuslaitos. Aluksi toiminta oli kuitenkin lähinnä yksittäisten ihmisten toimintaa. 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä kaupunkilaissivistyneistö pitikin tärkeänä luoda sellainen koneisto, joka hoitaisi työläisperheiden lasten toimeentulo- ja sosiaalistamisongelmat. Toisaalta kyseessä oli myös halu kasvattaa työläisistä kunniallisia kansalaisia. Lasten ongelmien uskottiin johtuvan puutteellisesta kotikasvatuksesta, mikä johti työläiskotien lastenkasvatukseen tukemiseen. Tämä tarkoitti lastentarhojen ja -seimien perustamista, lasten opettamista työhön sekä kasvatusta tuke-

⁷¹ Kasvatusneuvolan toimintakertomus 1953, 1954; MOT, kielitoimiston sanakirja, 2013.

⁷² Hämäläinen 2007, 23, 28–30; Pulma 1987, 64–67.

vien laitosten perustamista. Osalle väestöstä, erityisesti maaseudulla, lastensuojelu oli puolestaan osa perinteistä kristillis-patriarkaalista köyhäinhoitojärjestelmää, ja se ajateltiin voivan järjestää suurimmassa osassa maata kunnallista köyhäinhoitoa kehittämällä.⁷³

Huomio lasten huoltoon syntyi, kun lasten ja nuorten pahantapaisuus leimautui ongelmaksi ja nuorisorikollisuuden kasvu herätti pelkoa. Tämän seurauksena kehittyi suojelukasvatusajattelu, jonka teoreettinen pohja oli kriminaalipoliittisessa reformiliikkeessä. Suojelukasvatusajattelu jakautui kahteen haaraan, kriminaali- ja sosiaalipoliittiseen. Näistä kriminaalipoliittinen puoli organisoitiin Suomessa ensimmäisenä. 1800-luvun viimeisillä vuosikymmenillä päätettiin alle 18-vuotiaiden rikoksenteekijöiden sijoittamisesta vankiloiden sijaan kasvatuslaitoksiin. Päätös johti kasvatuslaitosten rakentamiseen, jotka kuuluivat vankeinhoitohallituksen alaisuuteen. Kasvatuslaitosten perustamisen myötä alkoi pahantapaisten lasten ja nuorten pakkoon perustuva kasvattaminen.⁷⁴

Sekä lastensuojelu, psykiatria että psykologia ovat olleet kytköksissä toisiinsa sen jälkeen, kun lapsiin ja lapsuuteen alettiin kiinnittää huomiota. Varsinainen lastensuojelullinen aate heräsi Suomessa 1800-luvulla. Vuosisadan puoleen väliin asti se sai vahvimmat vaikutteet köyhäinhoidollisesta perinteestä.⁷⁵ Nykyaikaisen psykiatrian juuret puolestaan ulottuvat valistuksen aikaan 1700 luvun lopulle, jolloin ensimmäistä kertaa luotiin systemaattinen psykiatrinen diagnostiikka. Useimmat hulluuden historiasta kirjoittaneet katsovat 1800-luvun alussa tehtyjen hulluuden määrittelyiden ja hoitojen vaikuttaneen merkittävästi tähän päivään asti. Uuden paradigman muutokseen vaikuttivat ”lääketieteellisen hulluusselityksen lopullinen läpimurto, mielisairaalalaitoksen nousu, mielisairaanhoidon erikoistuneiden lääkäreiden eli psykiatrien synty ammattikuntana sekä diagnostiikan, teknologian sairausteorioiden syntyminen.”⁷⁶ Hulluuden tulkitsemisessa ja hoidossa monopoliaseman saivat näin ollen psykiatrit.⁷⁷

Suomeen psykiatria rantautui viiveellä. Varsinaiseen lastenpsykiatriaan kiinnostus tuli lastensuojelutyöstä niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Lääketieteellinen mielisai-

---

⁷³ Markkola 1994, 195–214; Pulma 1987, 113, 122.

⁷⁴ Pulma 1987, 96–106, 114.

⁷⁵ Hämäläinen 2007, 16, 27.

⁷⁶ Pietikäinen 2013, 69.

⁷⁷ *ibid.*

raanhoito aloitettiin Suomessa 1809, kun maa liitettiin osaksi Venäjää. Ensimmäinen varsinainen lastenpsykiatrinen osasto saatiin Tampereen Pitkäniemen sairaalaan 1927.⁷⁸ Varhaisin suomalainen psykologia voidaan puolestaan ajoittaa 1700-luvulle. Sen varhaisimmat yhteydet olivat luonnonfilosofiassa.⁷⁹

1800-luvulla psykiatriassa nousivat esille neuropatologiset syyt vaikeampien mielenterveyshäiriöiden taustalla. Neuropatologiselle näkökulmalle vaihtoehdon toi Sigmund Freud 1900-luvun alussa kehittäessään oman psykodynaamisen lähestymistapansa. Hän toi psykiatria ja psykologiaan käsityksen siitä, että mielen järkkymisen taustalla vaikuttivat tietoiset ja tiedostamattoman psyykkiset ristiriidat. Psykoanalyysi ja psykoterapia saivat laajan suosion.⁸⁰ Freudin psyykkinen todellisuus näyttäytyi paikkana, jossa torjutut seksuaalilylykkeet sekä kateuden, vihan tai mustasukkaisuuden tunteet omiin perheenjäseniin oli torjuttu tietoisuudesta ja ohjautuivat siksi muihin kohteisiin.⁸¹

Suomessa psykiatria tuli lääketieteen opetukseen vuodesta 1905 lähtien. Kansainvälisten yhteyksien kautta vaikutuksia tuli lähinnä Saksasta.⁸² Samaan aikaan suomalaisessa psykologiassa alettiin pyristellä irti filosofisista ja teologisista lähtökohdista ja siirtyä lähemmäs luonnontieteellistä tutkimustapaa. Tiiviimmin seurattiin myös kansainvälistä kirjallisuutta. Yhteiskunta alkoi kohdistaa psykologiaan odotuksia yhä enemmän, kun esille nousivat suomalaiskansallisen identiteetin rakentaminen ja koulujärjestelmän kehitys.⁸³

1920-luku oli monella tavalla merkittävä vuosikymmen lapsiin suunnatun työn kehittämisessä. Suomeen saatiin uusi köyhäinhoitolaki ja ensimmäistä kertaa oppivelvollisuuslaki. Myös kansalaisjärjestöt aktivoituivat lasten asialle. Suomen ulkopuolella alkoi sen sijaan lasten psykoterapioiden kehitys. 1920-luvulla tapahtuivat myös kunnallisten kasvatustalokuntien perustaminen ja niiden työn monipuolistaminen ja eriyttäminen. Samalla rakennettiin yhteistyötä yksityisten ja kunnallisten elinten välille. Pahimpien häätävöiden jälkeen suuremmissa kaupungeissa alettiin keskittää lastensuojelua erityisille

---

⁷⁸ Elosuo & Harenko 1983, Pietikäinen 2013, 161. Taipale & Valanne 1981, 1, 151; Turunen & Achté 1983, 93.

⁷⁹ Ihanus 2003, 212; Saarinen 1996, 254.

⁸⁰ Lönnqvist & Lehtonen 2011, 19; Pietikäinen 2013, 198–202; Shorter 2006.

⁸¹ Pietikäinen 2013, 202.

⁸² Achté, Tamminen, Pakaslahti 1983, 89.

⁸³ Ihanus 2003, 212; Saarinen 1996, 254.

lastensuojelulautakunnille. Lastensuojelulautakunta tai sitä suppeampi kasvatustalokunta löytyi 15:sta kaupungista 20-luvun lopulla, myös Jyväskylästä.⁸⁴

Lastensuojelun kehitykseen vaikuttivat esimerkiksi sisällissodan aiheuttamat kärsimykset lapsille ja sodan jälkeinen poliittinen ja ideologinen ilmapiiri. Kansakunta haluttiin yhtenäistää ja terve nuoriso tarvittiin taisteluun itsenäisyyden puolesta. Toisaalta valkoisen Suomen pelko uuden kapinasukupolven syntymisestä kiirehti lastensuojelulainsäädännön ja -järjestelmän kehitystä. Pulma kutsuukin kirjassaan Suomen lastensuojelun historia 1920-lukua lastensuojelun aatteelliseksi kukoistuskaudeksi. Vuonna 1922 annettu uusi köyhäinhuitolaki korosti ensimmäistä kertaa ehkäisevää köyhäinhuotoa ja painotti tätä erityisesti lastenhuollon järjestämisen kohdalla. Pahamaineisen huutolaisjärjestelmän jäänteitä pyrittiin määrätietoisesti karsimaan kieltämällä sijoituskokoukset (25§) ja antamalla yksityiskohtaiset määräyksen kasvatustaloktien tarkastuksesta. (26§) Laitoshuotoa pidettiin viimeisenä keinona eikä alle kaksivuotiaasta saanut sijoittaa kunnalliskotiin kuin väliaikaisesti. Merkittävää turvattomien lasten kannalta oli se, että kunnat veloitettiin perustamaan lastenkoteja sijoituskotien puuttuessa.⁸⁵

1920-luvulla säädettiin myös useita muita lasten asemaan vaikuttaneita lakeja. Tällaisia olivat laki avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista, edellä mainittu laki kasvatustalokista sekä laki niiden valtionavusta, laki otollapsista ja lastentarhojen valtionavusta. Vuosikymmenen loppupuolella valtion sikäli pienestä sosiaalimenot kattavasta budjetista kolmannes meni lastensuojeluun.⁸⁶

Kansakoulun laajentaminen ja oppivelvollisuuslaki (1921) toivat koko ikäluokan yhtenäisen valvonnan piiriin ja erot lasten sosiaalisissa ja kognitiivisissa kyvyissä nousivat esiin. Jo säädettäessä oppivelvollisuuslakia ja köyhäinhuitolakia (1922) oli huomattu tarve erilliselle lastensuojelulainsäädännölle. Tosin lasten huoltoon liittyvää lakia oli eri tahoilta esitetty jo 1800-luvun lopusta saakka. Nytkin lainsäädäntöä ehdittiin pohtia kolmessa eri komiteassa vuosien 1917–1922 välillä. Lain suunnittelu törmäsi vastustukseen. Osa poliittisesta piiristä vastusti valtion menoja lisäävää sosiaalilainsäädäntöä ja köyhäinhuollon virkamiehet suhtautuivat kielteisesti erillislakiin. Lisäksi poliittinen ilmapiiri siirtyi 1930-luvulle tultaessa oikeistoradikalismien tielle, mikä vähensi sosiaalire-

⁸⁴ Pulma 1978, 161–163, 171, 172.

⁸⁵ Hämäläinen 2007, 138; Paavilainen 2012, 71; Pulma 1987, 123–126, 161–163; Vuornos 1971, 33–35.

⁸⁶ Paavilainen 2012, 71; Pulma 1978, 161–163; Vuornos 1971, 35.

formien kannatusta. Lastensuojelun tarvetta pyrittiin sen sijaan vähentämään vuoden 1934 sterilisaatiolainsäädännöllä.⁸⁷

1900-luvun alussa organisoitiin myös pohjoismainen yhteistyö, kun pohjoismainen lastensuojelukongressi järjestäytyi ensimmäisen kerran 1921 Tanskassa. Suomessa 1973 järjestetty kongressi oli jo kahdestoista pohjoismainen kongressi. Kongresseiden pääteemoja olivat pohjoismainen yhteistyö ja lastensuojelun yhteiskunnallinen merkitys.⁸⁸

Myös kansalaisjärjestöt ovat osallistuneet tiiviisti lastensuojelutyöhön aina 1800-luvulta lähtien. Vuonna 1920 sai syntynsä Kenraali Mannerheimin lastensuojeluliitto. Monet yksityisinä toimineet lastensuojelualan järjestöt liittyivät sen yhteyteen. Vielä tuolloin osalle kansasta valkoisen kenraalin nimen ottanut liitto herätti kuitenkin ennakkoluuloja. Väinö Tannerin johdolla järjestäytyikin Koteja Kodittomille Lapsille ry. Maahan tuli näin aluksi kaksi lastensuojelullista keskusjärjestöä. 1920-luvulla lastensuojelun piirissä oli ristiriitoja eri poliittisten ryhmien välillä, mikä näkyi järjestökentälläkin, vaikka tuolloinen lastensuojelun pääideologi Adolf von Bonsdorff arvosteli kovin sanoin politiikan sotkemisen lastensuojeluun. Vuonna 1937 keskusjärjestöt kuitenkin yhdistyivät Suomen lastensuojelun ja nuorisohuollon keskusliitoksi.⁸⁹

Lapsille suunnatun psykoterapian kehitys alkoi sekin 1920-luvulla. Lapselle annettiin tilaisuus ilmaista itseään nonverbaalisin keinoin, lähinnä leikin avulla. Menestyksikkäimpiä lasten psykoterapian kehittäjiä olivat Anna Freud ja Melanie Klein. 1930 -luvulla alkoi yleistyä myös psykiatris-psykologinen eli niin kutsuttu tiimi -työskentely lasten kanssa. Ensimmäiset muodot siitä nähtiin kasvatusneuvoloissa, joissa tiimin jäseniä olivat psykiatri, psykologi ja sosiaalihoitaja. Työn laajentuessa työryhmään liittyi uusia jäseniä, esimerkiksi opettaja ja sairaanhoitaja.⁹⁰ Suomessa lasten mielenterveyspalveluiden kehitys on tapahtunut nimenomaan kasvatus- ja perheneuvoloissa. Näillä lasten mielenterveyden avohoidon yksiköillä on ollut useita nimiä. Ensimmäinen tällainen laitos oli MLL:n 1925 ”vaikeiden lasten tutkimuksen ja kasvatuksen neuvontapalvelu”. Kasvatusneuvoloissa lasta tarkasteltiin ensimmäisen kerran psyykkisenä, fyysi-

---

⁸⁷ Forsius 1983, 79; Pulma 1987, 125, 144, 150–155.

⁸⁸ Andresen et al. 2011, 85-88.

⁸⁹ Hämäläinen 2007, 148–153; Pulma 1987, 188–195.

⁹⁰ Forsius 1983, 79; Koski 1976, 432.

senä sekä kognitiivisena kokonaisuutena ja otettiin huomioon myös lapsen ja elinympäristö.⁹¹

Talvi- ja jatkosota koettelivat niin lapsia kuin lastensuojelun parissa työskenteleviä tahojakin. Sodissa jäi orvoiksi noin 50 000 lasta ja luovutetulle alueelle jäi 33 lastensuojelulaitosta. Kunnallinen huoltotoiminta sen sijaan supistui ja vastuu siirtyi keskitetylle vapaalle huoltotyölle. Huoltotyön keskittäminen saatiin aikaiseksi vasta jatkosodan alussa kun valtioneuvoston päätöksellä perustettiin Suomen Huolto. Suomen huoltoon kuului kaiken kaikkiaan vuosien 1941–1952 aikana yli 30 järjestöä sekä sosiaali- ja sisäasiainministeriön ja lääkintöhallituksen edustajia. Lastensuojelujärjestöistä Suomen Huollossa olivat mukana Kenraali Mannerheimin lastensuojeluliitto, Koteja Kodittomille ry ja Parasta lapsille ry. Suomen huolto toimi lastensuojelujärjestöjen keskuselimenä vuodesta 1941. Lastensuojelujärjestöjen asema lastensuojelun kentällä vahvistui.⁹²

1900-luvun alkuvuosikymmenet olivat pula-aikojen vuoksi pakottaneet kunnat rakentamaan paljon lastenkoteja ja kunnallinen turvattomien ja pahantapaisten lasten hoitotyö perustui pitkälle laitoshoittoon. Uusia lastenkoteja perustettiin erityisesti sotien välisellä ajalla, mutta myös sota-aikana lastenhuolto-ongelmia ratkaistiin lastenkoteja lisäämällä. Lastenkotien perustamisesta ja ylläpidosta huolehti Suomen Huolto. Vuonna 1940 perustettiin lastenkotitoimikunta, joka paneutui vastaanottokotitoiminnan kehittämiseen ja lastenkotien terveydenhoidon ja sen valvonnan parantamiseen. Korkeatasoista lastenkotiverkostoa pidettiin lastensuojelun kehityksen kulmakivenä. Lainsäädännön puolella alettiin kuitenkin siirtyä painottamaan lasten kasvatuksen tukemista heidän omista kodeissaan.⁹³

Suomen sosiaalipolitiikan kehityksessä oli tapahtunut käännekohta jo 1930-luvun puolivälissä ja sosiaaliturvalakien kehitys jatkui sotien aikana. 1930 luvun loppuun mennessä saatiin äitiysavustuslaki, joka satoi äidit käymään myös terveystarkastuksissa. Seuraavalla vuosikymmenen alkupuolella saatiin maksuton kouluruokailu, aloitettiin perhe-
lisien maksu ja toteutettiin lait kunnallisista äitiys- ja lastenneuvoloista (1944). Lastensuojeluväki ei kuitenkaan aina iloinnut muutoksista. Sosiaalihuollon organisaation muu-

---

⁹¹ Arajärvi 1996, 12; Korppi-Tommola 1990, 171–191.

⁹² Hämäläinen 2007, 297; Pulma 1987, 201, 205.

⁹³ Hämäläinen 2007, 299; Pulma 1987, 174, 204–222.

toksen seurauksena, vuoden 1937 jälkeen, lastensuojelulautakuntien määrä kaupungeissa väheni vähenemistään ja vuonna 1950 niitä oli enää Helsingissä ja Turussa.⁹⁴

Vapaalla huoltotyöllä oli vaikutuksensa myös sota-ajan jälkeisen lastensuojelutyön organisointiin. Huoltotyön keskittäminen oli tapahtunut valtion johdolla, mikä loi selkeän mallin ja työnjaon valtion ja järjestöjen yhteistoiminnalle. Sodan jälkeen valtiollisen, kunnallisen ja vapaaehtoisen lastensuojelutyön koordinoinnin otti vastuulleen Lastensuojelun ja Nuorisohuollon keskusjärjestö. Nuorisotyön eriytyessä järjestö uudisti nimensä Lastensuojelun Keskusliitoksi. Puolivaltiollisesta roolista huolimatta Keskusliitto säilyi taloudellisesti itsenäisenä.⁹⁵

2.2 Mielenterveyspalveluiden alkutaival

Maailmansotien välisenä aikana lapsen terveydenhoidossa oli alettu fyysisen terveyden ohella kiinnittää enenevästi huomiota myös lapsen psyykkiseen hyvinvointiin. Lasten mielenterveystyön avohuollon⁹⁶ pioneereina pidetään Amerikkaan ja Eurooppaan 1800-luvulta lähtien rakennettuja klinikoita, jotka tutkivat heikosti koulussa menestyviä lapsia. Suomessakin perustettiin Turvattomien lasten kasvattamisyhdistys, jolla oli omia lastenkoteja. Niissä pyrittiin suojelemaan lapsia katuelämän tuomilta vaikutuksilta ympäristöä vaihtamalla ja työtä tekemällä. Lääkintöhallituksessa oli nähty jo 1920-luvulla, että huostaan otettavien lasten sielullisia kykyjä ja mahdollisuuksia tulisi tutkia, mutta 1920-luvun yritykset hoitaa lasten mielenterveyttä tyrehtyivät nopeasti.⁹⁷

Kiinnostuksen herääminen oli liittynyt lastenpsykiatrisen alan kehittyminen ja ajatus lasten psyykkisen hyvinvoinnin edistämisestä lastensuojelun keskeisenä tavoitteena omaksuttiin myös Suomessa.⁹⁸ Myös psykiatriassa tapahtui muutos, kun toisen maailmansodan jälkeen saksalainen psykiatria menetti asemaansa joka puolella ja Suomessakin kansainväliset suhteet laajenivat ja tiivistyivät. Suomalaiset olivat mukana ensimmä-

---

⁹⁴ Pulma 1987, 198, 199, 216, 244.

⁹⁵ Pulma 1987, 213.

⁹⁶ Avohuolto: Laitosten ulkopuolinen sosiaalihuolto. Avohoito: terveyden- tai sairaanhoito kotona, lääkärin tai terveydenhoitajan vastaanotolla tai poliklinikassa. MOT, Kielitoimiston sanakirja.

⁹⁷ Arajärvi 1996, 9; Hämäläinen 2007, 295.

⁹⁸ Hämäläinen 2007, 295.

mäisessä psykiatrisessa maailmankongressissa, joka pidettiin 1950 Pariisissa.⁹⁹ Mielisairaaloiden määrä oli lisääntynyt kiihtyvällä tahdilla jo ennen sotia, mutta kehittyi huippuunsa sotien jälkeen. Vuoden 1953 alusta voimaan tullut mielisairaslaki jakoi maan keskusmielisairaaloiden mukaan mielisairaanhoitopiireihin. Keskusmielisairaalat muodostivat siten ytimen lähes koko 1900-luvun psykiatriselle hoidolle.¹⁰⁰

1950-luvulta lähtien myös psykologin ammattikuva laajeni, kun tietoa alettiin soveltaa kansalaisten psyykkisen hyvinvoinnin ylläpitämiseksi ja edistämiseksi. Psykologien määrä lisääntyi, kun tehtävälialalle tulivat testaukset, psykodiagnosointi, lausuntojen antaminen sekä konsultti- ja terapiapalveluiden antaminen. Psykologiliitto perustettiin 1957 ja suurin osa sen jäsenistä toimi kliinisillä aloilla, esimerkiksi kasvatustieteissä.¹⁰¹

Varsinaiseksi lasten mielenterveystyöksi voidaan nimittää lastenpsykiatri Terttu Arajärven mukaan vasta 1950-luvulta lähtien virinnyttä toimintaa. Lapsen sisäistä kehitystä alettiin ymmärtää, vastasyntyntä ei pidetty enää ”tyhjänä tauluna” ja ensimmäisen kerran huomio kiinnittyi lasten mielenterveyteen. Uutta lastensuojelulainsäädäntöä alettiin valmistella, mutta käytännön muutos lähti liikkeelle suurista kaupungeista. Aloitteentekijöinä oli usein yksityishenkilöitä, avohoidossa lastenlääkärit ja psykologit, sairaaloissa psykiatrit. Sosiaalityöntekijät olivat ensimmäisiä kotikäyntejä tekeviä. Alusta alkaen lasten mielenterveystyö oli kuitenkin useamman tahon yhteistyötä.¹⁰²

Sodan jälkeen lastensuojeluväki oli koonnut nopeasti rivinsä ja suunnannut katseensa avohuollon kehittämiseen. Avohuollon laajeneminen alkoi 1950-luvulla, mutta sodanjälkeisen resurssipulan vuoksi lastensuojelu käytännössä painottui vielä laitoshoidon. 1950-luku toi lastensuojelulliseen keskusteluun psykologisen, sosiologisen ja lasten psykiatrisen ajattelutavan. Psykiatris-terapeuttinen ajattelu yleistyi ja lastenpsykiatria kehittyi yhdeksi toimintahaaraksi.¹⁰³

---

⁹⁹ Achté, Tamminen, Pakaslahti 1983, 89; Alanen, Lehtonen, Tienari 1983, 50; Hämäläinen 2007, 295; Lönnqvist & Lehtonen 2011, 19.

¹⁰⁰ Elosuo & Harenko 1983, 151; Lönnqvist & Lehtonen 2011, 19; Turunen & Achté 1983, 93; Pietikäinen 2013, 164.

¹⁰¹ Ihanus 2003, 212, 213.

¹⁰² Arajärvi 1996, 1-3.

¹⁰³ Hämäläinen 2007, 300- 316; Saurama 2002, 85, 164.

Lastenkotilapsien tutkiminen ja keskustelu koulukotien kehittämisestä nostivat 1950-luvulla pintaan tarpeen kasvatuseuvoloiden lisäämisestä. Kasvatuseuvoloiden yleistyminen oli tukena avohuollon kehittämiselle kuntien suojelukasvatuksessa. Suojelukasvatusajattelussa ja työssä alettiin panostaa avohoitoon, mikä puolestaan näkyi kunnallisten suojelukasvatuslaitosten kehityksessä. Päähuomio oli silti edelleen vastaanottolaitoksissa ja nuorisokodeissa.¹⁰⁴

Kunnat ja kuntainliitot perustivat kasvatuseuvoloita erityisesti 1940–1950 -luvuilla. Osa niistä oli mielisairaanhoidopiirien alaisia. Avohoitoon kuuluivat keskussairaaloiden lastenpsykiatriset poliklinikat.¹⁰⁵ Kasvatuseuvolatoiminnan alkutaipaleella työn sisältö oli yleisimmin osatoimisen psykiatrin ja psykiatrin apulaisen tekemää yhteistyötä. Vuoden 1953 malliohjesäännön mukaan kasvatuseuvolan työmuotoja olivat psykiatrinen, psykologinen ja sosiaalinen tutkimus ja tutkimukseen perustuvat ohjeet, lausunnot ja hoito.¹⁰⁶

Aluksi kasvatuseuvoloiden perustajat olivat yksityisiä henkilöitä ja järjestöjä, mutta toiminta virallistui 1940-luvun lopulla yhä useampien alkaessa siirtyä kuntien omistukseen. 1950 kasvatuseuvolat saatiin valtionavun piiriin, mikä tarkoitti taloudellisen tuen lisäksi kontrollia. Neuvolalla oli oltava sosiaaliministeriön hyväksymä ohjesääntö ja henkilökuntaan tuli kuulua pätevyysvaatimukset täyttävä pää- tai sivutoiminen psykiatri, psykologi sekä sosiaalityöntekijä. Taloudellinen tuki neuvoloille oli kuitenkin vaatimaton kattaen 2,5–10 % menoista. Neuvolatyön haluttiin ennen kaikkea palvelevan lastensuojelutyön tarpeita.¹⁰⁷

2.3 Lastenpsykiatrisen tutkimuksen ja huollon kehitys Keski-Suomessa

Keski-Suomessa juuret kiinnostuksesta lasten psyyken ongelmiin juontavat kasvatustieteelliseen korkeakouluun tai oikeastaan jo sen edeltäjään, Seminaariin, jossa sielutieteellä oli myös merkittävä asema. Sielutiedettä opetettiin seminaarissa jo 1800-luvun lopulla. Aluksi sielutieteen paikasta riitelivät kasvatustieteen ja uskonnon alat. 1930-

---

¹⁰⁴ Pulma 1987, 224.

¹⁰⁵ Arajärvi 1996, 12.

¹⁰⁶ Komiteanmietintö A 1967 I; Taskinen 1987, 14.

¹⁰⁷ Komiteanmietintö A 1967 I, 7, 22, 23; Asetus 75/1950; Hyssälä 1999, 55.

luvulle asti sielutiede kuului kasvatustieteen alle, mutta sai kasvatustieteellisen korkeakoulun opetusohjelmassa itsenäisemmän paikan. Seminaarin ajan opetus ja käsityksen lapsista painottuivat Raamattuun, hegeliläisiin filosofisiin oppeihin ja herbartilaisiin näemyksiin. Vuosisadan alussa kasvatustieteen ja historian lehtori matkusteli paljon Saksassa tuoden sieltä vaikutteita.¹⁰⁸

Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu aloitti toimintansa 1934, ja koko Suomen ensimmäinen sielutieteen (myöh. psykologian) professorin virka saatiin Jyväskylään 1936. Sielutieteen professorin virkaan määriteltiin asetuksen mukaan kuuluvaksi myös yleisen pedagogian eli lapsitieteen hallitseminen. Ilmeisesti tällä tarkoitettiin ”lasten kehityksen kasvatuksellista tukemista”.¹⁰⁹ Sielutieteen professuurin myötä psykologias-ta tuli itsenäinen oppiaine. Opetuksessa painottuivat lapsi-, kehitys- ja differentiaalipsykologian kysymykset, tutkimus rakentui empiiriselle pohjalle ja teorit tulivat psykologiasta. Niilo Mäki hoiti ensimmäisenä sielutieteen professuuria 1936–1939. Hän toi mukanaan vaikutteita Yhdysvalloista, jossa oli opiskellut. Mäki luennoi kehityspsykologiaa ja tutki poikkeavuuksien biologisia ja sosiaalisia syitä.¹¹⁰

Sielutieteen professuurin vt. haltijaksi tullut Niilo Mäki oli henkilökohtaisesti kiinnostunut lastenpsykiatrian huollosta, tutkimuksesta ja käytäntöön soveltamisesta. Mäki tekiikin muun muassa aloitteen lastenpsykiatrisen osaston saamisesta Jyväskylän yleiseen sairaalaan 1937. Osaston saamisen yhtenä perusteluna Mäki käytti korkeakoulun ja sairaalan yhteistyön merkitystä erityiskasvatuksen alueella. Lastenpsykiatrisen osasto jäi vielä toistaiseksi saamatta. Kasvatustieteellisessä korkeakoulussa painotettiin kuitenkin muita yliopistoja enemmän lapsuutta ja kehittymässä olevia nuoria.¹¹¹

Ensimmäiseen sielutieteen professorin virkaan nimettiin Arvo Lehtovaara. Hän toimi professorina vuosina 1939–1952. Sodan aikana toiminta hieman lamaantui mutta jatkui normaalisti pian rauhan jälkeen. Tavoitteena oli lapsen psyykkisen kehitykseen perehtyminen käytännön harjoitusten avulla. Sodan jälkeen julkaistiin suomeksi useita lasten psykologiaa käsitteleviä teoksia esimerkiksi kasvavien tunne-elämästä ja lapsuusiän ongelmista. Laajimpana tutkimusalueena oli lapsipsykologian diagnoosimenetelmien

---

¹⁰⁸ Saarinen 1996, 252–254.

¹⁰⁹ Korhonen 1987 13, 14, 20.

¹¹⁰ Saarinen 1996, 252–255.

¹¹¹ Ala-Haavisto 2000, 57; Korhonen 1987, 18.

kehittely ja niiden käyttökelpoisuuden arviointi. Terman-Merrill-Hällströmin testin standardoinnin aineistonkeruu tehtiin yhdessä kasvatusneuvolapsykologien kanssa. Laitoksella laadittiin myös koulukypsyyskoe ja tehtiin pyydettyjä yksilötutkimuksia sekä annettiin lausuntoja oppilaan siirtämisestä apukouluun tai kasvatuslaitokseen.¹¹²

Ensimmäinen lasten psykiatriseen huoltoon keskittynyt palvelu oli Keski-Suomessakin kasvatusneuvola. Mannerheimin lastensuojeluliiton Keski-Suomen piiri ja Keski-Suomen Maakuntaliitto olivat hakeneet Jyväskylän kaupungilta avustusta kasvatusneuvolan perustamiskustannuksiin vuonna 1952, mutta hakemus oli hylätty. Tämän jälkeen tehtiin ehdotus kasvatusneuvolan perustamisesta kuntien muodostaman kannatusyhdistyksen pohjalle. Kuntien kansakoulu- ja sosiaalilautakunnat neuvottelivat asiasta ja kuntainliiton perustamisasiakirja allekirjoitettiin Keski-Suomen maakuntapäivillä 26.5.1952. Jäseninä toimivat alun perin 10 kuntaa. Ensimmäiset kasvatusneuvolan tilat olivat kasvatusopillisen korkeakoulun yhteydessä ja yhteys psykologian, erityiskasvatusopin ja kasvatustieteenlaitoksiin oli tämän myötä kiinteä.¹¹³

1950-luvulle tultaessa lasten ja lapsuuden erityisyyden tunnistaminen ja tunnustaminen oli siis alkanut jo jonkin aikaa sitten, mutta toimintakenttä oli edelleen hajallaan. Kiinnostus oli kuitenkin laajaa ja oman näkemyksensä toivat eri alojen ammattilaiset. Yksityisten ihmisten toimeliaisuudella oli suuri merkitys, kun valtiolla ei ollut vielä yhtä vahvaa asemaa kuin esimerkiksi tänä päivänä palveluiden tuottamisessa ja tarjoamisessa. Psykologiasta oltiin kiinnostuneita laajemminkin, ammattikunta laajeni ja sai suurempaa merkitystä yhteiskunnassa. Alan sisällä erityinen kiinnostus kohdistui lasten määrittelyyn erilaisin mittauksin.

3 Kasvatusneuvolaan saapuvat lapset

3.1 Kasvatusneuvolan asiakkaaksi ohjautuminen: tulokset ja ilmoittajat

Keski-Suomen Kasvatusneuvolassa tutkittiin vuosien 1953–1962 välisenä aikana yhteensä 4512 lasta. Asiakasmäärissä oli hieman vaihtelua vuosittain, mutta pääasiassa trendi oli nouseva. Kymmenen vuoden ajalla suurin asiakasmäärä saavutettiin vuonna 1962 (522). Vähiten uusia asiakkaita tuli vastaanotolle vuonna 1955, jolloin heitä oli

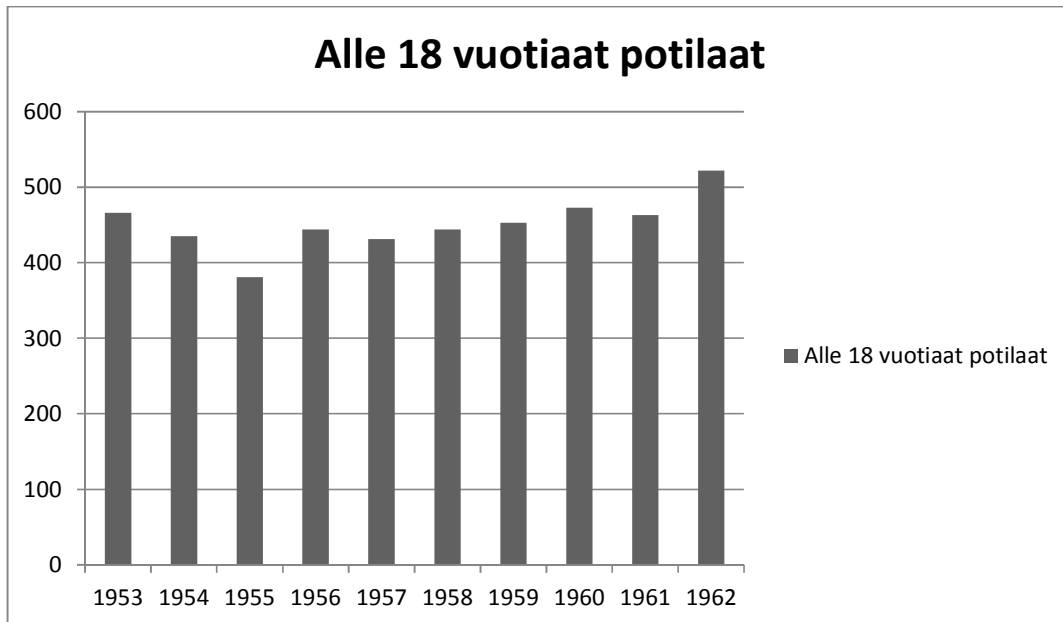
---

¹¹² Saarinen 1996, 256.

¹¹³ Ala-Haavisto 2000, 58; Toimintakertomus 1952.

yhteensä 381. Kun ensimmäistä kokonaista toimintavuotta vertaillaan kymmenen vuoden päähän, on asiakkaiden lukumäärä kasvanut 56:lla. Toimintakertomuksista käy toisaalta ilmi, että asiakkaita oli niin paljon kuin vain suinkin ehdittiin hoitaa.¹¹⁴ On vaikea arvioida, kuinka paljon enemmän avuntarvitsijoita olisi vuosittain ollut. Kasvatusneuvolan johtajan ja psykiatrin Aito Ahdon mielestä esimerkiksi vuonna 1960 yli 200 lapsen hoito jouduttiin siirtämään seuraavaan vuoteen.¹¹⁵ Kasvatusneuvolakomitean vuoden 1967 suosituksen mukaan jokaista 45 000 asukasta kohden olisi pitänyt olla yksi työryhmä. Koko tarkastelemani ajanjakson aikana Jyväskylässä yksi kolmen hengen työryhmä joutui vastaamaan 120 000 asukkaan tarpeista. Resurssipula oli tuttu muidenkin kaupunkien kasvatusneuvoloille.¹¹⁶

TAULUKKO 1. Kasvatusneuvolan vuoden aikana vastaanottamat uudet potilaat

Lähde: Toimintakertomus 1952–1963.

Lapset ohjautuivat kasvatusneuvolaan pääasiassa kahdelta taholta. Ilmoittajina yleensä oli joko koulu tai vanhemmat. Näin oli myös muissa silloisissa kasvatusneuvoloissa. Opettajien rooli oli huomattava muun muassa siksi, että he olivat päivittäin tekemisissä suuren lapsimäärän kanssa. Muita ilmoittajia saattoivat toimintakertomusten mukaan olla lastensuojelu- ja terveydenhoitoviranomaiset sekä lastenkodit. Sen lisäksi, että lap-

¹¹⁴ Toimintakertomus 1952–1963.

¹¹⁵ Toimintakertomus 1960, 1.

¹¹⁶ Hyssälä 1999, 52, 53; Komitean mietintö, 1967 A: 1, 55; Malinen 2012, 43.

set tulivat suoraa nimenomaan neuvolan asiakkaiksi, kasvatusneuvolan henkilökunta suoritti Ukonniemen lastenpsykiatriseen hoitolaitokseen lähetettyjen potilaiden vastaanottotutkimukset vuodesta 1954 lähtien.¹¹⁷

Suurimmalle osalle (yli 70 %) lapsista ilmoitettiin kasvatusneuvolaan tulosityksi kehitystason määrittäminen, heikko kouluedistys, hermostolliset herkkyysoireet, sopeutumisvaikeudet tai kastelu. Kahta toimintavuotta lukuun ottamatta yleisin syy kasvatusneuvolakäynnille oli kehitystason määrittäminen. Osuus koko asiakaskunnasta vaihteli vuosittain 13–35 prosentin välillä. Tämä tarkoittaa, että keskimäärin 24 prosenttia lapsista tuli kasvatusneuvolaan kehitystason määrittämistä varten. Heikko kouluedistys oli seuraavaksi yleisin ilmoittautumissyys. Se oli hieman yleisempi kuin hermostolliset herkkyysoireet, sopeutumisvaikeudet ja kastelu, jotka vuosien 1953–1962 välillä mitattuna olivat hyvin tasaisia keskenään (n. 11 %). Toimintavuositainen vaihtelu on kuitenkin tässä joukossa suurinta. Esimerkiksi vuosina 1954 ja 1955 hermostolliset herkkyysoireet nousivat suurimmaksi ilmoitussyyksi.¹¹⁸

Hermostollisten herkkyysoireiden vuoksi kasvatusneuvolaan ilmoitettiin 7-19 prosenttia koko vuosittaisesta asiakasmäärästä. Suurimmillaan lukumäärät olivat ensimmäisen kolmen vuoden aikana. Hermostollisiin herkkyysoireisiin eli tunne-elämän häiriöihin kuuluivat toimintakertomusten mukaan levottomuus, keskittymättömyys, ärtyisyys, yliherkkyys, arkuus, pelot, huono uni ja niin edelleen. Sopeutumisvaikeudet tulosityden listalla vaihtelevat vuosittain 8-14 prosentin välillä. Sopeutumisvaikeudet sisältävät sellaisia ongelmaksi katsottuja asioita kuten uhma, valehtelu, näpistely ja epäsäännöllinen koulunkäynti. Kahta poikkeusvuotta lukuun ottamatta sopeutumisvaikeuksista kärsivien ryhmä pysyi yli kymmenessä prosentissa ja sitä myöten yhtenä pysyvänä ongelmakenttänä.¹¹⁹

Myös kastelu ilmoittamissyynä pysyy vähintään 10 prosentin osuudessa ensimmäistä vuotta lukuun ottamatta. Muita ilmoittamissyiksi mainittuja vuosien 1953–1962 välillä olivat koulusijoitus, lastensuojelulaitokseen sijoittaminen, puhehäiriöt, tuhriminen, kohtaukset ja lihasnykäykset. Lisäksi vatsavaivoja merkittiin erikseen vuodesta 1956 alkaen, päänsärkyä vuodesta 1961 ja luku- ja kirjoitushäiriöitä 1962 alkaen. Alla olevasta

¹¹⁷ Malinen 2012, 22–24; Taskinen 1987, 5; Toimintakertomus 1953–1962.

¹¹⁸ Toimintakertomus 1953–1962.

¹¹⁹ *ibid.*

taulukosta löytyvät kaikki toimintakertomuksiin yleisimmin merkityt ilmoittautumissyöt lukumäärineen.¹²⁰

TAULUKKO 2. Kasvatusneuvolan merkitsemä tulosyypotilaille

Vuosi	Kehitystason- määrittely	Heikko kou- luedistys	Hermostolliset herkkyysoireet	Sopeutumis- vaikeudet	Kastelu	Yht.
1953	142	90	63	61	33	466
1954	60	70	79	36	54	435
1955	55	65	74	44	42	381
1956	75	55	42	51	66	444
1957	73	37	42	62	69	431
1958	74	53	47	62	76	444
1959	117	69	48	47	49	453
1960	167	55	49	63	52	473
1961	160	53	39	37	48	463
1962	167	63	37	51	54	522

Lähde: Toimintakertomus 1952–1963.

Kehitystason määrittäminen yleisimpänä tulosyynä kattaa sisälleen monia erilaisia ongelmakenttiä ja on useiden tekijöiden yhteissumma. Kysymyksessä ovat ensinnäkin tilastolliset merkintätavat. Kehitystason määrittäminen merkittiin tulosyynä myös silloin, kun neuvolassa oli suoritettu ainoastaan älykkyys- tai koulukypsyyskoe. Lisäksi samaan ryhmään merkittiin joitakin heikon kouluedistyksen vuoksi ilmoitettuja. Kehitystason määrittely liittyi myös kehitysvammaisiin lapsiin, sillä se tehtiin myös silloin, kun vanhemmat olivat mielestään havainneet lapsessa eriasteista jälkeenyäisyyttä, mutta eivät osanneet määrittellä tiettyä oiretta.¹²¹ Vielä 1950-luvun Jyväskylässä ja sen lähiympäristössä kehitysvammaisille tarkoitettu tutkimus ja hoito olivat kehittymättömiä. Monet kehitysvammaiseksi epäillyt lapset tuotiinkin kasvatusneuvolaan. Tästä johtuen tutkimana ajankohtana neuvolassa suoritettiin huomattava määrä kehitystason määrittämisä kehitysvammaiseksi epäillyille lapsille.¹²²

Kehitystason määrittäminen tehtiin usein kun pohdittiin luokkasiirtoa. Yleensä opettaja halusi selvittää olisiko perusteluita siirtää oppilas jollekin muulle luokalle. Kansakoulut tarvitsivat siis kasvatusneuvolan apua luokkasiirtoja ja lasten kehitystason määrittele-

¹²⁰ ibid.

¹²¹ Malinen 2012, 31; Toimintakertomus 1952–1963.

¹²² Haukkamaa 1984, 18; Hiekkänen 1984, 8.

mistä varten. Kasvatusneuvolan tuolloinen psykologi Ritva Tuominen (myöh. Hiekkänen) onkin muistellut, että ”neuvolan tehtävä oli ottaa vastaan kaikki oppilaat, joita opettajat ehdottivat joko apu- tai tarkkailukouluun.”¹²³ Kasvatusneuvolaa oli myös mainostettu kansakoulujen johtokunnille paikkana, josta sai apua oppilassiirtoon liittyvissä kysymyksissä.¹²⁴

Kehitystason mittaamisen suosio heijasteleekin ennen kaikkea tutkimusajan kiinnostuksen kohteita. Kehitystason määrittelyllä pyrittiin ratkaisemaan hyvin monen tyyppisten lasten ongelmia, usein kysymys oli kuitenkin siis koulunkäynnistä. Kouluun liittyvien ongelmien näkyvyyttä neuvolassa selittää myös erityisopetuksen kehitys Suomessa sekä ajan lääketieteellinen tapa lähestyä asiaa. Kasvatus- ja perheneuvoloiden historiasta tehdystä selvityksessä vuosia 1950–1960 kutsutaankin nimellä ”kouluun suuntautuminen ja kouluongelmien vaihe”.¹²⁵

Vammaisten eristäminen sosiaalisesta ympäristöstään muuttui järjestelmällisemmäksi Euroopassa 1800-luvulla teollisen vallankumouksen ja kapitalismin nousun, sekä yhteiskunnan sosiaalisten rakenteiden muuttumisen seurauksena. Myös erityisopetuksen tehtävä oli mahdollisimman pitkälti normaalistaa poikkeavat oppilaat.¹²⁶ Varsinaisen erityisopetukseen voidaan katsoa alkaneen Suomessa 1800-luvulla ja ensimmäiset apukoulut perustettiin heti seuraavan vuosisadan alussa. Apukouluopetus laajentui valtion tukeman vapaaehtoistyön pohjalta, mutta jäi silti vähälle huomiolle yleiseen oppivelvollisuuteen pohjautuvan kansakoulun kehittämiseksi. Jyväskylän ensimmäinen apukoulu oli perustettu 1942 ja sen tehtävä oli vastata opetuksesta henkisestä kehityksestä jälkeenjääneille ja lievästi vajaamielisille. 1940–1950-luvuilla erityisopetuksesta keskusteltiin paljon ja asiaa pohdittiin muun muassa useissa valtion komiteoissa.¹²⁷

Yhteiskunnalliset perustelut erityisluokkien perustamiselle nousivat esiin muun muassa 1940-luvulla toimineen vajaakäyttöisten lasten huoltokomitean mietinnössä. Komitean mukaan koulutus takaisi lievemmin kehitysvammaisten lasten edellytykset toteuttaa taitojaan myöhemmin yhteiskuntaa hyödyttävällä tavalla. Toisaalta uskottiin koulun

---

¹²³ Hiekkänen 1984, 8.

¹²⁴ Malinen 2012, 31; Haukkamaa 1984, 18; Hiekkänen 1984, 8.

¹²⁵ Taskinen 1987, 29.

¹²⁶ Cameron 1995, 187; Davis 2002, 38–39; Gleeson 1999, 194–195; Kivirauma 1998, 209; Vehmas 2005, 53, 64.

¹²⁷ Ihatsu 1995, 55, 56; Peltonen 1989, 7, 12.

ehkäisevän lievästi kehitysvammaisten riskiä kehittyä epäsosiaalisiksi. Hyvä asia oli myös normaaliluokkien tuloksellisuuden kasvaminen heidän vapautuessaan kehitysvammaisista oppilaista. Komitea otti kantaa myös oppilassiirtojen jakoperusteisiin. Normaalikoulun ja apukoulun välimaastoon sijoittuville oppilaille tuli komitean mukaan perustaa omia luokkia. Tarkkailuluokat sen sijaan olivat psykopaattisia lapsia varten. Komitean mielipiteet perustuivat ÄO-testien mukaan tehtävälle erottelulle. Älykkyystestissä 55–60 pisteen välille sijoittuvat lapset olivat komitean mukaan täysin kyvyttömiä seuraamaan koulua edes apukoulussa ja vähintään täysi-ikäisyyteen asti heidän paikkansa oli laitoksessa.¹²⁸

Apukouluasetus saatiin aikaiseksi 1952 ja sitä täsmennettiin vielä vuosien 1957 kansakoululaissa ja 1958 kansakouluasetuksessa. Jälkimmäisessä asetuksessa erityisopetuksen asemaa vahvistettiin määrittelemällä apukoulu kansakouluksi, jossa annetaan opetusta henkisessä kehityksessä viivästyneille sekä lievästi vajaamielisille. Myös apukouluun siirtämisen perusteet ja koulussa noudatettavat oppisisällöt täsmentyivät. 1958 annetun kansakouluasetuksen mukaan apukoulusiirtoa harkittaessa koulumenestymättömyyden lisäksi henkinen jälkeenyäisyys oli todettava tutkimusten avulla.¹²⁹

Apukoululuokkien kehitykseen vaikuttivat myös 1950-luvulla suomalaista koulumaailmaa leimanneet koulutuspolitiikan tehokkuusvaatimukset sekä pula pätevistä opettajista. Suurten ikäluokkien oppilasmäärät kouluissa kasvoivat jyrkästi. Monet opettajat olivat lisäksi kaatuneet tai invalidisoituneet sodassa. Tehokkuusvaatimuksien seurauksena kouluja rakennettiin keskuksiin ja hajanaista jatko-opetusta koottiin. Uudet vaatimukset tarkoittivat myös sitä, että opetuksen mukana pysymättömät oppilaat tulivat ongelmaksi. Jyväskylässä apukoulun yhteyteen oli perustettu tarkkailuluokka, jonka oppilasmäärä kasvoi niin paljon 1950-luvun puolessa välissä, että luokkia jouduttiin perustamaan kaksi lisää. Vuonna 1955 Jyväskylään perustettiin lisäksi muita erityisluokkia, esimerkiksi yksi Suomen ensimmäisistä aivovauriolasten luokista.¹³⁰ Apukoululuokkiin sijoittui joka tapauksessa älykkyydeltään hyvin eritasoisia oppilaita ja niihin ”säilöttiin” myös sellaisia, jotka eivät välttämättä olisi sopineet yleiseen kouluun ollenkaan. Tämän seu-

---

¹²⁸ Komitean mietintö 1947 II, 34, 47.

¹²⁹ Apukouluasetus 32/1952; Kansakoululaki 247–257/1957; Kansakouluasetus 321–323/1958, 27–28 §.

¹³⁰ Kivirauma 1989, 134–139; Mönkkönen 1993, 494, 495; Peltonen 1989, 7, 12; Syväoja 2004, 95; Toimintakertomus 1953–1962.

rauksena luokat alkoivat saada maineen pahantapaisten lasten säilytyspaikkoina. Yhteiskunnallisessa keskustelussa osa vaatikin pahantapaisille omia luokkia.¹³¹

Jyväskylä oli vahvasti mukana erityisopetuksen kehityksessä. Erityiskasvatus sai tietyllä tapaa virallistetun aseman kasvatuksen kentällä, kun Jyväskylän kasvatusopilliseen korkeakouluun perustettiin suojelu- ja parantamiskasvatusopin virka 1948. Erityisopetuksen ja korkeakoulun kasvatustieteen laitoksen yhteistyö oli tiivistä ja vuonna 1959 Jyväskylässä alettiin kouluttaa Suomen ensimmäisiä erityisluokanopettajia. Erityiskasvatuksessa oli painottunut 1950-alkuun saakka invalidien ja vammaisten huolto, mutta vähitellen alkoi siirtyminen kuntoutukseen ja koulutukseen. Myös vammaisuustutkimuksen saralla tapahtui voimakasta kehitystä.¹³² Sotavuosien ja 1950-lopun välisenä aikana erityisopetuksen asema siis vakiintui Suomessa ja opetuksen muodot monipuolistuivat. Vuosikymmenen lopulle tultaessa jo lähes kaikki poikkeavat oppilaat kuuluivat oppivelvollisuuden piiriin. Ulkopuolelle jäivät kuitenkin edelleen kehitysvammaiset lapset.¹³³

1800-luvun yhteiskunnan murroksen myötä vammaisista oli tullut yhteiskunnallinen ongelma. Vammaisiin alettiin kohdistaa sosiaalista kontrollia, jonka avulla yhteiskunta minimoi, eliminoi tai normalisoi poikkeavaa käytöstä. Lääketiede sai puolestaan keskeisen roolin sosiaalisen kontrollin tukijana. Seurauksena oli, että vammaisuus ja poikkeavuus medikalisoitiin.¹³⁴ Tämä näkyi myös 1950–1960-luvuilla erityisopetuksen järjestämisessä, jossa lääketieteellinen lähestymistapa nousi hallitsevaan rooliin. Se tarkoitti sitoutumista lääketieteelliseen ajatteluun ja poikkeavuuden tarkastelua vaurioon ja toimintavajavuuteen keskittyen. Vuosien 1910–1969 aikana apukouluun siirtyvistä 60 prosentilla oli arvioitu orgaanista poikkeavuutta. Sama luku oli vuosien 1970–1985 välillä enää 27 prosenttia.¹³⁵

Sally Tomlinsonin mukaan erityisopetuksen historiaa on leimannut se, että lääketieteen, psykologian ja kasvatuksen alan ammattilaiset ovat taistelleet auktoriteetista määritellä erityisopetus ja siitä kenellä on oikeus valita oppilaat erityisopetukseen. Lääketieteelli-

---

¹³¹ Ihatsu 1995, 41.

¹³² Peltonen 1989, 192, 193; Tuunainen & Nevala 1989, 72, 73.

¹³³ Ihatsu 1995, 57, 63; Tuunainen & Nevala 1989, 74.

¹³⁴ Conrad & Schneider 1992, 7; Gleeson 1999, 108; Vehmas 2005, 54–58.

¹³⁵ Ihatsu 1995, 60.

nen lähestymistapa syntyi yhteiseksi ajatusmalliksi, jolla perusteltiin erityisopetuksen laajentumista.¹³⁶ Erityisopetukseen tehtävät siirrot lisäsivätkin opettajien, psykologien ja lääkäreiden eli näin ollen asiantuntijakentän valtaa ja kontrollia poikkeavuuden tarkastelussa.¹³⁷

Kuten edellä mainittiin, kehitystason määrittäminen tarkoitti usein pelkästään älykkyyss- tai koulukypsyyskokeen mittaamista. Jyväskylän kasvatusopillisessa korkeakoulussa koulukypsyuden ja älykkyyden mittaaminen olivat kiinnostuksen kärkipäässä. Älykkyytestit olivat tulleet Jyväskylässä tunnetuksi jo vuodesta 1913. Testien kehittäminen ja standardointi oli suuritöistä, ja apua aineistonkeruuseen saatiin muun muassa Keski-Suomen kasvatusneuvolan psykologilta. Tutkimukseni ajankohdalla yhteiskunnan kouluun kohdistamat tehokkuusvaatimukset nostivat koulumenestyksen puutteen ongelmaksi. Psykologiasta löytyi sopivasti välineitä uuden ongelman ratkaisuuksi, sillä erilaisten mittareiden kehittäminen oli suosiossa.¹³⁸ Yhteiskunnan uudet vaatimukset, koululuokkien eriytymiskehitys ja psykologian tutkimusintressit näkyvät puolestaan kasvatusneuvolassa, jossa keskiössä olivat kouluongelmat ja lapsen älykkyyden ja henkisen kehityksen määrittäminen ja mittaaminen.

3.2 Ikä ja sukupuoli

Kasvatusneuvolaan tulevat lapset oli toimintakertomuksissa tilastoitu iän mukaan kolmeen ryhmään, 0-6, 7-15 ja yli 16-vuotiaat. Ensimmäiseen ryhmään kuuluivat alle kouluikäiset lapset. Seuraava 7-15-vuotiaiden joukko oli pääosin kansakouluikäisiä. Osa oli saattanut ehtiä ikänsä puolesta jo oppikouluun. Kasvatusneuvolaan vuosien 1953–1962 aikana tulleista asiakkaista 7-15 -vuotiaat olivat ylivoimaisesti suurin ryhmä. Kahta vuotta lukuun ottamatta heitä oli yli 70 prosenttia asiakkaista ja useana vuonna lähemmäs 80 prosenttia. Kasvatusneuvoloiden alkuvuosina Suomessa kouluikäisten osuus potilaista olikin yleisesti suurin. Toiseksi suurin ryhmä oli alle kouluikäiset eli 0-6 -vuotiaat. Yli 16-vuotiaita tuli neuvolaan harvoin. heitä asiakkaista oli vain noin 1 prosentti jokaisena vuonna. Kouluikäisten lisäksi neuvolaan tuli myös aivan pieniä lapsia,

---

¹³⁶ Tomlinson 1982, 43–45.

¹³⁷ Ihatsu 1995, 62.

¹³⁸ Korkiakangas 1987, 9; Saarinen 1987, 30; Takala, 1987, 75.

sillä terveystieteiden psykologeja ei vielä ollut. Kasvatusneuvola korvasikin monia Keski-Suomen alueelta puuttuneita terveydenhoidon palveluita.¹³⁹

Kansakouluikäisten suurta osuutta selittää useampi seikka. Ensinnäkin koulu oli ensimmäinen paikka, jossa lapsen kognitiiviset ja sosiaaliset taidot nousivat esille. Toiseksi opettajat ilmoittivat aktiivisesti oppilaita kasvatusneuvolaan. Kuten aikaisemmassa luvussa käy ilmi, kouluikäisten potilaiden määrään vaikuttivat yhteiskunnallinen ja koulujärjestelmän kehitys, kuten apukoulujen ja tarkkailuluokkien perustaminen ja erityisopetuksen kehittyminen.¹⁴⁰

On mahdollista, että 7-15-vuotiaiden joukossa oli jo oppikouluun ehtineitä. Tästä ei aineistossa ollut mitään mainintaa ja ilmoittajiksikin oli mainittu joko kouluviranomaiset tai kansakoulu. Iän puolesta se oli kuitenkin mahdollista ja Jyväskylässä toimi tuolloin myös kunnallinen keskikoulu. Sen oppilasmäärästä tyttöjä oli suhteessa poikiin yli kaksinkertaisesti. Oppikoululaisten määrästä kasvatusneuvolan potilaiden joukossa on kuitenkin mahdoton tehdä tarkempia päätelmiä. Koska useat tulivat neuvolaan nimenomaan oppimisvaikeuksien vuoksi, he tuskin olisivat selvinneet kansakoulua vaativampaan oppikouluun.¹⁴¹

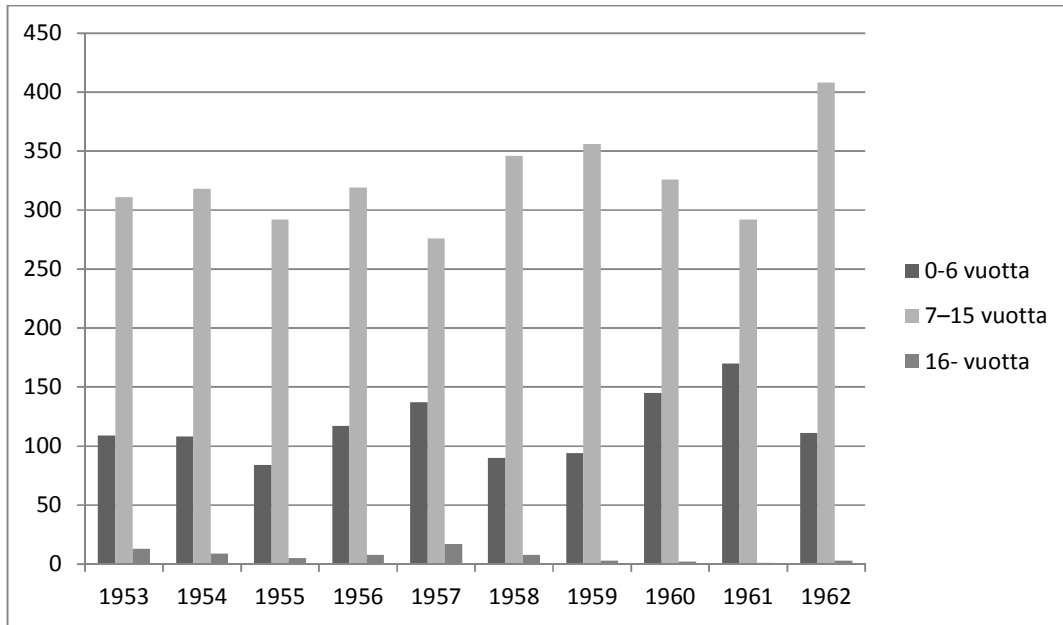
---

¹³⁹ Forsius 1983, 79; Hiekkänen 1984, 8, 9; Malinen 2012, 22; Taskinen 1987, 12, 13; Toimintakertomus 1953–1962.

¹⁴⁰ Forsius 1983, 79; Hiekkänen 1984, 8, 9; Kivirauma 1989, 134–139; Malinen 2012, 23; Mönkkönen 1993, 494, 495; Peltonen 1989, 192–193; Taskinen 1987, 12; Toimintakertomus 1953–1962.

¹⁴¹ Peltonen 1989, 180, 183.

TAULUKKO 3. Kasvatusneuvolan potilaiden lukumäärä ikäryhmittäin

Lähde: Toimintakertomus 1953–1962.

Seitsemäs ikävuosi osoittautui monella tapaa rajapyykiksi myös tarkastelemisani psykologian oppikirjoissa. Seitsemänvuotias lähestyi leikki-ikänsä loppua ja hänen odotettiin lähentyvän niitä taitoja ja odotuksia, joita aikuisuudessa tuli olla. Normaaliin kehitykseen kuului, että lapsi muuttui enemmän omaksi itsekseen, esimerkiksi varhaislapsuuteen liittyvät ”tyypilliset pelot” muuttuivat yksilöllisiksi ja henkilökohtaisiksi.¹⁴² Myös nykyisessä kehityspsykologian tutkimuksessa 6-7 ikävuoden ajatellaan olevan taitekohdan siirryttäessä varhaislapsuudesta keskilapsuuteen.¹⁴³

Aikuisuuteen viittaavina muutoksina pidettiin myös lapsen käyttäytymisen selkiytymisen ja muuttuminen rationaalisemmaksi ja loogisemmaksi. Lapsen tuli näin erottaa toden ja kuvitellun välinen raja paremmin. Tähän liitettiin muun muassa se, että pienelle lapselle tyypillinen aggression symbolinen purkaminen hävisi. Muutoinkin lapsen sielunelämä odotettiin 7-vuotiaalla muuttuneen ”kiteytyneemmäksi” ja käyttäytymiseen ilmaantuvan lisää ”pysyvyyttä”. Lapselle tuli näin ollen omia tapoja suhtautua esimerkiksi läheisiin ihmisiin. Samalla uteliaisuus ja tiedonhalu lisääntyivät valmistuen lasta koulunkäyntiin. Yhdessä oppikirjoista todetaan, että: ”Näyttää olevan varsin monia ke-

¹⁴²Toimintakertomus 1953–1962; Lehtovaara & Koskeniemi 1954, 40; Takala & Takala 1955, 150.

¹⁴³Pulkkinen & Ahonen 2006, 70–72.

hitystuloksia, jotka keskimäärin juuri 7 vuoden ikäisissä ovat ehtineen kypsyä siihen vaiheeseen, että ne jo ovat sovellettavissa käytäntöön.”¹⁴⁴ Nämä ”kehitystulokset” näkyivät myös siinä, että lapsen odotettiin suhtautuvan leikkeihinsä tuossa vaiheessa ”jo hyvin työluontoisesti”. Aikuisuuteen asti kestävän työasenteen oletettiin kehittyvän kouluikässä.¹⁴⁵

Seitsemän vuotta oli taitekohta myös ihmissuhteissa. Tällöin ulospäin suuntautuneisuus ja itsenäistyminen suhteessa vanhempiin nousivat esille. Lapsen uudet taidot ja vankepi luotto niihin muokkasivat suhdetta vanhempiin. Takalan & Takalan sanoin: ”vanhempiin suhtautuminen muuttuu viileämmäksi ja asiallisemmaksi”.¹⁴⁶ Lapsen itsenäistymispyrkimysten ajateltiin ohjaavan tällöin häntä enemmän samanikäisten kaveriporukoiden jäseniksi ja luomaan vanhemmista irrallisia puitteita. Samalla kuitenkin myös vanhempien hellyys ja hoivaavuus suhteessa lapseen vähenivät. Tätä selitettiin lapsen kehon mittasuhteiden muutoksella. ”Söpön” lapsenpyöreiden vähentyessä, myös vanhempien hoivavietti laimeni.¹⁴⁷ 6-7 vuotta onkin useimmissa kulttuureissa ajallisesta ulottuvuudesta riippumatta merkinnyt lapsen ja aikuisen välisen suhteen merkittäviä muutoksia. Kyseinen ikä on todettu merkittäväksi monissa psykologisissa teorioissa. Myös nykyään sitä pidetään merkittävänä kehityksellisenä siirtymävaiheena, erityisesti itsenäistymisen ja vastuunkannon kasvamisen osalta.¹⁴⁸

Murrosiän käsitteenä vakiinnutti kehityspsykologisiin keskusteluihin 1900-luvun alussa psykologi G. Stanley Hall. Suomessa tietävästi ensimmäisenä murrosikä esiintyi A.R. Rosenqvistin julkaisussa vuonna 1915. Käsite on lähtöisin tiedemaailmasta ja esiintyi vielä 1950-luvullakin lähinnä tutkimuksissa.¹⁴⁹ Tarkastelemini psykologian kirjoihin murrosiän käsite oli rantautunut. Niissä 16 vuoden ikä näyttäytyy lapsuuden ja murrosiän risteyksenä. Murrosikää, jota kutsuttiin myös nimillä ”murroskausi, murrosvaihe, puberteettikausi, kypsymiskausi”, kuvattiin henkisen ja ruumiillisen aikuiseksi kasvamisen ajaksi. Varsinaisina murrosiän vuosina pidettiin ikävuosia 14–19. Yleisiä tunnus-

---

¹⁴⁴ Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 40, 41.

¹⁴⁵ Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 40, 41; Takala & Takala 1955, 129, 171, 172.

¹⁴⁶ Takala & Takala 1955, 160.

¹⁴⁷ Takala & Takala 1955, 160, 161, 170, 171.

¹⁴⁸ Pulkkinen & Ahonen 2006, 70; Ks. myös Vuorinen, 1997.

¹⁴⁹ Aapola 1999, 27, 38; Aapola 2003, 94, 95.

merkkejä murrosiälle olivat ”sukupuolitunnusmerkkien ilmestyminen ja lisääntymiskyvyn saavuttaminen”.¹⁵⁰

Murrosikä ymmärrettiin myös ”kuohuntavaiheena” ja ”toisena uhmakautena”. Tällä tarkoitettiin sielullista tasapainottomuutta ja sopeutumiskyvyn alenemista. Näin ollen esimerkiksi suhteet kavereihin heikkenivät ja mielialat muuttuivat ailahteleviksi. Murrosikä oli oppikirjojen mukaan koko nuoren olemuksen syvää muuttumista. Murrosikäisestä tuli myös suhteessa aikuisiin ”epäluuloinen, kapinallinen ja uhmaileva”.¹⁵¹ Oppikirjojen mukaan lapsen kehityksessä tasapainottelivat perinnöllisyyden ja ympäristön vaikutukset. Perinnölliset tekijät ajateltiin vahvempina vaikuttajina, mutta sosiaalisilla ja ympäristötekijöillä oli vaikutuksensa.¹⁵² Käsitykset murrosiästä vastaavat Sinikka Aapolan tutkimustuloksia kasvatustieteellisistä murrosiän näkemyksistä Suomessa 1900-luvun alkupuoliskolla. Aapola analysoi tutkimuksessaan vuonna 1962 julkaistua kasvatustieteellistä tutkimusta, jossa hänen mukaansa tasapainottelevat sisäsyntyiset ja sosiaaliset selitykset nuoruusiälle.¹⁵³

Kasvatusneuvolaan tulevat lapset olivat pääasiassa poikia. Heitä oli joka tarkasteluvuonna vähintään 58 prosenttia, enimmillään 65 prosenttia. Kymmenen vuoden aikana tyttöjä on ollut yhteensä 1088 vähemmän kuin poikia. Suomessa 0-15 -vuotiaista lapsista on vuosien 1953–1962 välillä ollut hienoinen enemmistö poikia. Ero ei ole niin merkittävä, että se selittäisi poikien suurta osuutta kasvatusneuvolan potilaina. Nykyisen perheneuvolan tilastoista käy ilmi, että poikien osuus on edelleen vuonna 2012 selkeästi suurempi kuin tyttöjen. Mielenkiintoinen kysymys onkin, mikä merkitys sukupuolella oli ja miksi pojat päätyivät useammin kasvatusneuvolaan kuin tytöt?¹⁵⁴ Nykyään eri sukupuolien välisten suhteiden tutkiminen on oma tutkimushaaransa ja yleisen näemyksen mukaan ”sukupuolta ja seksuaalisuutta voi ja kannattaa miettiä paitsi ihmisiin liittyvinä määreinä, ominaisuuksina tai niiden kokonaisuutena myös suhteina: valtasuhteina, hierarkioina tai järjestelmänä.”¹⁵⁵

---

¹⁵⁰ Lehtovaara 1953, 219; Lehtovaara & Koskeniemi 1954, 47- 50.

¹⁵¹ Lehtovaara 1953, 219; Lehtovaara & Koskeniemi 1954, 47- 50.

¹⁵² Lehtovaara & Koskeniemi 1954, 5; Takala, 1955, 14; Saari 1957, 66.

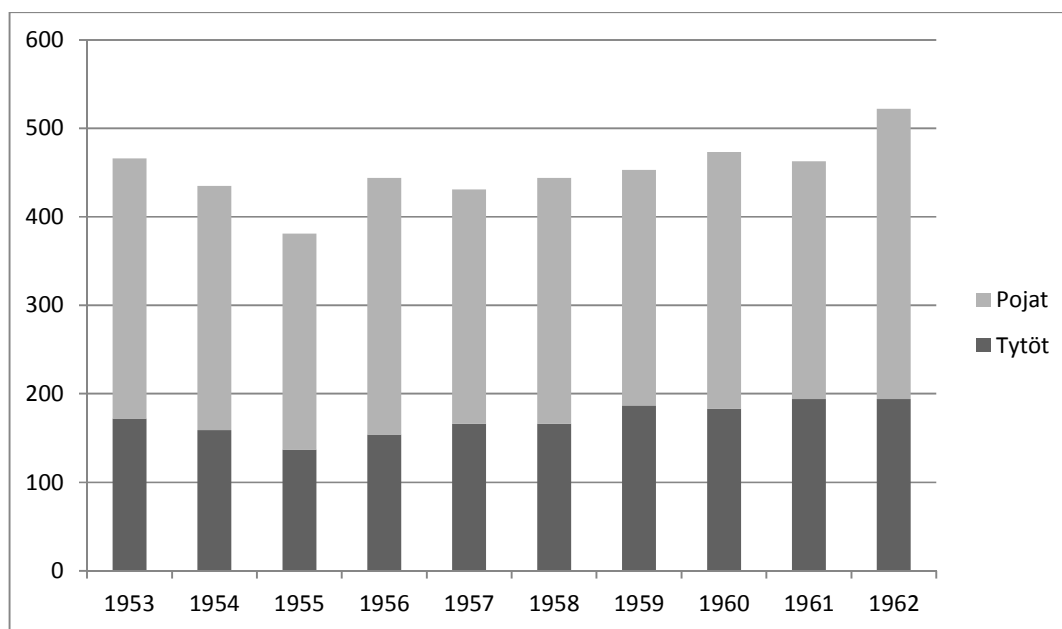
¹⁵³ Aapola 1999, 102.

¹⁵⁴ Suomen tilastollinen vuosikirja 1963, 38; Toimintakertomus 1953–1962, 1994–2011.

¹⁵⁵ Rossi 2010, 22, 23.

Tarkastellessani oppikirjojen näkemystä tytöistä, pojista ja sukupuolien eroista hyödynnän Judith Butlerin genealogista lähestymistapaa ja performatiivisuuden käsitettä. Butlerin näkemyksen mukaan sukupuolen toistaminen ymmärrettävästi onnistuu siksi, että on olemassa vakiintunut kulttuurinen eleistö, jonka aikalaiset tunnistavat. Eleistö ei pohjautu naisen tai miehen fyysiseen ruumiiseen vaan määrittyy aina uudelleen yhteiskunnallisessa keskustelussa. Tämän vuoksi se on historiallisesti muuttuva eikä sukupuolen perusteella jaetuille tehtäville tai asemille yhteiskunnassa ole tiettyä todellisuutta. Sukupuolien uudelleenmäärittely onkin ennen kaikkea vallankäyttöä. ”Sukupuolista tuotetulla tiedolla voidaan perustella erilaisia yhteiskunnallisia järjestyksiä tai pyrkimyksiä.”¹⁵⁶ Tarkastelen oppikirjojen tuottamaa sukupuolta, sitä miten ja millaista sukupuolta niissä rakennetaan ja millaista valtaa jaetaan. Kiinnitän huomioni siihen, missä määrin lapsipsykologian oppikirjat ovat tuottaneet eroja sukupuolien välille ja miten sekä millaista sukupuolittavaa valtaa ja normeja niiden kautta on tuotettu.¹⁵⁷

TAULUKKO 4. Kasvatusneuvolan potilaiden jakautuminen sukupuolen mukaan

Lähde: Toimintakertomus 1953–1962.

1950-luku oli ristiriitaisten sukupuoliroolien vuosikymmen. Ideologisella tasolla rakennettiin kotiäitiyttä, mutta samalla naisten työssäkäynti kasvoi jatkuvasti. 1950-luvulla

¹⁵⁶ Haavisto 2011, 88.

¹⁵⁷ Haavisto 2011, 88; Pulkkinen 2000, 48–53.

”syntyi” myös nuorisokulttuuri, joten aika oli monella tapaa uudenlaisen naisen roolin esiinnousua. Toisaalta naiseen kohdistettu siveellisyysskontrolli jatkui aviottomien sukupuolisuhteiden tuomitsemisessa etenkin naisten kohdalla ja paha- tai huono äiti kategorian nousemisena esille.¹⁵⁸ Sukupuolentutkija Tuula Juvosen mukaan 1950-luvun Suomessa miehen ja naisen roolit olivat toisistaan selvästi erilliset, eikä valtasuhteita julkisesti kyseenalaistettu.¹⁵⁹

Tutkimissani oppikirjoissa sukupuolien välinen eroavaisuus oli itsestään selvä ja selkeä. Sukupuolisuuden merkitys oli suuri, sillä sen ajateltiin kokonaisvaltaisesti ohjaavan ihmisen luonnetta. ”Sukupuolierot tavalla tai toisella ovat havaittavissa miltei kaikissa luonteenpiirteissä”.¹⁶⁰ Tyttöjen ja poikien erilaisen käyttäytymisen uskottiin siis olevan peräisin hyvin syvältä, ihmisen luonteesta. Judith Butler on kääntänyt asian päinvastoin. Hänen mukaansa ruumiilliset teot tuottavatkin ”sisäiset taipumukset” eli tässä tapauksessa luonteenpiirteet. Tästä näkökulmasta tutkimani aineisto siis ennemminkin tuotti esimerkkejä käyttäytymismalleiksi, joita sitten tulkitsi sisäsyntyisiksi.¹⁶¹

Konkreettisiksi tyttöjä ja poikia erottaviksi asioiksi oppikirjoissa luokiteltiin tietyt ”kehitysilmiöt”, joita olivat esimerkiksi ”sisäeritystoiminta, kasvurytmi, tunne-elämän ja harrastusten suuntautuminen”.¹⁶² Näin sukupuolen kautta asetettiin tytöille ja pojille ennalta määrättyjä odotuksia niin fyysisen, psyykkisen kuin sosiaalisenkin elämän alueille. Sukupuolten välisten erojen tulkitseminen biologisista lähtökohdista olikin yleistä 1900-luvun alkupuolella. Tutkimissani oppikirjoissa sukupuolesta tehtiin synnynnäinen ja muuttumaton asiantila.¹⁶³

Oppikirjalähteissäni tyttöjen ja poikien välisten psyykkisten erojen ajateltiin alkavan jo ensimmäisen ikävuoden jälkeen. Sukupuolta tuottava toiminta oli näkyvässä jo 3-4-vuotiaiden lasten leikeissä. Tyttöjen ja poikien toiminnan oletettiin jo tällöin erottautuvan toisistaan näkyvästi. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että tytöt alkoivat jäljitellä

---

¹⁵⁸ Aromaa 1990, 192; Hietala 1995, 236; Nätkin 1994, 143; Nätkin 1997, Peltonen 2002, 114.

¹⁵⁹ Juvonen 2010, 264.

¹⁶⁰ Lehtovaara, 1953, 181.

¹⁶¹ Butler 2006, 25; Lehtovaara, 1953; Lehtovaara & Koskenniemi 1954; Takala & Takala, 122.

¹⁶² Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 181.

¹⁶³ Aapola 2003, 100; Lehtovaara, 1953; Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 181; Takala & Takala, 122.

naisten ja pojat miesten töitä. Työnteko olikin merkittävässä roolissa sukupuoli-identiteetin rakentamisessa, toisin sanoen mieheksi ja naiseksi kasvattamisessa.¹⁶⁴

Tyttöjen historiaa tutkineen Saara Tuomaalan mukaan tyttöjä on tyypillisesti määritelty suhteessa poikiin.¹⁶⁵ Tarkastelemassani aineistossa määrittelyä tapahtui molempiin suuntiin, tytöt osasivat jotakin ”paremmin” kuin pojat, ja pojat olivat toisesta asiasta ”kiinnostuneempia” kuin tytöt. Tyypillistä tyttöä ja poikaa lähestyttiin yhteneväisyyksi- en ja eroavuuksien kautta. Jo kolmevuotias poika oli kiinnostuneempi syysseuraussuh- teista ja esineiden rakenteista kuin samanikäinen tyttö.¹⁶⁶ Kolmevuotiaat tytöt puoles- taan ”menestyvät paremmin tehtävissä, joissa tapahtuu toistamista joko saman tai vähän muuntaen”.¹⁶⁷

Aineiston mukaan tyttöys tuli ilmi nukkeleikeissä, kun taas pojat mieluummin rakensi- vat ja leikkivät autoilla. Lapset alkoivat siis tuottaa sukupuolta jo leikeissään. Tällainen erilaistuminen tulkittiin merkiksi sukupuolien synnynnäisestä taipumuksesta kehittyä eri suuntaan. Oppikirjoissa ei silti jätetty huomioimatta kasvatuksen merkitystä. Sen kulki ennemminkin käsi kädessä ”luonnollisen” sukupuoliroolien eriytymisen kanssa. 4-5- vuotiaana myös ympäristö alkoi kasvattaa lapsia vahvemmin tiettyyn sukupuolirooliin. 1900-luvun alussa, nuoren kansakunnan kasvatusprojektissa, tytöille ja pojille tuotet- tiinkin erilaisia kansalaisuuksia. Naiseus liitettiin äitiyteen ja kotiin, kun taas miehey- teen kuului perheen elatus ja julkisilla foorumeilla toimiminen.¹⁶⁸

Oppikirjoissa ajateltiin tyttöjen ja poikien välisen keskinäisen suhteen muuttuvan 8-9- vuotiaana. Toisen sukupuolen vastakkaisuus nousi esiin kaverisuhteissa, kun eri suku- puolta ei enää samalla tavalla valittu kaveriksi kuin samaa sukupuolta olevaa. Suku- puolten välille syntyi myös ensimmäisen kerran jännitteitä, tyttöyttä ja poikuutta koros- tettiin entistä enemmän. Omaa sukupuolen esittäminen korostui erityisesti toisen suku- puolen läsnä ollessa. Tyttöjen lähettyvillä pojat ”innostuvat osoittamaan voimiansa ja taitojansa”.¹⁶⁹ Poikien kesken muutenkin fyysisen kunto oli ”keskeinen arvon mitta”. Tytöt puolestaan ”kuiskailevat ja kikattelevat” enemmän poikien läsnä ollessa ja alkoi-

---

¹⁶⁴ Lehtovaara, 1953, 181; Takala & Takala, 122, 179; Tuomaala 2011, 46, 59.

¹⁶⁵ Tuomaala 2011, 48.

¹⁶⁶ Lehtovaara, 1953, 181; Takala & Takala, 122, 179.

¹⁶⁷ Lehtovaara, 1953, 181.

¹⁶⁸ Aapola 2003, 94; Lehtovaara, 1953, 181; Takala & Takala, 122, 179.

¹⁶⁹ Takala & Takala 1955, 169, 170.

vat kiinnittää huomiota ulkonäköönsä ja pukeutumiseensa. Tyttöjen kesken käyttäytymisihanteen ajateltiin olevan lähempänä aikuisten haluamaa kiltteyttä ja sopeutuvuutta.¹⁷⁰ Judith Butlerin mukaan sukupuolen esittämisen tekee ymmärrettäväksi se, että eleistö on niin kulttuurisesti vakiintunut, että aikalaiset tunnistavat sen. Tässäkin tapauksessa tyttöjen ja poikien voidaan nähdä esittävän ikään kuin performanssia, jossa tyttöys esiintyy huoliteltuna ulkonäkönä ja hiljaisena hymynä, kun taas poika on hallitseva voima ja taito.¹⁷¹

Murrosiän ajateltiin jyrkästi vaikuttavan sukupuolien eriytymiseen. Tekninen kiinnostus esitti poikaa kun taas tyttöyden merkki olivat ruoanlaittotaidot. Tyttöissä ja pojissa alettiin nähdä jo mies ja nainen, puhuttiin naisten ja miesten harrastuksista ja käyttäytymisestä. ”Miehet käyvät rohkeammin käsiksi itseluottamusta ja väsymätöntä yritteliäisyyttä vaativiin tehtäviin”. ”Naiset sen sijaan harrastavat kaikkea, joka liittyy kotiin, taloudenhoitoon, lasten ja yleensä avuttomassa tilassa olevien hoivaamiseen.”¹⁷² Mieheyttä tuotettiin yritteliäisyyden ja itseluottamuksen korostamisena, kun taas naiseus syntyi kodin piirissä tehtynä työnä ja hoivana.¹⁷³ Samanlaista tyttöjen ja poikien leikkien kautta tulkittua stereotyyppistä, perinteistä ja pysyvää suhtautumista sukupuolieroihin on havainnut 1900-luvun alun tieteellisissä tutkimuksissa murrosikää ja sukupuolta tutkinut Sinikka Aapola.¹⁷⁴

Tutkimissani oppikirjoissa myös naisten tunne-elämä ja tunteiden vaikuttaminen käyttäytymiseen erosivat miehistä. Naiseutta tuotettiin tunteiden ilmaisulla ja toisaalta tietyn käyttäytymisen uskottiin johtuvan tunteiden hallitsevuudesta. Naisen käyttäytymiseen vaikuttivat esimerkiksi suhteessa miehiin enemmän myötätunto, sympatia, viha, inho ja pelko. Nainen myös suhtautui epävarmasti kaikkeen outoon. Miehet ajateltiin siis tässä suhteessa rationaalisempina, sillä tunteet eivät ohjanneet samalla tavalla heidän käytöstään.¹⁷⁵

Lähestyttäessä sukupuolta Judith Butlerin tapaan kulttuuriseen eleistöön pohjautuvana suorituksena, on mahdollista havaita myös sukupuolien määrittelyyn kytkeytyvä valta.

---

¹⁷⁰ *ibid*

¹⁷¹ Outinen 1992, 48; Pulkkinen 2000, 51–53.

¹⁷² Lehtovaara, 1953, 181.

¹⁷³ Lehtovaara, 1953, 181; Takala & Takala, 122.

¹⁷⁴ Aapola 1999, 108.

¹⁷⁵ Lehtovaara, 1953, 181; Takala & Takala, 122.

Oppikirja-aineistossani pojat olivat teknisiä, uuteen suuntautuneita ja ymmärsivät syys-
auraussuhteita, tarttuivat haasteisiin, olivat voimakkaita ja itsevarmoja. Sen sijaan tyt-
töyteen liitettiin kiltteys, sopeutuminen, toistaminen ja hoivavietti. Tyttökirjojen seksu-
aalisuutta tutkineen Hellevi Outisen mukaan 1950-luvulla tytön kuuluikin olla kiltti,
mukautuva, avulias ja passiivinen. Myös tytön siveyttä pidettiin koko perheen kunnia-
asiana, jota äidin tehtävä oli valvoa. Tarkastelemissani psykologian oppikirjoissa tytöil-
le ja pojille osoitettiin selvä kehityskulku tietynlaisiksi naisiksi ja miehiksi. Karkeasti
sanottuna tytöt kasvoivat kotia ja pojat yhteiskuntaa varten.¹⁷⁶

4 Lapsen tilanteen kartoittaminen

4.1 Kasvatusneuvolan työmenetelmät

Kasvatusneuvolan toimintaa koskivat tietyt sosiaaliministeriön asettamat vaatimukset.
Henkilökuntaan tuli kuulua pätevyysvaatimukset täyttävä pää- tai sivutoiminen psykiat-
ri, psykologi sekä sosiaalityöntekijä. Kasvatusneuvoloiden oli hyväksyttävä lisäksi
ohjesääntönsä sosiaaliministeriössä. Ministeriön luoman malliohjesäännön mukaan kas-
vatusneuvolan työmuotoihin kuuluivat psykiatrinen, psykologinen ja sosiaalinen tutki-
mus ja tutkimukseen perustuvat ohjeet, lausunnot sekä hoito. Valtiolliselta suunnalta
kasvatusneuvoloiden haluttiin olevan tukemassa lastensuojelun tarpeita. Erään määri-
telmän mukaan lapsiin liittyvissä ongelmatilanteissa kasvatusneuvoloiden tavoitteena
pidettiin lastenkotien, apuluokkien ja lasten vanhempien tukemista kasvatuksessa. Per-
heen kanssa tehtävä yhteistyö oli kasvatustyön perusta.¹⁷⁷

Kasvatusneuvoloissa on alusta asti käytetty niin sanottua ryhmätyömenetelmää. Työn-
jako oli alkuun hyvin selkeä. Sosiaalityöntekijä keskusteli lasten vanhempien kanssa ja
psykologi puhutti sekä testasi lasta. Lääkäri kuuli tämän jälkeen molempia työntekijöitä
ja tapasi sekä lapsia että huoltajia. Tapaamisten jälkeen sovittiin yhteisesti mahdollisis-
ta toimenpiteistä. Tutkimusmuotoina käytettiin sekä kliinistä että psykologista tutkimus-
ta, hoito- ja perhetilanteen arviointia, lastenpsykiatrian konsultaatiota ja kriisiarviota.
Tarvittaessa lapsi ohjattiin myös erikoistutkimuksiin. Hoitomuotoina käytettiin yksilö-

---

¹⁷⁶ Takala & Takala 1955, 169, 170; Outinen 1992, 48.

¹⁷⁷ Päätös kasvatusneuvoloille myönnettävästä valtionavusta 75/1950; Arajärvi 1996b, 13; Hyssälä 1999, 55; Kasvatusneuvolakomitean mietintö A 1967 I, 7, 22, 23; Taskinen 1987, 14.

tai ryhmäterapioita, kriisihoitoa ja vanhempien ohjausta sekä neuvontaa. 1940-luvulla pinnalle nousivat koululaistutkimukset. Yhteistyö koulun kanssa oli merkittävää, sillä lapsia tutkittiin älykkyystesteillä. 1950-luvulla tulivat käyttöön erilaiset psykologiset testit. Ensimmäisen luokan oppilaille tehtiin muun muassa koulukypsyysjoukkokokeita. Älykkyystestien lisäksi joillakin persoonallisuustesteillä selvitettiin esimerkiksi lasten soveltuvuutta kasvatus- ja ottolapsiksi.¹⁷⁸

Jyväskylässä lapsen tutkiminen eteni ajalle tyypillisen kaava mukaan. Lapsen saapuessa kasvatukseen psykologi otti lapsen luokseen ja sosiaalihoitaja (myöhemmin sosiaalityöntekijä) haastatteli mukana olleet vanhemmat. Molemmat työntekijät menivät sitten yhdessä perheen kanssa lääkärin vastaanotolle.¹⁷⁹ Kasvatukseen 1950-luvulla työskennelleen psykologi Ritva Hiekkasen mukaan häneltä haluttiin mahdollisimman tarkka kirjallinen selostus siitä millainen lapsi oli. ”Lähtökohtana oli siis se, että lapsessa on vika”.¹⁸⁰

Keski-Suomen kasvatukseen toiminta oli vuosien 1953–1962 aikana tutkimus- ja diagnoosipainotteista. Ajalle tyypillisesti panostettiin lääketieteelliseen ja psykologiseen tutkimukseen. Ensimmäisinä vuosina testimenetelmien monipuolisuutta heikensivät muun muassa heikko taloudellinen tilanne. Kasvatukseen ensimmäisistä vuosista lähtien käytössä olivat leikin tarkkailu, lapsen haastattelu sekä erilaiset älykkyystestit ja projektiiviset testit. Lapsille annettiin mahdollisuus piirtää ja leikkiä. Tämän avulla lievennettiin tilanteen tuomaa jännitystä samalla kun piirtäminen ja leikkiminen auttoivat psykologia saamaan tietoa lapsen kehitystasosta ja luonteesta. Testauksen aikana tarkkailtiin lapsen työskentelyn nopeutta ja harkintaa sekä havainnoitiin lapsen fyysistä olemusta. Jyväskylän kasvatukseen otettiin EEG-laite käyttöön vuonna 1957. Vaikka varsinaista diagnosointia sen avulla ei pystytty tekemään kuin epilepsiatapauksissa, sitä pidettiin tärkeänä lisäinformaation lähteenä useiden muiden oireiden ja sairauksien tutkimuksessa. Kasvatukseen psykiatrin Aito Ahdon mielestä tutkimukset nopeuttivat lisäksi sopivan lääkityksen löytymistä potilaalle.¹⁸¹

---

¹⁷⁸ Arajärvi 1996 b, 13.

¹⁷⁹ Hiekkanen 1984, 2-5, 15; Salminen 1956, 6-7.

¹⁸⁰ Hiekkanen 1984, 2-5, 15.

¹⁸¹ Malinen 2012, 11, 22–24, 33, 34.

Vastaanotolle saapuvista lapsista kartoitettiin aina tietyt tiedot. Toimintakertomuksiin niistä tilastoitiin sukupuolen ja iän lisäksi perheen pääasiallisen elättäjän ammatti, älykkyys, sukurasitus ja kasvuympäristön erikoisuudet.¹⁸² Kasvatusneuvolassa harjoittelun tehneiden raporteissa käytiin yksityiskohtaisemmin läpi tietojen kartoittamista. Taulukossa kuusi löytyy listattuna tiedot, jotka lapsista kerättiin.¹⁸³

TAULUKKO 5. Kasvatusneuvolan potilaistaan kartoittamat tiedot

A.	Sisarukset, lapsen asema sisarussarjassa
B.	Äidin raskausaika, synnytyksen kulku
C.	Fyysiset sairaudet elinaikana
D.	Kehitys: kävely, puhumaan oppiminen, kastelu
E.	Luonne
F.	Ulkonäkö, olemus, päänympäry
G.	Älykkyydosamäärä
H.	Nukkuminen, syöminen, käyttäytyminen esim. neuroottisuus

Lähde: Ahtinen 1958; Hännikäinen 1956; Innola 1962; Salminen 1956; Toimintakertomus 1952–1963.

Käsittelyn sujumuuden vuoksi olen jakanut kartoitetut alueet teemoihin. Käsittelen ensin fyysisiin ominaisuuksiin liittyvät asiat, sen jälkeen tarkastelen kokonaisuutena lapsen ympäristöä ja perhettä, kolmannessa osa-alueessa perehdyn puolestaan luonteen ja älykkyydosmäärän tarkasteluun. Tarkoitukseni on kartoittaa millaista tietoa lapsista kasvatusneuvolassa kerättiin, mikä tieto oli merkityksellistä normaalin ja epänormaalin määrittelyssä. Tämän lisäksi tarkastelen oppikirjalähteiden avulla, mitä lapsista kerätyt tiedot merkitsivät 1950-luvun psykologisen tiedon valossa ja millaista poikkeavuuden määrittelyä oppikirjoissa kyseisten tietojen avulla tuotettiin.

4.2 Fyysiset ominaisuudet

Kasvatusneuvolaan tulleista lapsista kerätyissä tiedoissa korostui lapsen fyysiset ominaisuudet ja niihin mahdollisesti vaikuttaneet asiat. Ulkonaisia piirteitä on toisaalta ollut

¹⁸² Toimintakertomus 1953–1962.

¹⁸³ Ahtinen 1958; Hännikäinen 1956; Innola 1962; Salminen 1956.

ehkä helpompi tiivistää tilastoiksi, kuin moniulotteisia luonteeseen ja käyttäytymiseen liittyviä huomioita. Taustalla voidaan nähdä vaikuttavan myös poikkeavuuden määrittelyn medikalisaatio, psykiatrin korostunut rooli kasvatustieteiden hierarkiassa sekä sen hetkiset olosuhteet ja Keski-Suomen kasvatustieteen tekemä toiminnan tavoitteen määrittely. Asiakasmäärät olivat olleet neuvolan resursseihin nähden erittäin suuria ensimmäisinä vuosina, sillä vastuualueeseen kuului asukkaita enemmän, kuin millään muulla kasvatustieteen Suomessa. Koska neuvolassa kuitenkin haluttiin hoitaa mahdollisimman paljon potilaita, johti tilanne siihen, että pysyttiin tarkoituksenmukaisesti lähinnä polikliinisessä työssä. Tämä tarkoitti keskittymistä tutkivaan ja ennaltaehkäisevään työhön. Kasvatustieteen korvasi lisäksi myös muita terveyspalveluita Jyväskylässä.¹⁸⁴

Alkuvuosikymmeninä psykiatrialla oli kasvatustieteen hallitseva asema.¹⁸⁵ Näin asian koki myös Jyväskylässä työskennellyt psykologi Ritva Hiekkänen. Hänen mukaansa henkilökunta opetteli kasvatustieteen psykiatrin johdolla muun muassa neurologiaa ja sisätautioppia. Esimerkiksi aivovauriota pidettiin Hiekkäsen mukaan tärkeänä ongelmien aiheuttajana. Kasvatustieteen psykiatria Aito Ahtoa on pidetty biologisesti suuntautuneena ja uudistusmielisenä lääkärimiehenä. Hän näki muun muassa käyttäytymishäiriöiden taustalla keskushermoston häiriöitä. Oman väitöskirjansa Ahto oli tehnyt tapariikollisten psykopatologiasta.¹⁸⁶

Lapsesta kerättiin kasvatustieteen seuraavanlaiset tiedot: nimi, syntymäaika ja -paikka, osoite, koulu tai laitos, luokka, opettaja, kasvatustieteen ilmoittaja, esitietojen antaja ja tutkimuksen syy. Osa tiedoista oli selvitetty jo ennen kasvatustieteen tuloa. Esitietoihin sisältyivät: raskauden aika, synnytys, varhaisempi kehitys, uni ja ruokahalu, neuroottiset oireet, kuvaus ulkonäöstä, mahdollinen fyysinen poikkeavuus, puheviat ym., sairaudet ja tapaturmat, vaikeudet, luonne, kasvatustieteen, onko huolletun vai huoltamattoman näköinen, kodin taloudellinen asema, nukkumisolosuhteet, ravinto, koulunkäynti, kesälomat, vapaa-ajat ja harrastukset sekä ympäristön vaikutukset. Myös lapsen suvusta pyydetään tietoja, nim. isän ja äidin syntymäaika, ammatti (nykyinen ja entiset), terveydentila, luonne ym., koulunkäynti ja avioliitto. Lisäksi merkitään tiedot

¹⁸⁴ Toimintakertomus 1953, 1954; Vehmas 2005, 58.

¹⁸⁵ Linna 1988, 65–68.

¹⁸⁶ Ahto 1951; Hiekkänen 1984, 14–16; Kalliopuska 1996, 197.

mahdollisista muista huoltajista sekä sisaruksista syntymä- (ja kuolin-) aika, koulunkäynti, ammatti ja ”muuta huomattavaa sisaruksissa”.¹⁸⁷

Lapsen taustan, elinympäristön ja olosuhteiden kartoittamisessa oltiin siis erittäin huolellisia. Kasvatusneuvoloille tyypillisessä moniammatillisuudessa heijastui ajatus lasten ja perheiden ongelmien ymmärtämisestä useasta eri ammatillisesta näkökulmasta. Lasta tutkittaessa pyrittiin tiedostamaan kehityksellisten, rakenteellisten ja elimellisten sekä erilaisten ympäristötekijöiden monimutkainen vuorovaikutus.¹⁸⁸ Myös tarkastelemisani oppikirjoissa lapsen fyysinen ja psyykinen kehitys kietoutuivat yhteen. Niissä lapsen normaaliksi luonnehdittu psyykinen ja fyysinen kehitys oli käyty läpi hyvin vaiheittain. Niin fyysisten, psyykkisten kuin sosiaalisten taitojenkin oletettiin tapahtuvan suurin piirtein tietyssä iässä, jos vain olosuhteet olivat ”normaalit”.¹⁸⁹

Lapsuuden käsittäminen kasvun ja kehityksen kautta ei kuitenkaan ole itsestään selvää, vaikka tällainen ajattelutapa on edelleen vallalla. Lapsen kasvua alettiin käsitellä kehityksen kautta 1800–1900-lukujen vaihteessa. Tätä ennen lapsi oli nähty organismina, jonka mielikin kehittyi luonnon lakien mukaisesti samoin kuin lihakset ja luut. Kasvatuksen tehtäväksi puolestaan jäi ihmisen sisäänkirjoitetun luonnon auttaminen avautumaan lainalaisuuksien mukaisesti.¹⁹⁰ Psykodynaamisen näkemyksen vakiintuminen 1950-luvulla perhekeskustelujen pohjaksi aiheutti myös sen, että perhettä ja perhelämää sekä sen tukemista määrittäväksi asiaksi nousi lapsen normaali kehitys ja sen edellytykset. Psykodynaaminen ajattelu vaikutti monella tavalla perheisiin, sillä perheen hyvinvoinnista tuli tärkein edellytys lapsen normaalille kehitykselle.¹⁹¹

Kasvatusneuvolassa tietojen kartoittamisessa lähdettiin liikkeelle aivan raskausajasta ja synnytyksen kulusta lähtien. Psykologi Hiekkänen on kertonut haastattelussaan, että vanhemmilta oli tarkkaan kyseltävä tiedot raskausajasta ja synnytyksestä ja siinä mahdollisesti esiintyneistä vaikeuksista. Myös lapsen fyysisen kehityksen vaiheet kyseltiin vanhemmilta tarkkaan. Hiekkänen sanoi: ”kuvaavaa oli se, että oli tärkeää tietää, oliko

---

¹⁸⁷ Salminen 1956, 67.

¹⁸⁸ Horn 2004, 156; Korppi-Tommola 1990, 171–191.

¹⁸⁹ Ks. esim. Lehtovaara, 1953, 195–205; Takala & Takala 1955, 18–26.

¹⁹⁰ Ojakangas 1997, 125–130.

¹⁹¹ Yesilova 2008, 40, 50.

lapsi vasen- vai oikeakätinen ja oliko suvussa vasenkätisiä.”¹⁹² Tarkastelemissani oppikirjoissa raskauden etenemistä ja äidin mahdollista sairastelua raskauden aikana pidettiin merkittävänä tietona. Sikiökauden ja vauvan varhaiset vaiheet olivat tärkeitä, sillä joidenkin sairauksien oli tutkittu sikiökaudella tai varhaisessa lapsuudessa vioittavan aivoja. Äidin raskaudenaikaisen mielentilan ei sen sijaan uskottu vaikuttavan lapsen kehitykseen¹⁹³.

Kasvatusneuvolassa tehdyn harjoitteluraportin mukaan synnytyksiä määriteltiin sanoin ”helppo” tai ”vaikea”. Myös lapsen ennenaikainen syntyminen merkittiin. Samoin kirjattiin mahdolliset synnynnäiset fyysiset poikkeavuudet tai syntymän jälkeinen sairastuminen. Haluttiin myös tietää alkoiko vauva syödä heti synnyttyään.¹⁹⁴ Synnytyksen ongelmiin liittyen Saaren kirjassa puhuttiin ”syntymävammasta”, jolla tarkoitettiin pääkallon sisäistä verenvuotoa.¹⁹⁵

Lapsen kehitykseen liittyen vanhemmilta tiedusteltiin, oliko neuvolaan tullut lapsi oppinut ikäiselleen kuuluvia taitoja. Merkittävänä taitoina pidettiin kävely- ja puhetaitoja sekä kuivaksi oppimista. Annika ja Martti Takalan oppikirjassa puhumisen ja ajattelu liitettiin hyvin tiiviisti toisiinsa. Kielen kehityksen eteneminen määriteltiin suhteellisen tarkkaan. Ensimmäisten sanojen odotettiin lapsen oppivan noin yhden vuoden ikäisenä. Puhuen ymmärrettävyyden sen sijaan odotettiin normaalilla lapsella olevan täydellistä keskimäärin 3-3,5 vuoden iässä, tytöillä hieman varhaisemmin kuin pojilla. Neljään ikävuoteen mennessä lapsen odotettiin puhuvan kokonaisilla lauseilla ja kouluiän läheisyydessä lapsen tuli olla oppinut pääpiirteittäin lauserakenteet, joita vanhemmat käyttävät arkikielessään.¹⁹⁶ Normaalin puheen kehityksen rajat asetettiin näin ollen melko selviksi. Tämä tietenkin helpottaa poikkeavuuksien tunnistamista.

Puhumaan oppimisen viivästyminen saattoi merkitä vajaamielisyyttä. Toisinaan täyden puhumattomuuden uskottiin liittyvän lapsen tunne-elämän ongelmiin, jotka koskivat lähinnä sosiaalisia suhteita. Tällaista saattoi tapahtua esimerkiksi erotilanteissa, jolloin frustraation uskottiin aiheuttavan taantumisen myös puhumisen alueella.¹⁹⁷ Puhumatto-

---

¹⁹² Hiekkänen 1984, 14–16.

¹⁹³ Saari 1957, 29, 107.

¹⁹⁴ Hännikäinen 1956, 7-10.

¹⁹⁵ Saari 1957, 29.

¹⁹⁶ Hännikäinen 1956; Salminen 1956; Takala & Takala 1955, 108, 193–195, 197, 201.

¹⁹⁷ Takala & Takala 1955, 108, 193–195, 197, 201.

muus tai ongelmat puheen tuottamisessa tulkittiin siis poikkeavuuden osoituksiksi myös mielen tasolla.

Motorisia testejä pidettiin kasvatusneuvolassa tärkeinä. Varsinkin syvästi vajaaälyisten oli katsottu jäävän lähes kaikessa lihastoiminnassa normaaliälyisten alapuolelle. Ensimmäisen ja osittain toisen ikävuoden aikana motorisilla toiminnoilla oli suuri merkitys vajaamielisyyden diagnosoinnissa. Normaaaliälyisillä älykkyys ja motoriset taidot eivät sen sijaan olleet vertailtavissa. Havaintomaailma differentioitumisen ja integroitumisen ajateltiin liittyvän läheisesti lapsen äylliseen kehitykseen. Vajaaälyisyyden uskottiin ilmenevän tässä kohtaa jo hyvin varhain. Tätä perusteltiin muun muassa sillä, että vajaamielisen toiminta jäi pitkäksi aikaa ”tarttuma-avaruuden” piiriin ja kiinnostus laajempaan näköavaruuteen jäi puuttumaan.¹⁹⁸ Kävelemään oppimisen odotettiin psykologian oppikirjojen mukaan tapahtuvan toisen ikävuoden alkupuolella. Hajonta-alueeksi eri lapsien välillä annettiin kuitenkin yli 6 kuukautta.¹⁹⁹

Myös neuroottisilla lapsilla uskottiin olevan pysyvää lihasjännitystä, joka näkyi motorisissa liikkeissä. Toisaalta ajateltiin, että pelko ja epävarmuuskin saattoivat aiheuttaa hetkellisiä tai pitkäaikaisia motorisia häiriöitä. Motorista kehitystä pidettiin joillakin lapsilla merkittävänä myös persoonan kehityksen kannalta. Esimerkiksi tästä oli sopeutuminen poikajoukkoon, jonka ajateltiin vaativan hyviä fyysisiä ominaisuuksia. Kөmpe-lön motoriikan uskottiin johtavan syrjäytymiseen ja kiusatuksi tulemiseen leikki- ja kouluyhteisössä, minkä toisaalta uskottiin lisäävän ”sielullista jännitystä”, mikä puolestaan lisäsi oireita ja aiheutti tietynlaisen kehän.²⁰⁰ Ulkoiset ominaisuudet eivät olleet siis merkittäviä vain itsessään, somaattisen terveyden osoituksena, vaan myös ympäristöön sopeutumisen ja muiden hyväksynnän saannin kannalta.

Useat lapset tulivat neuvolaan kastelun vuoksi. Kaikilta vanhemmilta kysyttiin, miten lapsen kuivaksi oppiminen oli sujunut. Samoin haluttiin selvittää lapsen syömisen, nukkumisen ja ulostamisen sujuvuutta. Takala & Takalan mukaan näissä perustoiminnoissa oli usein häiriöitä, joihin ei kuitenkaan löydetty somaattista syytä. Tällöin niiden sanottiin johtuvan ”sielullisista syistä”. Tähän puolestaan ajateltiin vaikuttavan myös van-

---

¹⁹⁸ Takala & Takala 1957, 64, 65, 80.

¹⁹⁹ Lehtovaara 1953, 201; Takala & Takala, 55, 64.

²⁰⁰ Takala & Takala 1955, 55, 56.

hempien usein tunnepitoinen suhtautuminen syömiseen, nukkumiseen ja ulostamiseen.²⁰¹

Ruokahalun heikkeneminen ja unihäiriöt liitettiin ahdistuneisuuteen. Toisaalta ajateltiin lapsen tiedostamattaan iskevän käyttäytymisellään vanhemman ”arimpaan kohtaan”. Näin esimerkiksi silloin kun jatkuva rankaiseminen, kieltäminen ja moittiminen saivat lapsen aggressiivisuuden heräämään. Pelko ja ahdistus saattoivat puolestaan herättää lapsen myös yöllä kesken unien. Toisaalta osaksi tämän kuului myös normaalin kehitykseen. 2-2,5 vuoden ikäisten oli todettu pitävän eroa äidistä hyvin vaikeana ja mahdollisesti tähän liitettiin nukkumaan menon pitkittäminen ja epämääräiset yölliset pelot siitä, ettei äitiä aamulla löytyisikään.²⁰² Oppikirjojen näkemykset vauvan peloista ja ahdistuksesta erotilanteessa heijastelevat kiintymyssuhdeteorian ilmaantumista kehityspsykologiaan. Teorian isäksikin kutsuttu John Bowlby loi 1940–1950 -luvulla tekemiensä tutkimusten pohjalta näkemyksen lapsen ja äidin suhteen erityisestä merkityksestä. Suhteen laadun paljasti erotilanne, johon liittyi lapsen protestointia, epätoivoa, välinpitämättömyyttä ja tilanteen kieltämistä. Bowlby käytti sanaa eroahdistus kuvaamaan eroa lapsen näkökulmasta.²⁰³

Kuivaksi oppimisen yhteyteen liittyviä vaikeuksia pidettiin normaalina kehityksenä noin yhden vuoden ikäisellä lapsella. 2,5 -vuotiaalle tyypillinen piirre oli pyrkimys määrätä itse potalla käymisestään. Noin kolmevuotiaasta asti odotettiin lapselta kuivana pysymistä myös yöllä. Neljävuotiaan ajateltiin jo nukkuvan yhtäjaksoisesti koko yön.²⁰⁴ Fyysisten ominaisuuksien ymmärrettiin olevan suorassa yhteydessä sielullisiin piirteisiin, etenkin poikkeavien tapauksessa. Fyysiset ominaisuudet paljastivat näin ollen myös sielullisia piirteitä. Pikkulasta pidettiin sillä lailla ”kokonaisvaltaiseksi, jäsenymättömäksi”, että sen tunteet, havainnot ja motoriset reaktiot olivat kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Fysiologinen itsesäätelyn ajateltiin kuitenkin olevan lähes valmiiksi kehittynyt vastasyntyneellä, minkä vuoksi pienen lapsen käyttäytymisessä uskottiin fysiologisten ja biologisten perustoimintojen olevan keskeisessä asemassa.²⁰⁵

---

²⁰¹ Toimintakertomus 1953–1962; Takala & Takala 1955, 81.

²⁰² Takala & Takala 1955, 81, 89–95.

²⁰³ Bowlby 1973; Männikkö 1997, 1, 2.

²⁰⁴ Takala & Takala 1955, 81, 89–95.

²⁰⁵ Saari 1957, 8; Takala & Takala 1955, 24, 48, 64.

Sekä psykologian kirjoissa että kasvatustieteiden tutkimuksissa oltiin hyvin kiinnostuneita lapsen fyysisen kehityksen vaiheista. Psykologia määritteli lapsen normaalin kehityksen rajat ja toisaalta myös määritteli ne taidot jotka lapsen tuli oppia. Pyrkimyksenä oli fyysisen kehityksen tarkkailun kautta päästä käsiksi psyykkisiin ongelmiin. Fyysiset ominaisuudet ja ulkoinen käyttäytyminen, niin neuvolassa kuin psykologian oppikirjoissakin, kertoi paljon lapsen henkisestä tilasta.

4.3 Perhetilanne

”Jokainen meistä kuljettaa menneisyyttään mukanaan, joko painavana taakkana tai kannattavana siipinä”.²⁰⁶ Perheen ja lapsuudenaikaisten kokemusten tulkittiin tutkimissani psykologian oppikirjoissa vaikuttavan voimakkaasti lapsen kehitykseen ja myöhemmään terveydentilaan. Perheessä ja lapsuudenaikaisessa ympäristössä merkitsevinä asioina pidettiin muun muassa taloudellista tilannetta, yhteiskuntaluokkaa, varhaista suhdetta äitiin, asemaa sisarusarjassa sekä vanhempien kasvatustunteita.²⁰⁷ Kasvatustieteiden toimintakertomuksiin potilaiksi tulleiden lasten perhesuhteista kerättiin monipuolisesti tietoa. Kiinnostuksen kohteina olivat perhemalli, erityisesti jos se poikkesi normaaliksi katsotusta ja perheen sosiaalinen tausta sekä muiden perheen ja suvun jäsenten mahdolliset poikkeavuudet.²⁰⁸

Perhettä käsitteenä ei voi koskaan yksiselitteisesti ja tyhjentävästi määritellä. Ydinperhettä tarkoittavassa merkityksessään²⁰⁹ termi vakiintui käyttöön 1800-luvun jälkipuolella. ”Perheellä on eri aikoina, eri paikoissa ja eri yhteiskuntakerroksissa ymmärretty kovin eri asioita”.²¹⁰ Perhe ei myöskään ole vain yksityinen asia vaan ”koko yhteiskuntaa liikuttava ideologia ja symbolijärjestelmä”.²¹¹ Sodan jälkeen moderni pedagogiikka ja psykodynaaminen ymmärrys vaikuttivat voimakkaasti kasvatustieteiden keskusteluissa.²¹² Tarkastelen näistä lähtökohdista sitä, millaista perheen käsitettä oppikirja-aineistossani

---

²⁰⁶ Lehtovaara, 1953, 27.

²⁰⁷ Lehtovaara, 1953, 27, 151; Takala & Takala 1955, 99,100, 110–120, 135–147.

²⁰⁸ Toimintakertomus 1953–1962; Ks. taulukot 7, 8, 9.

²⁰⁹ Porvarillinen ydinperheideologia; Häggman 2003, 219.

²¹⁰ Häggman 1996, 15.

²¹¹ *ibid.*

²¹² Ojakangas 1997, 143; Yesilova 2008.

rakennettiin ja miten kasvatusneuvolat luokittelivat perheitä, mitä pidettiin huomion arvoisena.

Kasvatusneuvolassa 1950-luvulla työskennellyt psykologi Ritva Hiekkänen on haastattelussa kuvannut tuon ajan perheihannetta ydinperhemalliksi, jossa olivat äiti, isä sekä lapsi/a.²¹³ Sosiologi Ilpo Helénin mukaan ydinperheen muotoutumiseen ”perustavimmaksi suku- ja perhemuodoksi” tapahtui kun yhteiskunnan pyrkimykset hallita ja hyödyntää eläviä ihmisiä hajottivat vanhoja perhe- ja sukumalleja ja muovasivat uutta ydinperhemallia. Samalla ”yksilöivän kurin- ja huolenpidon käytännöt, lääke- ja ihmistieteiden normalisoivat katset, väestö-, terveys-, ja sosiaalipolitiikan hallintojärjestelyt ja rintamalinjat sekä yksilön autonomiaan ja kansalaisuuteen liittyvät täysi-ikäisyyden ja -valtaisuuden kysymykset löysivät perhepiiristä kosketuspinnan toisiinsa”.²¹⁴

Tiettyjä yhteiskunnallisen elämän osa-alueita alettiin hallita ydinperheen kautta. Sen avulla puututtiin väestön lisääntymiseen, kurinpitoon, terveyden vaalimiseen ja sosiaalisten ongelmien ratkaisuun. Ydinperhe oli ”normaalin elämän malli ja mittapuu”. Suomessa, kuten muissakin kehittyvissä kansallisvaltioissa, perhe sidottiin kansallisvaltion rakentamiseen. Perheestä tehtiin perusta yhteiskuntarauhalle ja kansan henkiselle kasvulle. Ydinperhe onkin tehnyt perheestä poliittisen ja yhteiskunnallisen asian. Tämä näkyy hyvin perheeseen kohdistuneessa julkisessa ja politisoituneessa huoleessa. 1950-luvulta lähtien keskustelua perheestä ja perhe-elämästä on alettu käydä myös yhä enemmän psykodynaamisten käsitteiden ja mallien kautta.²¹⁵ Kasvatusneuvolaan tutkimusajalla tulleista lapsista valtaosalla oli perheihanteen mukainen ydinperhe, joka toimintakertomusten tilastoihin merkittiin nimellä ”ehyt oma koti”.²¹⁶

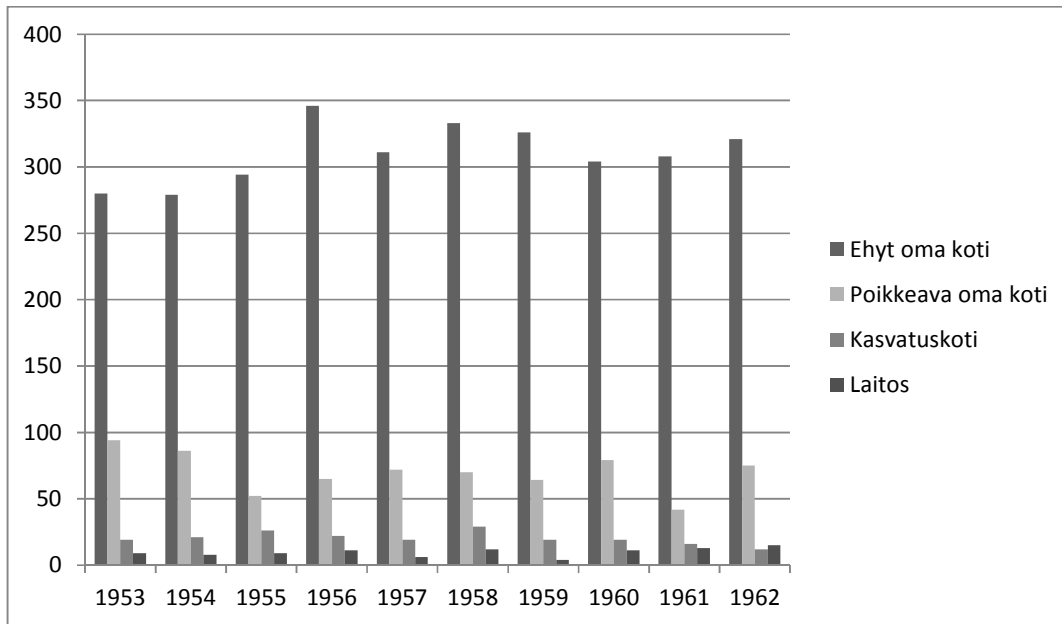
²¹³ Hiekkänen 1984, 16.

²¹⁴ Helén 1997, 104, 105.

²¹⁵ Helén 1997, 104, 105; Häggman 2003, 219; Yesilova 2008, 11, 12, 27.

²¹⁶ Ks. Taulukko 7.

TAULUKKO 6. Kasvatusneuvolan potilaiden asumisolosuhteet

Lähde: Toimintakertomus 1953–1962.

Kodin tuki tai tuen puute lapsen luonnollisen ja normaalin persoonallisuuden kypsymselle nousi sodan jälkeisessä Suomessa kasvatusoppaiden, kasvatustieteiden ja neuvolatoiminnan keskiöön. Lapsen normaalin kehityksen turvaamiseen keskityttiin erityisesti kasvatusneuvoloissa.²¹⁷ Moderni pedagogiikka, jonka ydintä olivat auttaminen ja parantaminen, valloitti kasvatuksen kentän lopullisesti toisen maailmansodan jälkeen. Siihen liittyivät kiinteästi lapsen nostaminen esille ja tarkasteleminen ”luonnollisesti kehittyvänä olentona”.²¹⁸

Tarkastelemisani lähteissä oli esillä kaksi lapsen kehitykseen merkittävimmin vaikuttavaa tekijää, perinnöllisyys ja ympäristövaikutukset. Esimerkiksi Lehtovaara & Koskenniemi kirjoittavat, että kehittymisedellytykset tulevat ”suurelta osin” periytymisen kautta, mutta ”sekä tahalliset että tahattomat” ympäristövaikutukset ovat usein huomattavasti vaikuttaneet yksilön kehitykseen.²¹⁹ Moderni pedagogiikka toikin kasvatukseen perinteiden siirtämisen sijaan tavoitteeksi normin. Lapsesta oli kasvatettava sopeutuva yksilö, joka kiinnittyi yhteiskuntaan. ”Elämän normissa luonto näytti oman suuntansa ja

²¹⁷ Yesilova 2008, 50.

²¹⁸ Ojakangas 1997, 143.

²¹⁹ Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 15.

tarkoituseränsä”.²²⁰ Näin ollen vanhempien tehtävä oli luoda suotuisat olosuhteen kasvamiselle, joka tapahtui itsestään. Ihminen oli perittyjen taipumusten ja ympäristön muovaama yhteistulos. Vaikka perinnöllisillä tekijöillä, joita usein kutsuttiin ”peruasuksi”, oli ratkaiseva merkitys ja se vähensi kasvatuksen valtaa, se ei tehnyt sitä hyödyttömäksi. Taipumukset tarvitsivat ympäristöstä ärsykkeen toteutuakseen.²²¹

Modernissa pedagogiikassa lapsen ensimmäisellä vuodella on kehityksen kannalta ratkaiseva merkitys. Ensimmäisen vuoden aikana luotiin ”kehityksen kivijalka”, ja perusta persoonallisuudelle. Erityisesti ympäristön ärsykkeiden vaikuttavuuden kannalta ensimmäiset vuodet olivat merkittäviä.²²² Näkemys jaettiin myös oppikirja-aineistossani. Muun muassa Lehtovaara ja Koskenniemi kirjoittivat: ”mitä ensimmäisten elinvuosien aikana on menetetty, on tuskin enää myöhemmin korjattavissa.”²²³ Koska ensimmäisille ikävuosille annettiin niin suuri painoarvo, se tarkoitti äidin roolin merkittävyyden kasvua. Äiti oli se, joka valvoi, että lapsen kehitys oli normaalia.²²⁴

Oppikirjoissa lapsi liitettiin monella tapaa perheen ”kohtaloon”. Koulupsykologien ja kasvatustieteiden tietoon tulleet tapaukset olivat osoittaneet, että vakavasti psyyhtään häiriintyneet lapset tulivat usein kasvulle epäedullisesta kotiympäristöstä. Lisäksi esimerkiksi käytöshäiriöiden oli havaittu useimmiten häviävän, kun lapsi pääsi ympäristöön, jossa häntä kohdeltiin uudella tavalla.²²⁵ 1950-luvulla Suomeen rantautuneen psykodynaamisen ymmärryksen myötä olikin alettu painottaa enemmän vanhempien ja perheiden onnellisuutta ja emotionaalista ilmapiiriä. Kodin ilmapiiriin ajateltiin muodostuvan äidin ja isän onnellisuuden pohjalta. Lapsen kehitykselle ilmapiirillä oli erityinen merkitys. Näin perheenjäsenten tunteet saivat aikaisempaa suuremman merkityksen myös yhteiskunnassa. Psykodynaamista ajattelutapaa teki keskeiseksi vaikuttavaksi Mannerheimin lastensuojeluliiton kasvatustieteiden työ, jonka kautta lapsen normaalin kehityksen näkökulma toi mukaan koko perheen.²²⁶

---

²²⁰ Ojakangas 1997, 174.

²²¹ Ojakangas 1997, 116–120, 287.

²²² Ojakangas 1997, 128.

²²³ Lehtovaara & Koskenniemi, 33.

²²⁴ Ojakangas 1997, 128, 129.

²²⁵ Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 148–150.

²²⁶ Yesilova 2008, 40, 41, 50.

Kasvatuksen kentän muutostila oli havaittu myös tutkimissani kirjoissa, joissa mainittiin kasvatuksen alkaneen muuttua jo sotien välisellä ajalla siten, että pyrkimyksestä kasvat-
taa ehdottoman tottelevainen lapsi oltiin siirtymässä enemmän huolehtimaan lapsen
mielihyvän ja viihtymisen kokemisesta. Perinteisten kasvatusmallien ajateltiin silti jat-
kuvan yleisenä. Nyt huomioitiin jo kuitenkin enemmän eri suhtautumistapojen vaiku-
tuksia lapseen. Pikkulapsen sosiaalisen ja emotionaalisen kehittymisen kannalta pidet-
tiin tärkeänä ympäristön muuttumattomuutta, sitä pyrittiinkö hänen tarpeensa tyydyttä-
mään vai suhtauduttiinko niihin välinpitämättömästi ja osoitettiin lapselle kiintymys-
tä. Toisaalta se tapa, jolla lapsen tarpeet tulivat tyydytetyksi, ajateltiin vaikuttavan niin
voimakkaasti, että tapojen muuttamisen aikuisiällä uskottiin onnistuvan vain kaikkein
”voimakkaimmilla luonteilla”.²²⁷ Perinnöllisistä tekijöistä ja ”luonnollisesta kehitykses-
tä” huolimatta, vanhempien kasvatuksella oli siis suuri merkitys lapsen persoonallisuus-
kehitykselle ja elämäkululle.

Ympäristön vaikutuksia tulkittiin puolestaan lapsen käyttäytymisestä. Suotuisassa ym-
päristössä kehittynyt lapsi oli kiinnostunut muista ihmisistä ja pyrki aktiivisesti solmi-
maan heihin kontakteja, osoitti kiintymystä hoitajalleen ja otti vastaan hellyyttä. Lapsi
ei kuitenkaan saanut olla jatkuvasti riippuvainen vanhemmastaan, vaan uskalsi tutustua
ympäristöön ja harjoitella omaa liikkumistaan. Kehityksellisesti häiriintyneen lapsen
tunnuspiirteinä pidettiin vihamielistä ja hyökkäävää asennetta muita ihmisiä kohtaan.
Lapsi saattoi olla ahdistunut ja pelokas eikä ympäristön tutkiminen kiinnostanut häntä.
Kehon liikkeissä oli mekaanisuutta. Ilman läheistä kiintymykseen perustuvaa suhdetta
lapsen sosiaalisen ja emotionaalisen kehityksen oli todettu hidastuvan. Läheisten suh-
teiden luomisen oletettiin vaikeutuvan myös aikuisena.²²⁸

Oppikirjoissa esille nousseen äidin ja lapsen suhteen korostamisen taustalla voidaan
nähdä kehityspsykologi John Bowlbyn ajatuksia kiihtymyssuhteesta ja sen merkitykses-
tä lapsen kehitykselle. Bowlbyn teorian keskeinen ajatus oli äidin ja lapsen välisen kiin-
tymyssuhteen ratkaiseva merkitys lapsen psyykkiselle kehitykselle. Suomessa Bowlbyn
ajatuksia esitteli erityisesti psykiatrian erikoislääkäri Martti Paloheimo, joka toimi aktii-
visesti Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitossa ja esitelmöi mentaalihygieniasta
muun muassa Yleisradiossa. Bowlbyn ja Paloheimon kirjoituksissa otettiin kantaa lap-

²²⁷ Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 148; Saari 1957, 109, 110; Takala & Takala 1955, 103, 104.

²²⁸ Takala & Takala 1955, 104, 105, 107.

sen normaalin kehityksen ehtoihin. Molemmille ensisijainen ja ehdoton asia oli lapsen ja äidin välinen suhde.²²⁹ Näin oli myös kirja-aineistossani, jossa esimerkiksi valistettiin, että kolmen kuukauden ikäinen asetti jo odotuksia äidilleen ja vuoden ikäinen ymmärsi kokevansa erityisen tunnesiteen äitiinsä. Imeväisikä oli herkkyyksikausi, jolloin lapsella oli kyky kiintyä ja ottaa vastaan kiintymystä, sekä myönteinen asenne ympäristöön.²³⁰ Lehtovaara ja Koskenniemi tiivistivät äitisuhteen merkityksen seuraavasti: ”Ensimmäisessä kosketuksessa ulkomaailmaan, eli suhteessa äitiin on löydettävissä juuret päivästä päivään kehkeytyvälle sosiaaliselle asennoitumiselle”.²³¹

Bowlbyn ja Paloheimon jakama ajatus äidin ja lapsen välisen suhteen ylivoimaisesta merkityksestä lapsen kehitykselle heijastui siis hyvin tutkimassani aineistossa. Niissä todettiin, että pysyvän suhteen jäädessä äitiin tai vastaavaan hoitajaan syntymättä ensimmäisen kolmen vuoden aikana tai eron ollessa tähän vanhempaan näinä vuosina yli kolmen kuukauden mittainen aiheutti se lapsessa tunteettomuutta ja muita poikkeavia piirteitä. Äidin puuttuminen siis hidasti sekä fyysisen että psyykkisen kehityksen normaalia etenemistä. Siitä oltiin kuitenkin vielä osaksi epävarmoja, millaisia pysyviä haittoja tästä aiheutui yksilölle.²³²

Äidin suuresta roolista huolimatta psykodynaamisen ydinperhekatsantokannan mukaan myös isä oli välttämätön perheelle, ”sillä hän teki kodista ehjän”.²³³ Isän tehtävä oli mahdollistaa täysipainoinen äitiys.²³⁴ Aineistossani isän roolin ajateltiin kasvavan suhteessa lapseen toisella ikävuodella. Tämä tapahtui samaan aikaan, kun ajateltiin varsinaisen kasvatuksen lapsen kohdalla alkavan. Kun lasta tähän asti on ”hoidettu”, nyt ajateltiin sen muuttuvan ”kasvattamiseksi”. Toisella vuodella elävän lapsen oli havaittu kasvattaneen sosiaalisten kontaktiensa määrää. Erityisesti tämä liittyi siihen, että isä oppi tuntemaan lastaan paremmin.²³⁵

Kotikasvatukseen alkoivat 1930–1950-luvuilla heijastua yhteiskunnallinen, taloudellisteknillinen ja maailmankatsomuksellinen muutos. Taustalla olivat oppivelvollisuus,

---

²²⁹ Yesilova 2008, 69–70.

²³⁰ Takala & Takala 1955, 99, 100, 104.

²³¹ Saari 1957, 108.

²³² Saari 1957, 97, 98.

²³³ Yesilova 2008, 69–70.

²³⁴ *ibid.*

²³⁵ Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 16.

lastenneuvolatoiminnan alkaminen, lainsäädännön kehitys, elinkeinorakenteen monipuolistuminen sekä uskontokeskeisten kasvatuseräohjeiden vaikutuksen heikkeneminen ja korvautuminen tutkimuseräisillä käsityksillä.²³⁶ 1940–1950-luvuilla kasvatuksen päätaavoitteet olivat kasvattaa itsenäisesti toimeentuleva ja yhteiskunnan kansalaiseksi sopeutuva yksilö. Kasvatuksen tavoitteena oli tunneilmaiseltaan ja käyttäytymiseltään vakaa ja varovainen aikuinen, joka arvosti työntekoa ja ahkeruutta.²³⁷

1940–1950-luvut olivat autoritäärisen isän ”kulta-aikaa”. Tämä näkemys jaettiin myös aineistossani, jossa isää pidettiin pääasiallisena auktoriteettina. Tämän vuoksi samalla kun suhde isään tiivistyi, myös lapsen frustraatiotilanteet lisääntyivät. Frustraatiotilanteiden sietokyvyn kannalta pidettiin puolestaan olennaisena imeväisiän aikana luotua kiintymystä vanhempiin. Vanhempien kiintymyksestä epävarma tai toisaalta liiaksi hemmoteltu lapsi kesti tuon ajan näkemyksen mukaan huonommin frustraatiotilanteita. Ajalle tyypillinen isä keskittyikin lähinnä kurinpitoon ja kantamaan vastuuta perheen yleisestä hyvinvoinnista. Hän oli maskuliinisuuden malli, joka suoritti, menestyi ja hallitsi ympäristöään. Sen sijaan isät olivat usein emotionaalisesti etäisiä, sillä heidän oli kontrolloitava tunteensa.²³⁸

Kirja-aineistossani nostettiin esille myös vanhempien kasvatuserheitä. Auktoriteettiasemaan liittyen isän kohdalla ongelmana pidettiin liiallista ankaruutta, jonka uskottiin vaikeuttavan lapsen itsenäistymistä sekä toisaalta isien odotuksia siitä, että lapsi toteuttaisi jotain mitä isä olisi halunnut, mutta johon tämä ei kyennyt. Ankaraa kuritusta kritisoitiin eikä aineistossani pidetty sitä edellytyksenä kasvamisessa ”kunnan mieheksi”. Päinvastoin kuritus häytti kehitystä.²³⁹ 1900-luvun modernit pedagogit luopuivatkin fyysisestä kurinpidosta. Muun muassa yksi oppikirjojen kirjoittaja Matti Koskenniemi kirjoitti 1950-luvulla uudenlaisesta kurinpidon tavoitteista koululuokassa.²⁴⁰

Aineistoni mukaan äitien ajateltiin tekevän isää enemmän kasvatuserheitä, mutta tämän uskottiin johtuvan siitä, että äideillä oli kasvatuserässä keskeinen asema.²⁴¹ Toisaalta kysymys ei ollut vain vanhempien toiminnasta, vaan perimän uskottiin vaikuttavan

---

²³⁶ Aukia 1984, 164; Korhonen 1994, 70; Kaarninen 1994, 14, 20.

²³⁷ Ruoppila 1954, 182–188

²³⁸ Korhonen 1994, 38; Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 16; Tuomaala 2000, 11.

²³⁹ Saari 1957, 111–113.

²⁴⁰ Ojakangas 1997, 110, 111.

²⁴¹ Saari 1957, 107.

voimakkaasti lapsen tapaan reagoida kasvatukseen. Tällöin esimerkiksi vanhempien hylkivään käyttäytymiseen lapsi saattoi suhtautua joko hakemalla huomiota miellyttämällä tai sitten heittäytymällä aggressiiviseksi. Ideaali kasvatusmalli oli joka tapauksessa ”kultainen keskitie”. Sen sisältö jäi kuitenkin selventämättä.²⁴²

Merja Korhonen on tutkinut maaseudulla 1940–1950-luvulla lapsuutensa eläneiden kasvatuskokemuksia ja hänen mukaansa ”yleiskuva vanhempien kasvatustavoitteista viittaa selviin auktoriteettisuhteisiin lasten ja aikuisten välillä”.²⁴³ Perheiden kesken oli tietenkin eroja, esimerkiksi ankaraus saattoi olla julmaa ja mielivaltaista tai oikeudenmukaista, huolehtivaa ja perusteltua. Suhtautumistavat saattoivat vaihdella myös saman perheen kesken.²⁴⁴ Lähdekirjallisuudessa eriteltiin vanhempien kasvatusasenteiden ja käyttäytymisen vaikutuksia lapseen. Erilaiset virheet ja niiden näkyminen lapsen tietynlaisena käytöksenä oli pitkälle selvitetty.

Aineistossa erilaisista kasvatustyyleistä mainittiin hemmotteleva, alistuva ja voimakkaasti hallitseva kasvatusasenne. Vanhempien suhdetta lapseen kuvattiin myös sanoilla ”hyväksyvä, hyljeksivä, vihamielinen”. ”Liaksi hemmotteleva” kasvatusta ajateltiin niin ikään yhtä vahingoittavana kuin liian ankara kasvatustyyli.²⁴⁵ Vanhempien asenteiden mainittiin olevan usein ”auktoritatiivis-aggressiivisia”. Kasvatusneuvolan ja vanhempien omien syyllisyyskokemusten ajateltiin kuitenkin opettavan myös epäaggressiivisiä kasvatustyyliä. Voimakkaasti hallitsevien vanhempien lapsissa oli huomattu sellaisia piirteitä kuten alemmuuden ja kykenemättömyyden tunto, ujous, nöyryys, tottelevaisuus, kiinnostus koulunkäyntiin ja vastuuntunto. Sen sijaan niin kutsutun älyllisen tason alhaisuuden uskottiin tässä tapauksessa johtavan siihen, että voimakkaasti hallitsevien vanhempien lapsi alkoi pinnata koulusta, karkailla kotoa ja tuli riidanhaluiseksi sekä onnettomaksi. Jos hallitsevaan suhtautumiseen liitettiin torjuttua aggressiivisuutta, mikä tarkoitti lapsen oman tahdon nujertamista ankaralla kasvatuksella, se johti oppikirjojen mukaan epäsosiaalisen käytöksen, jossa muut ihmiset joutuivat vihan ja suvaitsemattomuuden kohteiksi.²⁴⁶

---

²⁴² Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 148–150; Takala & Takala 1955, 117, 143.

²⁴³ Korhonen 1999, 189.

²⁴⁴ Korhonen 1999, 189–190.

²⁴⁵ Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 148–150; Takala & Takala 1955, 139–143, 117.

²⁴⁶ Takala & Takala 1955, 143.

Alistuvien vanhempien lapsia kuvattiin puolestaan itsenäisiksi, puheliaksi, huolimattomiksi ja itsekkäiksi.²⁴⁷ Uskottiin, että ”liiaksi hemmoteltujen lasten tunne-elämä tavallisesti on yksipuolisesti kehittynyt, sopeutuvuus huono ja itsehallinta heikko”.²⁴⁸ Tuolloin ajateltiin, että vanhempien kyky rajoittaa lasta, herätti lapsessa turvallisuuden tunteen.²⁴⁹ ”Liiallista hemmottelua” ajateltiin olevan erityisesti leskiäidin suhteessa ainoaan lapseensa. Äidin lapsen kohdistama liian salliva kasvatus aiheutti lapselle henkistä painetta. Eräässä esimerkkitapauksessa sitä oli pidetty syynä lapsen sortumiseen mm. varasteluun ja ”eroottisiin seikkailuihin”.²⁵⁰

Vanhempien suhtautumista lapseen kuvattiin myös termeillä hyväksyvä, hyljeksivä, vihamielinen. Hyväksyvällä tarkoitettiin vanhempien kokonaisvaltaista hyväksyntää ja vastuunottoa suhteessa lapseen. Hyljeksivä asenne merkitsi pyrkimystä paeta lapsen tuomaa vastuuta, mikä tarkoitti lapsen sysäämistä muiden hoitoon tai konkreettista hylkäämistä. Vihamieliseen suhtautumiseen liitettiin hyljeksimisen lisäksi lapsen kohdistettu väkivalta.²⁵¹ Tässä yhteydessä mainitaan myös, että ”kulttuurimme piirissä pidetään yleisesti hyväksyttävänä lyödä lasta, mutta sen sijaan aikuisten lyöminen tuomiin, niin lapsen kohdistetaan monesti myös se aggressiivisuus, jota vanhemmissa on syntynyt täysin hänestä riippumatta”.²⁵²

Oli tutkittu, että hyljeksintää kokeneet lapset olivat epäsosiaalisia, ja tällainen käyttäytyminen jatkui myöhempäänkin ikään. Myös passiivisuus ja tunne-elämän kylmyys saattoivat liittyä hyljeksittyihin lapsiin. Oireiden voimakkuuden odotettiin korreloivan hyljeksinnän voimakkuuden kanssa. Lievemmissä tapauksissa se tarkoitti vain varhaisempaa itsenäistymistä. Samanlaisia oireita kuin hyljeksityillä lapsilla oli huomattu myös niin kutsutuilla hemmotelluilla lapsilla. Epäsosiaalinen käytös ilmeni tosin hyljeksityillä useammin varasteluna ja valehteluna kuin taas ”liiallisesti holhoavien” vanhempien lapset saivat raivoisia uhmakohtauksia ja kärsivät useammin syömishäiriöistä. Liiallinen holhoamisen odotettiin johtavan myös itsenäistymisen estymiseen. Erityisryhmäksi perheissä mainittiin neuroottisten vanhempien oireettomat lapset, jotka ulospäin

---

²⁴⁷ *ibid.*

²⁴⁸ Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 150.

²⁴⁹ Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 148–150; Takala & Takala 1955, 117.

²⁵⁰ Saari 1957, 104–106.

²⁵¹ Takala & Takala 1955, 139–142.

²⁵² Takala & Takala 1955, 139.

näyttivät siis normaaleilta. Tämän ajateltiin johtuvan siitä, että vanhemmat eivät olisi kestäneet lapsen neuroottisia piirteitä, jolloin he olivat tahattomasti käyttäytymistavoiltaan estäneen lasta näyttämästä häiriintyneeltä.²⁵³

Perheen sisäisissä vuorovaikutussuhteissa merkitykselliseksi laskettiin lapsi-vanhempi -suhteen lisäksi lapsen asemalla sisarusarjassa. Lapsen mustasukkaisuusreaktiota perheeseen syntyvään nuorempaan sisarukseen pidettiin normaalina, sillä uusi perheenjäsen koetaan kilpailijana. Kasvatusneuvola mainittiin tukena tilanteeseen, jossa lapsen mustasukkaisuus uuteen vauvaan on aiheuttanut noidankehän, jossa vanhemman ärtymys ja lapsen ahdistus kasvattavat toisiaan.²⁵⁴

Kasvatusneuvolassa oli tyypillistä kysyä, mikä lapsen asema oli sisarusarjassa. Tutkimissani oppikirjoissa tämän ajateltiin vaikuttavan lapsen kehitykseen. Vanhimmilla lapsilla oli koettu olevan ”vähemmän aktiivisuutta ja itsetehostusta kuin muilla, ja enemmän uhman purkauksia”.²⁵⁵ Myös mustasukkaisuus oli voimakkaampaa. Sen sijaan nuorimman lapsista ajateltiin olevan keskimääräistä neuroottisempi kuin muut sisarukset. Mitä enemmän sisarusia sitä neuroottisempi nuorin oli. Tunne-elämän tasapaino, vastuullisuus ja määrätietoisuus olivat puolestaan nuorimmilla vähäisempiä. Haasteita oli myös sosiaalisuuden kehityksessä sekä vanhempien sisarusten nuoremman sisaruksen taitamattomassa kasvatuksessa.²⁵⁶

Ainoiden lapsien ajateltiin olevan ainakin hieman enemmän alttiina kasvatusvirheille. Tähän liitettiin edelläkin mainittu ”hemmotteleva kasvatus”. Ainoan lapsen uskottiin saavan liikaa huomiota, mikä aiheutti ongelmia erityisesti koulun alkaessa. Heidän ajateltiin menestyvän itse koulutyöskentelyssä paremmin kuin muut, mutta olevan sen sijaan hermostuneita, ylikasvatettuja, puheliaita ja antisosiaalisia, joko aktiivisella tai passiivisella tavalla. Liikaa ”passattu” lapsi ei voinut myöskään oppia kunnioittamaan vanhempiaan.²⁵⁷

---

²⁵³ Takala & Takala 1955, 122, 140–142.

²⁵⁴ Takala & Takala 1955, 117–119, 146, 147.

²⁵⁵ Takala & Takala 1955, 146, 147.

²⁵⁶ Salminen, 1956; Takala & Takala 1955, 117–119, 146, 147; Saari 1957, 117.

²⁵⁷ Saari 1957, 115.

Eriolaisten kasvatustyylien jäljet saattoivat näkyä lapsessa hyvinkin selvästi, mutta perheen yhteiskunnallisella asemalla oli oma merkityksensä.²⁵⁸ Kasvatusneuvolan psykologin Ritva Hiekkasen mukaan 1950-luvun perheihanteeseen kuului, että miehen tuli olla jonkun verran naista vanhempi sekä puolisoiden mielellään lähtöisin samanlaisista kodeista. Se tarkoitti, että yhteiskunnallisen aseman ja työn tuli olla suurin piirtein samanlaisia.²⁵⁹ Oppikirjojen mukaan oli puolestaan tehty merkittäviä havaintoja yhteiskuntaluokan ja taloudellisen tilanteen vaikutuksesta lapsen kehitykselle. Samaan yhteiskuntaluokkaan sijoitettiin sellaiset perheet, jotka keskenään olivat omaksuneet sellaiset tavat, että ”seurustelevat tai voisivat seurustella keskenään”. Samaan luokkaan kuuluvilla ajateltiin olevan yhtenäiset tavat ja vaatimukset siitä, miten ihmisen tulisi käyttäytyä. Suoranaisesti tämä näkyi muun muassa vanhempien kasvatusasenteissa. Eniten tämän uskottiin merkitsevän silloin, kun eri luokkien lapset joutuivat keskenään tekemisiin.²⁶⁰

Alemman sosiaaliluokan ajateltiin vaikuttavan lapsen asemaan myös siten, että kun perheessä oli usein suurempi lapsiluku, oli lasten aikaisemmin itsenäistytävä ja huolehdittava itsestään. Joissakin tapauksissa tätä pidettiin positiivisenakin asiana, mutta ennen kaikkea sen koettiin uhkaavaan normaalia kehitystä. Toisaalta keskiluokkaisen kasvatuksen ajateltiin olevan ankarampaa. Tämä koski myös aggression ilmaisua, jonka uskottiin olevan vapaampaa alemmissa yhteiskuntaluokissa. Eroja oli myös suhtautumisessa omaisuuteen ja seksuaalisuuteen.²⁶¹

Kaiken kaikkiaan korkeasta sosiaaliluokasta tulevilla lapsilla uskottiin olevan korkeampi itseluottamus ja parempi asema kavereiden keskuudessa kuin alemmissa luokissa kasvaneilla. Vaikka sosiaaliluokalla oli suuri merkitys lapsen kehitykselle, vielä enemmän ajateltiin olevan vaikutusta vanhempien omilla psyykkisillä tekijöillä. Tähän taas toisaalta oli suuri vaikutus taloudellisilla ja sosiaalisilla seikoilla. Rahavaikeudet ja ahdas asuminen oli haitaksi lapsen kehitykselle, mutta vielä tätäkin pahemmaksi uskottiin vanhempien psyyken järkkyminen tilanteen johdosta.²⁶² Aineistosta löytyi kuitenkin näkemyksiä, joiden mukaan köyhyyttä ja huonoa kasvatusta ei saanut rinnastaa, eikä

---

²⁵⁸ Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 148–150.

²⁵⁹ Hiekkanen 1984, 16.

²⁶⁰ Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 151; Takala & Takala 1955, 134.

²⁶¹ Saari 1957, 99; Takala & Takala 1955, 123, 135.

²⁶² Takala & Takala 1955, 135, 136.

perheen taloudellisella tilanteella uskottu olevan vaikutusta ainakaan sopeutumisongelmien syntyyn.²⁶³

Keski-Suomen alueella suurin työllistäjä vuosien 1950–1960 välillä oli maa- ja metsätalous, siitäkin huolimatta, että se osuus laski noin kymmenellä prosenttiyksiköllä vuoteen 1960 mennessä. Toiseksi suurin työllistäjä oli teollisuus- ja rakennustoiminta, joka puolestaan kasvoi jonkin verran 1950-luvun kuluessa. Tämä linja noudatti Suomen yleistä kehitystä.²⁶⁴ Kasvatusneuvolan toiminta keskittyi kuitenkin kaupunkiin, maaseutumatoista huolimatta. Tämä korosti kaupungeissa toimivien ammattikuntien edustusta.²⁶⁵ Kasvatusneuvolaan tulleiden lasten elättäjistä teollisuus, käsityö ja rakennustoiminta olivat koko kymmenen vuoden tarkastelujakson aikana suurin ryhmä. Vuosittain keskimäärin noin 40 % lasten perheistä sai pääasiallisen elantonsa edellä mainituista ammateista. Vasta toiseksi suurin ryhmä olivat maa- ja metsätaloudessa työskentelevät. Vuosittain 19–31 % neuvolaan tulleiden lasten vanhemmista elätti perheensä tällä alalla.²⁶⁶

Suhteessa ammattiryhmien suuruuteen alueella voisi siis odottaa, että kasvatusneuvolan potilaista suurin joukko olisi ollut maa- ja metsätaloudella elävistä perheistä. Aliedustuksen merkittävyyttä on sinänsä vaikea selvittää, sillä kasvatusneuvolan toiminnassa eivät olleet mukana kaikki keskisuomalaiset kunnat, joten vertailu koko Keski-Suomen alueen työllisyystilastoihin on vain suuntaa antava. Toisaalta kasvatusneuvolan tilastoissa teollisuus ja rakennustoiminnan alle niputettiin myös käsityöstä elantonsa saavat, toisin kuin vertailuna olleessa tilastossa.

On myös mahdollista, että maaseudulla suhtauduttiin kaupunkia epäilevämmiin kasvatusneuvolan toimintaan. Kasvatusneuvolassa kuukauden ajan maaseutumatoja tehnyt Hilikka Salminen kuvasi raportissaan maaseudulla asuvien suhtautumista kasvatusneuvolaan kaupungissa asuvia ennakkoluuloisemmaksi ja negatiivisemmaksi. Kasvatusneuvolalla oli maalla hänen mukaansa leima vain pahantapaisten lasten paikkana, myös naapureiden suhtautumista pelättiin.²⁶⁷ Todennäköisesti tieto kasvatusneuvolan toiminnasta eteni hitaammin syrjäisempiin maaseutukuntiin.

---

²⁶³ Saari 1957, 118.

²⁶⁴ Yleinen väestönlaskenta 1960 IV, 9-12, 20, 21.

²⁶⁵ Toimintakertomus 1953, 6; 1955, 3, 4; 1956, 5, 6.

²⁶⁶ Toimintakertomus 1953–1962.

²⁶⁷ Salminen 1956, 9, 10.

TAULUKKO 7. Kasvatusneuvolan potilaiden perheiden pääasiallisen elättäjän ammatit kasvatusneuvolan jaottelun mukaan, %

Ammattiryhmä	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	Yht.
Maa- ja metsätalous	25	26	31	23	22	19	24	25	25	26	24
Teollisuus, käsityö ja rakennustoiminta	35	30	34	43	41	37	46	40	39	46	39
Kauppa ja liikenne	11	16	11	4	7	5	5	6	7	5	8
Liikenne, 1955-	*	*	9	8	7	5	7	6	8	7	6
Julkinen toimi (Palvelukset yhteiskunnalle ja elinkeinoelämälle, julkinen toiminta ja ammatit, 1955-)											9
	4	7	7	7	12	13	7	13	11	10	
Vapaat ammatit	0	2	*	*	*	*	*	*	*	*	0
Sekatyöläiset	19	15	*	*	*	*	*	*	*	*	3
Henkilölliset palvelukset	*	*	1	2	0	2	2	1	3	3	1
Muu tai tuntematon ammatti (Tuntematon elinkeino 1955-)											7
	6	4	5	10	6	13	3	9	7	3	
Ilman ammattia	*	*	2	3	5	6	6	0	0	0	2

Lähde: Toimintakertomus 1953–1962.

Yhteiskuntaluokan hahmottamisen lisäksi merkittävä tekijä lapsen kannalta olivat vanhempien elämäntavat. Riski lapsen hyvälle tulevaisuudelle saattoivat olla vanhemmat, joiden elämään liittyi kuljeskelu, väkijuomat, aviottomuus, mielenterveysongelmat, rikollisuus. Myös siveettömät ja kevytmieliset äidit uhkasivat lapsen kehitystä. Kasvatusneuvolassa kerättiin tätä varten tietoa lapsen sukulaisista ja vanhemmista.²⁶⁸

Näitä ”sukurasituksiksi” nimettyjä tekijöitä, joita saattoivat olla rangaistuksen saaneet, vajaamieliset tai mielisairaavat sukulaiset sekä lähipiirissä ilmenevät poikkeavat elämäntavat, tilastoitiin Kasvatusneuvolan toimintakertomuksiin. Poikkeaviin elämäntapoihin sisältyviä tekijöitä ei kuitenkaan selitetty tarkemmin. Näihin voi olettaa kuuluneen edellä mainittuja sopimattomaksi luonnehdittuja asioita, kuten aviottomuus, siveettömyys tai kuljeskelu eli kiertolaisuus. Ensimmäisenä kolmena vuotena ”sukurasitusta” tilastoitiin 24 prosentilla asiakkaista, vuonna 1956 osuus nousi 27 prosenttiin, mutta laski sen jälkeen alle 20 prosenttiin. Tästä eteenpäin vuoteen 1962 asti lapsia, joilla oli ”suku-

²⁶⁸ Saari 1957, 65–69; Toimintakertomus 1953–1962.

rasitusta” oli yhtä poikkeusta lukuun ottamatta alle 15 prosenttia suhteessa kokoaasiakasmäärään.²⁶⁹

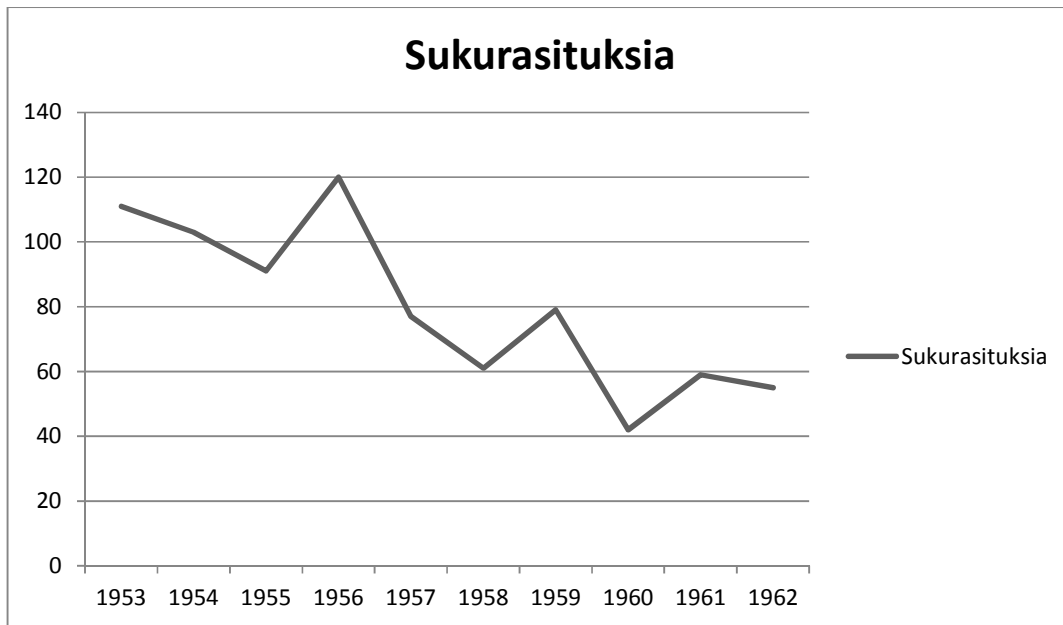
Kasvatusneuvolan huoli lasten perheolosuhteiden ja kasvattajien poikkeavuudesta sekä poikkeavista elämäntavoista olivat vallitsevassa yhteiskunnassa jaettu laajemminkin. Suomeen oli jo 1926 asetettu komitea pohtimaan pakkosteriloinnin mahdollisuutta. Keskustelun ytimessä olivat tuolloin moraalisesti epäluotettavat, seksuaalisesti holtittomat sekä enemmän ja vähemmän tylsämieliset naiset. Sterilointilaki, joka tuli voimaan 1935, antoi mahdollisuuden sterilointileikkaukseen eugeenisista, sosiaalisista tai lääketieteellisistä syistä. Lakia tiukennettiin vielä vuonna 1950 tarkoituksena tehostaa sterilointia. Vajaamielisen tai mielisairaana sterilointileikkaus voitiin tehdä tämän jälkeen ilman asianomaisen lupaa tai oikeutta valittaa asiasta. Myös vuoden 1929 avioliittolaki pyrki estämään mielisairaiden ja vajaamielisten lisääntymisen kieltämällä heiltä avioliitot. Pakkosterilointi tuli vielä osaksi vuoden 1958 mielisairaslakia ja aborttilakia, jossa tietyissä tapauksissa oikeus aborttiin edellytti myös samanaikaista sterilisaatiota. Rotuhygieeninen ideologian tulokset näkyvät tilastoissa, pakkosterilointeja tehtiin eniten vuosina 1956–1963. Yhteensä vuosien 1935–1970 välillä Suomessa steriloitiin 54 128 ihmistä.²⁷⁰

---

²⁶⁹ Toimintakertomus 1953–1962.

²⁷⁰ Pietikäinen 2013, 317-321.

TAULUKKO 8. Kasvatusneuvolan potilaistaan kartoittamat ”sukurasitukset” (sis. rangaistut, vajaamieliset, mielisairaat, poikkeavat elämäntavat)

Lähde: Toimintakertomus 1953–1962.

Perheen lisäksi lapsen elinympäristössä erityistä huomiota sai aineistossa se, sijoittuiko lapsen koti maaseutu- vai kaupunkialueelle. Asuinympäristön ajateltiin vaikuttavan niin sukupuolten välisiin eroihin, seksuaaliseen kehitykseen, itsevarmuuteen kuin häiriökäyttäytymisen muotoonkin. Eroja havaittiin jopa fyysisissä ominaisuuksissa. Oppikirjojen mukaan kaupungissa korostuivat maaseutua enemmän sukupuolten väliset erot. Myös poikien taipumus karkailuun ja irtolaisuuteen oli yleisempää kaupungeissa. Sen sijaan maalla asuvat nuoret ajateltiin epäitsenäisempinä ja epävarmempina kuin vertaisryhmänsä kaupungissa. Avioliiton ulkopuolella syntyneellä lapsella oli helpompaa kaupungissa, sillä maaseudulla aviottomiin lapsiin suhtauduttiin jyrkemmin.²⁷¹

Lapsen kehitykseen vaikutti myös asemalla kouluyhteisössä. Koulun ja muun ympäristön vaikutus ajateltiin sitä suurempana mitä enemmän vanhemmat olivat tehneet kasvatustyötä. Kaverien merkitys osoitettiin sillä, että nuorten rikokset tapahtuivat pääasiassa ryhmässä.²⁷²

²⁷¹ Saari 1957, 99; Takala & Takala 1955, 122, 123, 135.

²⁷² Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 147; Saari 1957, 118, 120.

Lapsen henkilökohtaiset ongelmat saattoivat vaikuttaa lapsen sopeutumiseen kouluympäristössä. Motorisesti kehittymättömän ja muutoin estyneen lapsen jäivät helpommin sivulliseksi leikki- ja kouluympäristössä. Kiusaaminen tai syrjäyttäminen taas saattoi pahentaa oireita. Toisaalta oli todettu, että usein koululintsaamistaan muiden kiusaamisella selittävät lapset, olivat itse ”riidanhaastajia” ja ”suunsoittajia” sekä pienempien lasten kiusaajia, mutta eivät huomanneet tai tunteneet muuta kuin heihin kohdistuneen ”vainon”. Vaikka syytä usein haettiin lapsesta, muistutettiin, että myös opettajassa saattoi olla vika.²⁷³

Freudinkin näkemykset siitä, miten aikuisuudessa ilmentyvien häiriöiden syyt voitiin paikantaa lapsuuden traumaan, saivat tukea tarkastelemisani oppikirjoissa. Näin ollen yksittäisillä lapsuudenaikaisilla tapahtumillakin uskottiin olevan merkitystä. Esimerkkinä lapsuuden kokemusten ja myöhempien ongelmien yhteydestä aineistossa kerrotaan esimerkki työstä, joka oli yksin jätettynä joutunut suuren koiran hyökkäyksen kohteeksi ja järkyttynyt tästä pahasti. Myöhemmin aikuisena hän kärsi ”hermostohäiriöistä”, joissa näennäisesti ilman syytä koki ahdistavaa pelkoa.²⁷⁴

Ehyen oman kodin lisäksi kasvatusneuvolan tilastolliset vaihtoehdot olivat poikkeava oma koti, kasvatuskoti ja laitos. Toimintakertomuksissa oli lisäksi tilastoitu tarkemmin poikkeavia perhetilanteita nimikkeellä kasvuympäristön erikoisuuksia. Erikoisuuksia olivat kaikki perinteisen äiti, isä ja lapsi/lapset -perhetyyppiin kuulumattomat perheet. Suurin osa lapsista tuli ydinperheistä. Heitä oli lapsista keskimäärin kymmenen vuoden aikana 69 %. Poikkeavasta omasta kodista tuli keskimäärin 15 % lapsista, kasvatuskodista ja laitoksista alle viisi prosenttia kummastakin. Yleisimmät poikkeavuudet olivat orpous, aviottomuus sekä otto- tai kasvatusvanhemmat. Tilanne vaihteli vuosittain, mutta kymmenen vuoden tarkastelujaksolla koko- tai puoli-orpoja oli keskimäärin 6 % kaikista potilaista ja aviottomia sekä otto- tai kasvatusvanhemmilla asuvia lapsia 5 % molempia. Avio- tai asumuserolapsia oli tarkastelujaksolla keskimäärin 4 % ja laitoshoidossa lapsista oli 2 %.²⁷⁵

---

²⁷³ Saari 1957, 121 Takala & Takala 1955, 66.

²⁷⁴ Achte, Tamminen, Pakaslahti 1983, 89; Alanen, Lehtonen, Tienari 1983, 50; Lönnqvist & Lehtonen 2011, 19; Lehtovaara, 1953, 27, 151; Takala & Takala 1955, 99–102, 135–147.

²⁷⁵ Toimintakertomus 1953–1962.

TAULUKKO 19. Kasvatusneuvolan poikkeaviksi lasketut potilaiden perhetilanteet, osuus kaikista potilaista, %

Vuosi	Avioton	Koko- tai puoliorpo	Otto- tai kasvatusvanhemmat	Avio- tai asumusero	Laitoshoidossa
1953	6	7	4	5	2
1954	5	6	5	4	2
1955	3	6	7	5	2
1956	6	7	5	4	2
1957	6	7	5	3	1
1958	4	7	5	3	2
1959	4	5	4	3	1
1960	3	5	4	3	2
1961	6	4	4	3	2
1962	5	4	4	4	3

Lähde: Toimintakertomus 1953–1962.

Orpolapsia pidettiin riskiryhmänä ja heidän mainittiin olevan runsaammin edustettuna ”laiminlyötyjen ja pahantapaisuuteen langenneiden lasten joukossa”.²⁷⁶ Mitä nuorempana lapsi joutui orvoksi, sitä vaikeampi tilanne oli. Tytöille orpous toi enemmän ongelmia. Isän puuttumisessa vaikeimpana pidettiin taloudellisia vaikeuksia ja miehen tuen puutetta kasvatuksessa. Koettiin, että työssä käymään joutuva äiti oli väsynyt ja siksi ”huono kasvattaja”. Äidittömyyden ajateltiin taas vaikuttavan eniten lasten valvontaan ja huolenpitoon. Vanhemmuuden puuttuminen ei kuitenkaan aina johtunut toisen vanhemman kuolemasta. Yhtä pahan sitä pidettiin silloinkin, kun vanhemmat syystä tai toisesta asuivat erossa. Ero vanhemmasta koettiin kaksinkertaisena riskinä lapselle joutua pahantapaisuuden tielle suhteessa ehjiin perheisiin.²⁷⁷

Orvot ovat Suomen historiassa olleet perinteisesti samassa asemassa kuin aviottomat lapset ja usein orvot olivat myös aviottomia. Myös ottolapsen juridinen asema oli aviolapsen asemaa heikompi aina 1980-luvun alun lakimuutokseen asti.²⁷⁸ Pohjoismaat olivat tehneet kuitenkin yhteistyötä adoptiokysymyksen ratkaisemiseksi jo 1900-luvun alusta asti. Ensimmäiset adoptiolaitkin tulivat pohjoismaihin suurin piirtein samoihin

²⁷⁶ Saari 1957, 100.

²⁷⁷ Saari 1957, 100–102.

²⁷⁸ Pulma 1987, 231, 233.

aikoihin, Suomeen vuonna 1923. Lain kehitystyö jatkoi yhteispohjoismaisesti sotien jälkeen 1950-luvulla. Tavoitteena oli vahva adoptio, joka takaisi adoptoidulle lapselle samat oikeudet kuin perheen biologiselle, avioliitossa syntyneellä, lapsella oli. Ruotsi, Norja ja Tanska muuttivatkin adoptiolakiaan jo 1950-luvulla, mutta Suomeen uusi adoptiomuoto tuli lakiin vasta 1979. Nykyisin adoptiossa lähtökohtana on ei-adoptoitujen ja adoptoitujen lasten tasa-arvo.²⁷⁹

Kasvatusneuvolan silloisen psykologin mukaan avioliiton ulkopuoliset lapset herättivät paljon keskustelua ja yksinhuoltajia ”surkuteltiin”.²⁸⁰ Psykologian oppikirjoissa avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten elämä oli jossain määrin lähes toivotonta, sillä koettiin ”tämän aseman kohtalokas merkitys nimenomaan meidän yhteiskuntajärjestyksessämme, jossa aviottomat saavat polttomerkkinä koko loppuiäkseen maininnan mainetodistukseen”.²⁸¹ Aviottoman tilanteen ratkaisevana tekijänä pidettiin isän ja tämän suvun suhtautumista lapseen. Yksin äidin kanssa asuvaa lasta odotti ”fyysinen ja moraalinen kärsimys”.²⁸² Aviottomat lapset ovatkin perinteisesti olleet lastensuojelun työn kohteita ja turvattomina huostaan otetuista lapsista oli tutkimusajallani aviottomia keskimäärin noin puolet. Aviottomien lasten määrä laski Suomessa 1950-luvulla. Samalla asenteita yksinhuoltajiin pyrittiin lieventämään. 1960-luvulle asti aviottoman lapsen saaminen oli kuitenkin poikkeama normista.²⁸³

Ilman avioliittoa eläviä pariskuntia pidettiin outoina. Epäiltiin myös sitä, miten avoliitto vaikutti lapsen kehitykseen. Tätä pohdittiin psykologian oppikirjoissa. Avoliittoa ei suoranaisesti pidetty lapsen ongelmien aiheuttajana, koska siitä ei ollut tutkimuksia, mutta asiaa epäiltiin.²⁸⁴ Ilpo Helénin mukaan ydinperheestä olikin kehittynyt erityisesti lapsille ja naisille ”välittömin elämää, kykyjä ja asemaa muovaava elämänyhteys ja -järjestys”.²⁸⁵

---

²⁷⁹ Andersen 2011, 217, 218, 241, 263.

²⁸⁰ Hiekkänen 1984, 16.

²⁸¹ Saari 1957, 99.

²⁸² *ibid.*

²⁸³ Pulma 1987, 229.

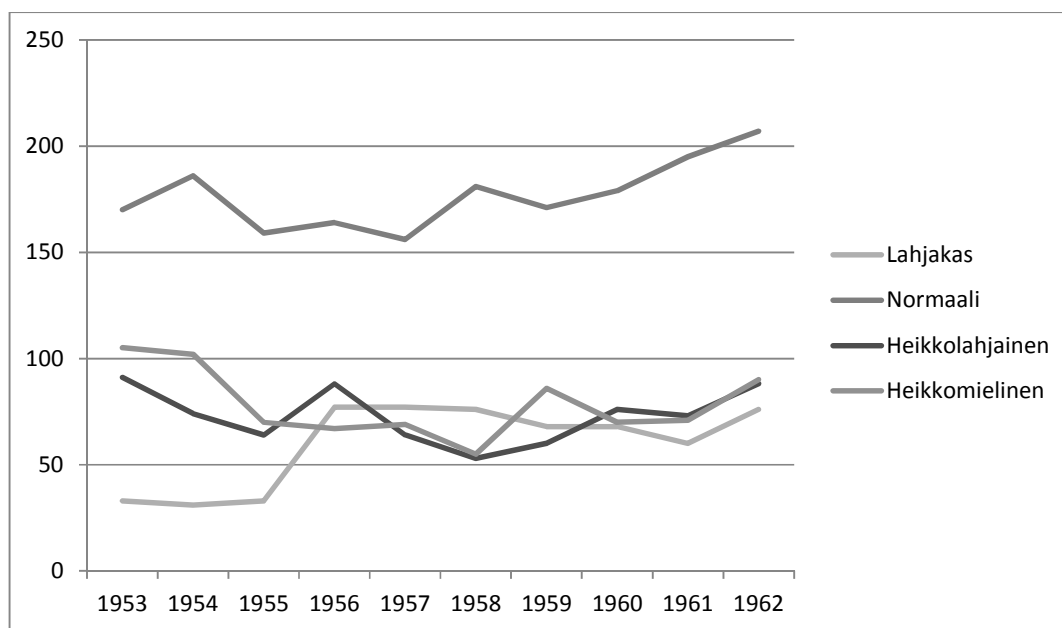
²⁸⁴ Hiekkänen 1984; Saari 1957, 100.

²⁸⁵ Helén 1997, 105.

4.4 Älyn ja kehitystason mittaus

Lähes kaikilta kasvatusneuvolaan tulleilta lapsilta kartoitettiin heidän älykkyydosamääränsä. Suurin osa lapsista luokiteltiin normaaleiden ryhmään. Poikkeavissa eniten oli heikkolahjaisia ja heikkomielisiä. Lahjakkaat eivät olleet harvinaisuus, mutta niin sanottuja ylilahjakkaita oli harvemmin. Älykkyystestit antoivat selvät pisteet, jotka sitten yhdistettiin tiettyihin älykkyysryhmiin. Älykkyysryhmien nimet hieman vaihtelivat, mutta yleensä niitä oli seitsemän. Kasvatusneuvolan toimintakertomuksissa tilastoituina olivat seuraavat: ylilahjakas, lahjakas, normaali, heikkolahjainen, heikkomielinen, vähämielinen ja tylsämielinen. Kolmea viimeksi mainittuja ryhmiä kutsuttiin myös debiileiksi, imbesilleiksi ja idiooteiksi. Nämä erosivat muista myös siinä, että heistä käytettiin yleisnimitystä vajaamieliset.²⁸⁶

TAULUKKO 10. Lasten älykkyystulokset

Lähde: Toimintakertomus 1953–1962.

Älyn määritelmää ei pidetty tutkimissani psykologian kirjoissa yksiselitteisenä, vaan sitä pyrittiin purkamaan monesta näkökulmasta. Älykkyyttä kuvattiin muun muassa taidoksi soveltaa aikaisempaa tietoa ja kokemusta uudessa tilanteessa. Aineistossa tukeuduttiin myös englantilaisen psykologi Charles Spearmanin teoriaan, jonka mukaan älykkyytteen sisältyy yksi yleistekijä ja joukko erikoistekijöitä. Päätekijänä Spearman

²⁸⁶ Lehtovaara, 1953, 47; Toimintakertomus 1953–1962.

piti ensisijaisesti perinnöllisyyttä ja erityistekijöinä kasvatusta ja ympäristöstä riippuvia seikkoja. Yleinen älykkyystaso määrittyi pääasiassa peritystä yleistekijästä, johon ympäristöllä ei ollut suurta vaikutusta. Toisaalta Spearmaninkin näkemystä oli alettu jo kritisoida ja kyseenalaistaa.²⁸⁷

Oppikirjoissa älykkyys käsitettiin ”peruasuisena”, mutta myös ympäristö oli tärkeä yksilön kehityksen kannalta. Perimä antoi rajat älylliselle suorituskyyvälle, kun taas ympäristölliset tekijät vaikuttivat siihen, kuinka lähelle mahdollisuuksien ylärajaa oli mahdollista päästä.²⁸⁸ Älyllisen suorituskyyvyn ajateltiin kasvavan vuosi vuodelta syntymän jälkeen, mutta pysähtyvän 16–18 -vuoden iässä. Älyn kasvu tapahtui koko ajan samassa linjassa, mikä tarkoitti, että tasoaan ei voinut nostaa myöhemmällä iällä. Jos nuorena oli keskitason alapuolella, oli sitä aikuisenakin.²⁸⁹

Tutkimieni oppikirjojen näkemykset älystä vastaavat modernin pedagogiikan ajatuksia. Modernin pedagogian kannattajien näkökulmasta lapsi oli ”ainutlaatuinen organismi”, jonka kehitystä ohjasivat perinnölliset taipumukset ja ympäristö. Lapsen ”näennäinen järjettömyys” yhtyi luonnon yleiseen järkeen. Tämä kuitenkin oli usein tietoisuuden ulottumattomissa. Järkeä, joka ilmeni jokaisessa olennessa yksilöllisenä, alkoivat modernit psykologit ja pedagogit kutsua älyksi. Äly puolestaan oli jatkuvassa muutoksessa. ”Perinnöllisyys ja ympäristö olivat älyn äärellisyyden kaksi muotoa.”²⁹⁰ Modernissa pedagogiikassa älyllä tarkoitettiin kykyä ratkaista uusia tehtäviä tai käyttäytyä tarkoituksenmukaisesti uusissa olosuhteissa.²⁹¹

Modernin pedagogiikan mukaan kasvatuksen tarkoitus oli ympäristön muokkaaminen sopivaksi luonnollisesti tapahtuvaa kehitystä varten. Tämän vuoksi kasvattaminen edellytti lapsen älykkyystason tietämistä. Psykologiasta, jonka tutkimuksellinen huomio oli alkanut keskittyä yksilöllisiin eroihin, tuli modernin pedagogiikan tärkein aputiede.²⁹² Psykologisten testien kehitys alkoi Yhdysvalloissa jo 1800-luvun lopulla. Kasvatusneuvolassakin käytössä olleen Cattellin testistön ensimmäinen malli julkaistiin 1890. Vuo-

---

²⁸⁷ Lehtovaara, 1953, 41, 49; Saari 1957, 12.

²⁸⁸ Saari 1957, 21.

²⁸⁹ Lehtovaara, 1953, 42.

²⁹⁰ Ojakangas 1997, 135.

²⁹¹ Ojakangas 1997, 116, 135, 202.

²⁹² Ojakangas 1997, 155; 202–203.

sisadan lopulla Yhdysvalloissa alettiin tutkia myös kouluongelmista kärsiviä lapsia psykologisilla testeillä.²⁹³

Ranskassa Alfred Binet oli luonut testistön, jonka avulla alettiin erotella älyllisesti jälkeenjääneitä lapsia erityisluokille. Binet'n tarkoitus oli löytää oppilaat, jotka tarvitsivat erityisopetusta päästäkseen yleisesti asetettuihin tavoitteisiin.²⁹⁴ Myös Suomessa kansakouluasetus edellytti vuodesta 1958 lähtien, että oppilaan henkisen kehityksen viivästyminen tai lievä vajaamielisyys oli todettava ennen luokkasiirtoa. Jyväskylässä Arvo Lehtovaara sovelsi Alfred Binet'n älykkyystestistön suomalaisten kouluikäisten lasten älykkyuden arvioimiseen.²⁹⁵ Binet'n luoman testin tarkoitus palveli modernin pedagogiikan tarkoituksia, sillä sen tarkoituksena oli selvittää testattavan älykkyysikä, eli mikä ikäisen tasolla hänen älykkyytensä oli. Älykkyyskokeita suoritettiin erityisesti eroteltaessa oppilaita apuluokilla tai muille erityisluokille. Testiä täydennettiin kuitenkin tällöin muilla tutkimuksilla, kotiolojen kartoittamisella ja aikaisempien opettajien lausunnoilla.²⁹⁶

Jyväskylän kasvatusopillisessa korkeakoulussa diagnostinen tutkimus haluttiin kohdistaa kasvatusneuvoloiden tarpeisiin. Erilaiset testit olivat tulleet tunnetuksi Jyväskylässä jo 1913 ja elivät kasvavan suosion kautta 1950-luvulla.²⁹⁷ Psykologialla ja kasvatustieteillä oli läheinen yhteys ja tutkimukset käsittelivät usein kasvuiän sekä kasvatuksen psykologiaa. Kasvatusopillisen korkeakoulun sielutieteen eli myöhemmin psykologian kiinnostuksen kärkipäässä oli alusta asti ollut koulukypsyuden ja älykkyuden mittaaminen. Testien kehittäminen ja standardointi olivatkin laajin Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen työalue. Tämä liittyi vahvasti kasvatusneuvolan toimintaan, sillä kasvatusneuvolan psykologit olivat mukana älykkyystestistön standardoinnin aineistonkeruussa. Samalta pohjalta valmisteltiin myös koulukypsyyskokeet. Koulusaavutustestien kehittäminen aloitettiin 1950-luvun lopulla.²⁹⁸

Kasvatusneuvolassa ongelman tarkastelun keskiössä olivat lapsen kehityksen ongelmat. Älykkyystestejä pidettiin neuvolassa hyödyllisinä, mutta ne saivat myös kritiikkiä liian

---

²⁹³ Leahy, 1991, 222, 224.

²⁹⁴ Ihatsu 1995, 41.

²⁹⁵ Lehtovaara 1950.

²⁹⁶ Lehtovaara, 1953, 48; Saari 1957, 15–17.

²⁹⁷ Korkiakangas 1987, 9; Saarinen 1987, 30; Takala, 1987, 75.

²⁹⁸ Saarinen 1987, 30, 42; Takala, 1987, 74–76.

yksipuolisesta älykkyyden mittaamisesta.²⁹⁹ Oppikirjalähteissä pohdittiin jonkin verran älykkyystestien käyttökelpoisuutta. Ongelmallisena pidettiin sitä, että älykkyysosamäärä antoi vain määrällisen tuloksen, jolloin älykkyyden suunta jää vaille huomiota. Lehtovaaran mielestä älykkyystaso voitiin kuitenkin mitata ”jokseenkin luotettavasti älykkyyskokeilla”.³⁰⁰ Lehtovaara esitteli testin toimintaa kertomalla, että jokaiselle ikävuo-
delle on tietyt tehtävät, joita tekemällä ratkaistaan älykkyysikä. Hänen mielestään ”Älykkyysiän varassa on siis helppo verrata samanikäisiä lapsia”.³⁰¹ Pelkän älykkyysiän määrittelyllä on kuitenkin vaikea verrata eri-ikäisiä lapsia. Tämän vuoksi oli otettu käyttöön älykkyysosamäärä eli ÄO, joka saatiin jakamalla älykkyysikä biologisella iällä.³⁰²

Testien myötä normaaliuden ja poikkeavuuden määrittelystä tuli myös tilastollista. Normaaliksi voitiin määritellä se, mikä oli lähellä keskimääräistä.³⁰³ Älykkyyskokeet eivät olleet ainoita testejä, joilla normaaliutta ja poikkeavuutta etsittiin. Älykkyyden lisäksi psykologiassa oli alettu mitata tunteita ja tuntemusta. Tunteet eriteltiin omiksi osa-alueikseen, joita olivat älylliset, esteettiset, autopaattiset, sympaattiset, moraaliset ja uskonnolliset tunteet.³⁰⁴ Oppikirja-aineistossani ei tätä testistöä käsitelty, mutta kasvat-
usneuvolassa sen sijaan oli käytössä myös muita kuin kognitiivista älykkyyttä mittaavia testejä.

Kasvatustestien käytössä oli useita erilaisia testejä kehityksen määrittelyä varten. Ne liittyivät sekä älykkyyden, että tunteiden mittaamiseen. Psykologi testasi lapsia aluksi T-M-L:n, Kohsin kuutoiden, Goodenough’in ja Marble Boardin avulla. T-M-L ja Goodenough olivat kouluikäisiä varten. Puhumattomiin lapsiin sen sijaan käytettiin Kohsin ja Ravenin testejä. Sopeutumattomuusoireista kärsivät saivat Michigan-testin ja aivo-
vaurioita selvitetiin Marble Board testillä. Kouluikäistä nuoremmille käytettiin Cattellin testiä 2,6–6,0. 6-7-vuotiaille oli Lehtovaaran koulukypsyyskoe. Testien kirjo vaikuttaa laajalta, mutta kasvatustestien käytössä toivottiin vieläkin kattavampaa testistöä. Resurs-
sipulan vuoksi kaikkia haluttuja testejä ei kuitenkaan saatu hankittua.³⁰⁵

---

²⁹⁹ Malinen 2012, 23–26.

³⁰⁰ Lehtovaara, 1953, 44.

³⁰¹ Lehtovaara, 1953, 46.

³⁰² Lehtovaara, 1953, 44–46; Saari 1957, 18.

³⁰³ Ihatsu 1995, 41.

³⁰⁴ Ojakangas 1997, 204.

³⁰⁵ Hiekkänen 1984, 5; Salminen 1956, 6; Toimintakertomus 1953–1962.

TAULUKKO 11. Kasvatusneuvolan käyttämiä testejä

Testi	Käyttötarkoitus	Menetelmä
Bender	Keskushermostovauriot, persoonallisuuden arviointi	Testikuvioiden kopioiminen
Bühler-Hetzer	Kehityksen/persoonallisuuden arviointi	Kehitystason arvioiminen lapsen reagoimistavasta eri esineisiin ja materiaaleihin
Cattel	Älykkyystestistö, kognitiiviset toiminnot	Erlaisia kuviin, esineisiin jne. liittyviä tehtäviä
CMMC	Kypsyysindeksin mittaus	Ei-kielellinen, joukkoon kuulumattoman kuvan tunnistaminen
Erica	Mielialan ja hyvinvoinnin tarkkailu	Leikin tarkkailua
Goodenough		
Kohsin kuutiot	Kognitiivinen älykkyys, avaruudellinen hahmottamiskyky	Värillisten kuutioiden järjestäminen mallin mukaan
Lehtovaaran koulukypsyyskoe	Koulukelpoisuuden arviointi	Havaintovisuaalisen valmiuden mittaus erilaisilla tehtäväosioilla
Marble Board	Kehitystason ja persoonallisuuden arviointi	
Michigan Picture	Persoonallisuuden arviointi	Emotionaalisen sopeutuneisuuden testaus, tehtävänä kopioida annettuja kuvia
Oseretzky'n motoriset testit	Motoriikka	Motoriikan eri osa-alueisiin liittyvät tehtävät
Raven, matriisitesti	Ei-kielellisen älykkyden mittaus	Löydettävä eri vaihtoehdoista annettua matriisia täydentävä kuva
Rosenzweigin kuvafrustraatio	Persoonallisuuden arviointi	Reaktiot frustraatioilanteissa, sarjakuvien puhekuilien täydentäminen
T-M-L	Kognitiiviset taidot	Yleinen älykkyys, ikäkausittain järjestetyt tehtävät
Wartegg	Projektiivinen apuväline psykodiagnostiikassa	Verbaalis-temaattinen testi. Alun keksiminen valmiisiin tarinoihin

Lähteet: Psykonet 2013.

Kasvatusneuvolan harjoittelijan raportin mukaan testien aikana tarkkailtiin fyysisten ominaisuuksien lisäksi muun muassa lapsen työskentelynopeutta, keskittyneisyyttä, kestävyyttä ja harkintaa vastauksia antaessaan. Lapselle suoritettiin myös pieni haastattelu ”mikä monesti toi esiin sellaisia yksityiskohtia, jotka erinomaisesti täydentävät muun tutkimuksen yhteydessä saatuja tietoja”. Lisäksi lapset saivat mahdollisuuden ilmentää itseään usein piirtämällä. Silloisen psykologin mukaan lausunnon lisäksi aina ensimmäisenä tutkittiin lapsen älykkyydosamäärä. Tarkoitus oli selostaa mahdollisimman tarkkaan kirjallisesti millainen lapsi on.³⁰⁶

Tutkimusajan kasvatuspsykologia oli kiinnostunut poikkeavista tapauksista ja erilaisten uusien testien avulla se uskoi pystyvänsä kartoittamaan helpommin poikkeavia yksilöitä. Tavoitteena oli poikkeavuuden vähentäminen, puhuttiin esimerkiksi ”kehitysavusta”. Tärkeänä pidettiin, että poikkeavat lapset voitiin siirtää enemmän tasoa vastaaville apu- tai erityisluokille ja luokat yleensäkin olisivat mahdollisimman homogeenisia.³⁰⁷ Lähdekirjallisuudessa nostettiin esille myös aikomus kehittää kouluvaikeuksista kärsiville omia erityisiä opetusmenettelyjä ja halu tukea kehittymistä heidän omista lähtökohdistaan. Koulunkäynnin alkuun sijoittuneet suuret pettymykset, kuten luokalle jäämisen, ajateltiin myös vaarantavan lapsen normaalin kehityksen.³⁰⁸

Modernin pedagogiikan näkemys kasvattamisesta biologiseen normaaliuteen ja yhteiskunnalliseen sopeutuvuuteen oli siis vahvasti esillä erityisesti Lehtovaaran ja Koskenniemen Kasvatuspsykologiassa. Mika Ojakankaan mukaan uusi psykologia kaivoi esille kehityskykyisen älyn, jotta se voitiin kytkeä yhteiskuntaelämän palvelukseen. Näin psykologia kokeineen loi myös perustan uudelle ihmisekonomialle.³⁰⁹ Esimerkiksi Lehtovaaran kirjassa *Sielutiede* esitetään hyvin selkeästi, miten ÄO-tulokset antoivat merkittävän viitteen siitä, kuinka hyvin lapsi selviytyi elämästään. Silti esimerkiksi heikoman tuloksen saaneet heikkomieliset oli silti mahdollista ”kehittää yhteiskuntakelpoiksi”. Kehityksen tukeminen saattoi auttaa heitä tulemaan toimeen jopa omillaan.³¹⁰

---

³⁰⁶ Hiekkanen 1984, 5; Salminen 1956, 6.

³⁰⁷ Peltonen 1989, 116.

³⁰⁸ Lehtovaara, 1953, 48, 213, 215; Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 20.

³⁰⁹ Ojakangas 1997, 204.

³¹⁰ Lehtovaara, 1953, 47.

Kehitystason määrittämisen merkittävyyttä voi ymmärtää paremmin myös tarkastelemalla lähdeaineiston suhdetta ”sielunelämän” kehitykseen. Kansojen välillä uskottiin olevan eroja kehitysasteissa. Näitä eroja puolestaan verrattiin lapsen kehityskaareen. Lehtovaara kirjoittaa muun muassa seuraavasti: ”Eri kehitysasteiden vertailu on eräs tärkeä sielutieteellisen tutkimuksen työskentelytapa, joka on omiaan monella tavalla valaisemaan sielunelämän ilmiöiden todellista olemusta”.³¹¹ Lapsen kehitystä kohti aikuisuutta verrattiin eri kansojen sielunelämän tiloihin. Tällä tarkoitettiin, että jotkut kansat olivat vielä niin sanotusti ”lapsen tasolla”. Ajateltiin, että lasten ja tällaisten kansojen ”sielunsisällyys on paljon konkreettisempi ja jäsentymättömämpi”.³¹² Eroja oli kuitenkin myös ”sivistyskansojen” ihmisissä. Osa oli lahjakkaampia ja edustivat korkeampaa sielullista tasoa ja toisaalta taas osa edusti matalampaa ja lahjattomampaa tasoa.³¹³ Moderniin pedagogiaan kuuluikin ihmisen rinnastaminen muuhun eläinkuntaan, ”ihmisen ja eläimen välinen ero oli vain aste-ero kahden biologis-sosiologisen olennon välillä”.³¹⁴

Taustan kartoittamisen, keskusteluiden ja testien jälkeen kasvatusneuvolan potilaista suurin osa sai jonkin diagnoosin. Toimintakertomuksista löytyvät tilastot annetuista diagnooseista. Diagnoosien numerot vastaavat Maailman Terveysjärjestön vuonna 1948 julkaisemaa ICD-luokituksen numerointia. Virallisesti Suomessa ICD:n versio 6 otettiin käyttöön 1954. Tautiluokitukseen ei kuitenkaan vielä sisällynyt kuvauksia tai kriteereitä, ainoastaan tautinimikkeet.³¹⁵ Toimintakertomuksissa annettujen diagnoosien tarkkuus vaihtelee. Vuosina 1953–1955 Puhe-, luku- ja kirjoitusvaikeudet esimerkiksi niputettiin samaan, kun taas vuosina 1956–1962 erikseen on merkitty luku- ja kirjoitusvaikeudet, pelkkä lukuvaikeus sekä erilaisia puhevaikeuksia kuten sopertaminen. Diagnoosiluetteloon ilmaantui kymmenen vuoden tarkastelujakson aikana myös uusia nimiä, kuten päänsärky tai vatsakivut. Toisaalta diagnoositilastoinnissa vaihtoehtona oli myös älykkyyskoe tai tarkkailtavana ja tutkittavana. Kyseiset vaihtoehdot eivät viittaa suoranaisesti mihinkään diagnoosiin.³¹⁶ Diagnoosien tilastoinnin epätarkkuuden ja ICD-

---

³¹¹ Lehtovaara, 1953, 52.

³¹² Lehtovaara, 1953, 57-58.

³¹³ Lehtovaara, 1953, 52-53, 57-58.

³¹⁴ Ojakangas 1997, 202.

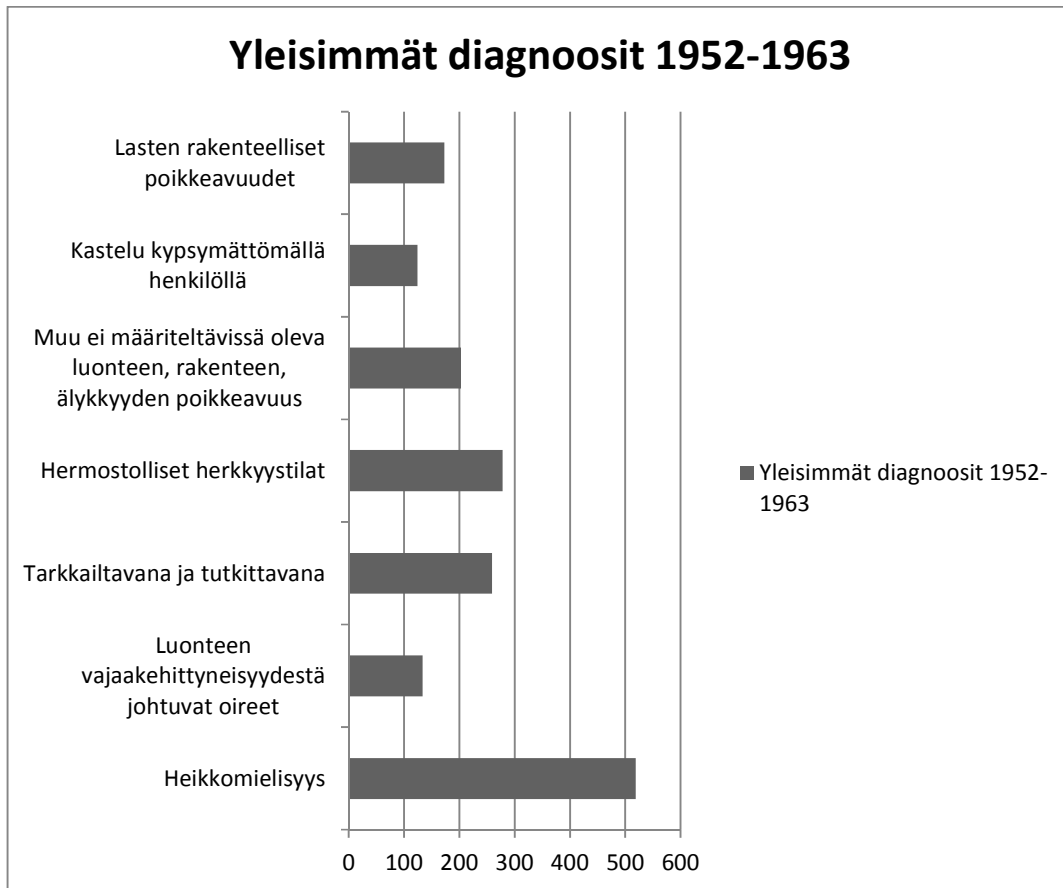
³¹⁵ International Classification of Diseases, 6. 1948; Lönnqvist 2007, 49; Toimintakertomus 1953–1962.

³¹⁶ Toimintakertomus 1953–1962.

luokituksen vakiintumattomuuden vuoksi tilastoitujen diagnoosien merkityksestä lasten ongelmien luokittelemisessa ei voi tehdä kovin tarkkaa analyysia.

Yleisimmin annettu diagnoosi tutkimusajalla oli debilitas eli heikkomielisyys, jonka osuus kaikista diagnoosin saaneista oli keskimäärin 12 prosenttia vuosien 1953–1962 aikana. Luonteen vajaakehittyneisyydestä johtuvia oireita diagnosoitiin 10 prosentilla. Keskimäärin yhdeksän prosenttia kymmenen vuoden aikana diagnosoiduista lapsista sai tautinimikkeekseen hermostolliset herkkyysoireet, kastelu kypsymättömällä henkilöllä, rakenteellinen poikkeavuus tai muu ei määriteltävissä oleva luonteen, rakenteen tai älykkyyden poikkeavuus.³¹⁷

TAULUKKO 12. Kasvatusneuvolan yleisimmin käyttämät diagnoosit

Lähde: Toimintakertomus 1953–1962.

³¹⁷ Toimintakertomus 1953–1962.

Oppikirja-aineistossani heikkomielinen eli debiili luokiteltiin vajaamielisten joukkoon yhdessä imbesillien ja idioottien kanssa. Tässä joukossa se edusti kuitenkin vajaamielisyyden lievintä muotoa. Debiili määriteltiin abstrakteja käsitteitä hallitsemattomaksi henkilöksi, joka kuitenkin kykeni ymmärtämään konkreettisia yläkäsitteitä ja selviää kansakoulusta apukoulutuksen avulla. Debiilin tulevaisuus oli parhaimmillaan yksinkertaisen, konkreettisen ammatin harjoittamista. Itsestä huolehtiminen onnistui ”yksinkertaisissa oloissa”. Sosiaalinen vajavaisuus, monimutkaisten töiden oppimattomuus sekä yhteiskunnan rakenteiden ymmärtämättömyys johti kuitenkin usein siihen, että debiili oli taloudellisesti riippuvainen muista.³¹⁸ Tästä huolimatta ajateltiin, että debiilit ”saattavat silti olla onnellisia ja hyödyllisiä ja sopeutuvia yksilöitä jos heiltä ei vaadita sellaista mikä ylittää heidän kykynsä”.³¹⁹ Kehitykselle leimaavaa oli puhumaan oppimisen viivästyminen, sujuvan ja ilmeikkään lukutaidon puute. Uskottiin myös, että debiileillä oli ”tarpeeksi myös aktiivisuutta rikollisiin tekoihin”³²⁰ joihin he ”vähien pidäkkeiden takia lankeavatkin usein”.³²¹

Vähämieliset sen sijaan sijoitettiin selvästi heikkomielisten alapuolelle. Heitä ei pidetty sopivana edes apuluokille, mutta ajateltiin kuitenkin välttävän luku- ja kirjoitustaidon olevan mahdollisia huolellisen työn ja kovan harjoittelun avulla. Uskottiin, että he myös kykenevät helppoihin ja mekaanisiin töihin kohtalaisilla taidoilla. Tylsämieliset olivat kokonaisuudessaan heikoimmalla tasolla. Heidän kehityskykynsä oli vähäistä. Useimpien odotettiin kuitenkin oppivan kävelemään ja harjoittamisen avulla myös syömään omin avuin ja pitämään itsensä siistinä.³²²

Vajaamielisten ja normaalien väliin määriteltiin raja-alue, johon monet yksilöt sijoittuivat. Tällaisia yksilöitä kutsuttiin dulleiksi. Heidän älykkyytensä ei yltänyt samalle tasolle kuin normaalien, mutta ei ollut niin huonoakaan, että heitä olisi voitu kutsua vajaamielisiksi. Osaksi tämä selitettiin sillä, että joidenkin älyllinen kehitys oli viivästynyt ja he saavuttivat vanhempana keskitason ihmisen älyn. Osa heikkolahjaisista ymmärrettiin taas ”luonnostaan” heikkolahjaisina, jolloin älyllinen heikkous oli ilmausta ”elollisen

---

³¹⁸ Lehtovaara, 1953, 46; Saari 1957, 32.

³¹⁹ Saari 1957, 32.

³²⁰ Saari 1957, 32.

³²¹ ibid

³²² Lehtovaara, 1953, 47; Saari 1957, 25.

elämän taipumuksesta vaihteluihin”.³²³ Heillä saattoi olla perinnöllisiä taipumuksia, joiden voimakkuus ei kuitenkaan saanut aikaan varsinaista vajaamielisyyttä.³²⁴

Heikkomielisyyys yleisimpänä diagnoosina selittyi muun muassa sillä, että alkuvuosina kasvatusneuvolaan tuli paljon kehitysvammaisia, koska muuta hoitopaikkaa Keski-Suomen alueella heille ei ollut. Kuten taulukosta 11 käy ilmi, älykkyystesteissä heikkomielisiä oli lukumääräisesti eniten nimenomaan ensimmäisinä vuosina, jolloin diagnooseissakin heikkomielisyyys oli yleisin. Kasvatusneuvolan ensimmäisinä toimintavuosina ilmoitettiin myös muita vuosia enemmän lapsia neuvolaan hermostollisten herkkyysoireiden vuoksi. Diagnoosien tilastoinnissa nämä tunne-elämän häiriöihin liittyvät oireistot merkittiin hermostolliseksi herkkyystilaksi. Heikkomielisyyden jälkeen se ja ”tarkkailtavana ja tutkittavana” olivat yleisimmät merkinnät diagnoositilastoissa.³²⁵

5 Normaalia tuottamassa

1950-luku oli lapsien, lapsuuden ja vanhemmuuden kannalta merkittävä vuosikymmen. Vuosikymmenen kuluessa Suomessa vakiinnutettiin lasten hoitoa, kasvatusta ja vanhemmuutta ohjaavat laitokset ja keskusteltiin lapsuuteen ja vanhemmuuteen liittyvistä poliittisista aloitteista ja lakien säätämistä.³²⁶ Yksittäisten asiantuntijoiden toiminnasta virinnyt kiinnostus lasten psyykkisiin ongelmiin löi läpi myös valtiollisella tasolla.³²⁷ Asiantuntijuus institutionaalistui ja alkoi vähitellen normaalistua ja arkipäiväistyä. Yksi uusista vakiintuneista ja institutionaalistunutta valtaa käyttävistä laitoksista oli kasvatusneuvola.³²⁸ Pro-gradu työssäni olen tarkastellut lapsuuden sekä lapsuuden aikaisten ongelmien määrittelyä 1950-luvun Suomessa.

Lapsuuden aikaisten ongelmien määrittelijöinä tutkimuksessa ovat olleet Keski-Suomen kannatusyhdistyksen kasvatusneuvola ja lapsuuden psykologiaa käsittelevät oppikirjat. Kasvatusneuvola otti vastaan vuosien 1953–1962 aikana keskimäärin noin 450 asiakasta vuodessa. Apua tarvitsevia olisi ollut enemmänkin ja resurssipula oli kasvatusneuvolas-

³²³ Lehtovaara, 1953, 47.

³²⁴ Lehtovaara, 1953, 47; Saari 1957, 33–35.

³²⁵ Haukkamaa 1984, 18; Hiekkänen 1984, 8; Ks. Taulukko 11; Toimintakertomukset 1953–1962.

³²⁶ Vuori 2002, 19; Pulma 1987, 222–225.

³²⁷ Arajärvi 1996a, 1, 3.

³²⁸ Vuori 2002, 18–19.

sa kroonista. Suositukseen verrattuna kasvatuseuvolan piiriin kuuluvien asukkaiden määrä ylittyi koko tutkimusajan 75 000:lla. Neuvola keskittyikin polikliiniseen työhön, jotta mahdollisimman moni pääsisi edes vastaanotolle.³²⁹

Kasvatuseuvolan ja psykologian valta sekä ongelmien määrittelijöinä että ratkaisijoina, toisin sanoen ihmisten normalistajina, perustuu Michel Foucault'n biovalta -käsityksen mukaan tiedon ja vallan yhteen punoutumiselle. Psykologia tieteenä määrittelee normaalin rajat, antaen siten tutkijoille valtaa ja kykyä vaikuttaa ihmisiin ja näiden elämiin.³³⁰ Kasvatuseuvolan työntekijät sekä hyödynsivät arvioinnissaan oppimaansa tieteellistä tietoa että mahdollisina tutkijoina tuottivat sitä. Pedagogisen vallan historiaa tutkineen Mika Ojakankaan mukaan normaalin kehityksen turvaaminen oli erityisesti kasvatuseuvoloiden tehtävä.³³¹

Kasvatuseuvolaan saapuva lapsi kohtasi ammattilaisten joukon. Psykologi työskenteli lapsen, sosiaalityöntekijä vanhempien ja psykiatri koko perheen kanssa.³³² Neuvolassa keskityttiin polikliiniseen tutkimukseen ja diagnoosin tekemiseen, keskiössä olivat lääketieteellinen ja psykologinen tutkimus.³³³ Lasta tarkasteltiin kokonaisuutena ottaen huomioon fyysisten, psyykkisten ja kognitiivisten ominaisuuksien lisäksi se, millaisessa perheessä ja ympäristössä lapsi eli. Kasvatuseuvoloiden tarkoitus oli tiedostaa ympäristötekijöiden sekä kehityksellisten, rakenteellisten ja elimellisten tekijöiden vuorovaikutusta.³³⁴

Tutkimieni psykologian oppikirjojen sisältö ja kasvatuseuvolan toiminta kietoutuivat kasvun ja kehityksen idean ympärille. Kyseiset tekijät olivatkin nousseet lapsuuden käsittelemisen ytimeksi 1800–1900-lukujen vaihteessa. 1950-luvulla perhekeskustelun perustaksi vakiintunut normaalia kehitystä ja sen edellytyksiä korostava psykodynaaminen näkemys oli läsnä sekä kasvatuseuvolan toiminnassa että psykologian oppikirjoissa.³³⁵ Oppikirjoissa selvennettiin miten normaali kehitys eteni eli milloin tiettyjä taitoja tuli

---

³²⁹ Hyssälä 1999, 52, 53; Komitean mietintö, 1967 A: 1, 55; Malinen 2012, 43; Toimintakertomus 1960, 1.

³³⁰ Helén 1997, 16–17.

³³¹ Ojakangas 1997, 143.

³³² Arajärvi 1996 b, 13.

³³³ Malinen 2012, 11, 22–24, 33, 34.

³³⁴ Horn 2004, 156; Korppi-Tommola 1990, 171–191.

³³⁵ Ojakangas 1997, 125–130.; Yesilova 2008, 40, 50.

oppia. Odotettujen kehitysvaiheiden puuttuminen merkitsi poikkeavuutta. Kasvatusneuvolassa haluttiin tietää oliko lapsi oppinut ikäiselleen kuuluvia taitoja eli kehittyneet ajallaan. Kehityksen, fyysisten ominaisuuksien ja luonteen lisäksi oltiin kiinnostuneita lapsen perheestä, sen koostumuksesta, vanhempien terveydestä, lapsen asemasta sisarussarjassa ja äidin raskausajasta. Lapsen nukkumis- ja syömistottumukset sekä käyttäytyminen olivat niin ikään osa kasvatusneuvolan kartoitusta.³³⁶

Kasvatusneuvolaan tuleminen syyksi ilmoitettiin yleisimmin kehitystason määrittely, heikko kouluedistys, hermostolliset herkkyysoireet, sopeutumisvaikeudet tai kastelu. Yli 70 % potilaista tuli kasvatusneuvolaan jonkin edellä mainitun syyn johdosta.³³⁷ Tyypillisin Keski-Suomen kasvatusneuvolan potilas vuosina 1953–1962 kärsi erilaisista kouluvaikeuksista. Neuvola otti vastaan kaikki oppilaat, joita opettaja ehdotti apu- tai tarkkailukouluun.³³⁸ Paljon suoritettiin myös kehitystason määrittämissä ja koulukypsyysskoikeita, jotka niin ikään liittyivät oppimiskykyjen mittaamiseen.³³⁹ Kouluun liittyvien ongelmien hallitessa kasvatusneuvolan suorittamia tutkimuksia on ymmärrettävää, että potilaat pääasiassa olivat 7-15 -vuotiaita eli kansakouluikäisiä. Keskimäärin heitä oli noin 70 prosenttia asiakkaista.³⁴⁰ Aloittaessaan koulun 7-vuotiaana lapsen kyvyt ja taidot joutuivat ensimmäisen kerran arvioitavaksi ja verrattaviksi ikätovereihin.

Ikävuosi 6-7 on todettu merkittäväksi monissa psykologian teorioissa. 1950-luvun suomalaisissa psykologisissa näkemyksissä seitsemän vuoden ikä oli monessa suhteessa askel kohti aikuisuutta. Merkittävää kehitystä odotettiin tapahtuneen niin mielen, käyttäytymisen kuin ihmissuhteidenkin alueilla. Fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen kehitys kietoutuivat yhteen. Lapsen uusien kognitiivisten ja sosiaalisten taitojen kehittyminen johti itsenäisyyden kasvuun ja vanhempien hoivavietin laimenemiseen. ”Kehitystulokset”, joita seitsemän vuotiaan odotettiin jo kykenevän soveltamaan käytäntöön, olivat ehdottoman tärkeitä koulukypsyyden kannalta. Seitsemän vuotta on ja on ollut useimmissa kulttuureissa ajasta riippumatta merkittävä taitekohta lapsen ja aikuisten välisten

---

³³⁶ Hiekkänen 1984, 14–16; Hännikäinen 1956; Salminen 1956; Takala & Takala 1955, 108, 193–195, 197, 201; Ks. myös taulukko 6.

³³⁷ Ks. taulukko 2.

³³⁸ Malinen 2012, 31; Haukkamaa 1984, 18; Hiekkänen 1984, 8.

³³⁹ Malinen 2012, 31; Ks. Taulukko 2; Taskinen 1987, 29; Toimintakertomus 1952–1963.

³⁴⁰ Forsius 1983, 79; Hiekkänen 1984, 8, 9; Malinen 2012, 22; Taskinen 1987, 12, 13; Toimintakertomus 1953–1962.

ihmissuhteiden kannalta. Kehityopsykologia näkee yhä ikävuoden erityisenä siirtymävaiheena itsenäistymisen kannalta.³⁴¹

Kansakouluikäisten ja oppimisvaikeuksista kärsivien määrän korostumisessa heijastuivat 1950-luvun koulutuspolitiikan tehokkuusvaatimukset sekä psykologian ja kasvatustalouden kiinnostuksen kohteet. Kasvatusneuvolassa aikaa 1950–1960 välillä on kutsuttu koulun suuntautumisen ja kouluongelmien vaiheeksi.³⁴² Koulutuspolitiikan tehokkuusvaatimusten myötä opetuksessa mukana pysymättömät oppilaat muodostuivat ongelmaksi, jotka estivät tuloksellisuuden kasvun luokissa. Erityisopetuksen tehtäväksi tuli normaalista poikkeavat oppilaat.³⁴³ Vaatimus kehitystason määrittämiseksi kirjattiin myös lakiin vuonna 1958.³⁴⁴

Kasvatusneuvola oli oppilassiirtokysymyksissä sopiva paikka, koska sillä oli hallussaan tarvittavat testit ja ammattitaitoinen henkilökunta. Psykologiset testit olivat merkittävässä osassa lasten ongelmien etsimisessä ja löytämisessä. Kehitystason määrittelyä varten suoritettiin useita testejä, mutta lähes kaikki lapset tekivät vähintään älykkyystestin tullessaan kasvatusneuvolaan. Vuosien 1953–1962 aikana suurin osa potilaista määriteltiin testien mukaan normaaliksi. Heikkomieliset ja heikkolahjaiset olivat puolestaan yleisin poikkeama.³⁴⁵ Kasvatusneuvola testasi lapsia siis runsaasti koulua varten. Erityisopetukseen tehtävät siirrot lisäsivät opettajien, psykologien ja lääkäreiden eli näin ollen asiantuntijakentän valtaa ja kontrollia poikkeavuuden tarkastelussa.³⁴⁶

Erityisopetuksen historiaa tutkineiden Joel Kivirauman ja Osmo Kivisen tulkinnan mukaan koulun modernisoituminen ja oppilaisiin kohdistuvien normaaliuden kriteereiden kiristyminen kulkevat käsi kädessä. Heidän näkemyksensä oli, että koulun modernisoituminen lisää normaaliuden sitomista ikäluokkiin ja kehitystasoihin. Näin tapahtuu, kun kehitys- ja oppimispsykologisen asiantuntemuksen läpäisemä opetus normittaa tehokkaammin tietoja, taitoja ja käyttäytymistä sekä määrittää normaalin persoonallisuuden

---

³⁴¹ Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 40, 41; Pulkkinen & Ahonen 2006, 70; Takala & Takala 1955, 129, 171, 172; Ks. myös Vuorinen, 1997.

³⁴² Kivirauma 1989, 134–139; Mönkkönen 1993, 494, 495; Peltonen 1989, 7, 12; Syväoja 2004, 95; Taskinen 1987, 29; Toimintakertomus 1953–1962.

³⁴³ Kivirauma 1998, 209; Peltonen 1989, 7, 12; Syväoja 2004, 95.

³⁴⁴ Kansakouluasetus 321–323/1958.

³⁴⁵ Ks. Taulukko 11.

³⁴⁶ Ihatsu 1995, 62.

määrettä.³⁴⁷ Oma tutkimukseni tukee Kivirauman ja Kivisen näkemystä siinä mielessä, että kasvatustieteet ja psykologia pyrkivät mahdollisimman tarkasti määrittämään normaalin kehityskulun sekä selvittämään testeillä ja tutkimuksilla lapsen älyllisen ja biologisen iän vastaavuutta. Ylipäätään erilaisten testien kehittäminen oli leimallista psykologian tutkimukselle 1950-luvulla³⁴⁸.

Lapsen älykkyydystason tunteminen oli merkittävässä asemassa modernin pedagogiikan näkemyksissä.³⁴⁹ Kasvatustieteiden käytäntö ja psykologian oppikirjat tukivat tätä ajatusta. Psykologiasta tulikin testien kehittäjänä modernin pedagogiikan tärkein aputiede³⁵⁰. Se kehitti testit, joiden avulla kasvatustieteet erotti lapset tasonsa mukaisiin luokkiin. Testaamisen tarkoituksena oli modernin pedagogiikan mukaan mahdollistaa ympäristön muokkaaminen lapsen kasvuun sopivaksi.³⁵¹ Tutkimistani oppikirjoista erityisesti Lehtovaara ja Koskenniemi esittivät modernin pedagogiikan näkemyksiä poikkeavuuden kartoittamisen tärkeydestä. Heistä Matti Koskenniemi olikin tunnettu kasvatustieteilijänä modernin pedagogiikan kannattajana. Modernin pedagogiikan tavoitteena oli poikkeavuuden vähentäminen, mutta se tarkoitti myös normaaliksi ja poikkeaviksi katsottujen eristämistä toisistaan. Normaalius ja yhteiskunnallinen sopeutuminen olivat merkittäviä arvoja. Ihmisen tarkoitus oli ennen kaikkea yhteiskunnan palvelijana.³⁵²

Pelkästään kehitystä ja kasvua ei arvioitu normaalin ja epänormaalin kautta, vaan myös lapsen perhe ja ympäristö joutuivat samaan arviointiin niin kasvatustieteissä kuin psykologian oppikirjoissakin. Lähes kaikki kasvatustieteiden potilaat tulivat ydinperheistä. Sekä kasvatustieteet että psykologia tukivat omalta osaltaan ydinperhemallia, joka vallitsevassa yhteiskunnassa oli alkanut edustaa mallia normaalille elämälle. Ihanteen mukainen perhe oli äidin ja isän muodostama ydinperhe, jossa isä oli perheensä elättävä auktoriteetti, äidillä suhde lapseen oli kehittynyt tiiviiksi jo varhain ja sisarusten väliset suhteet olivat tasapainossa. Parhaimmat edellytykset olivat korkeasta sosiaaliluokasta tulevilla lapsilla. Kasvatustieteiden tulleiden lasten perheistä suurin osa sai

---

³⁴⁷ Kivirauma & Kivinen 1986, 337–345.

³⁴⁸ Kansakouluasetus 321–323/1958, 27–28; Korhokangas 1987, 9; Saarinen 1987, 30; Takala, 1987, 75.

³⁴⁹ Ojakangas 1997, 155; 202–203.

³⁵⁰ Ojakangas 1997, 155; 202–203.

³⁵¹ Ojakangas 1997, 155; 202–203.

³⁵² Lehtovaara, 1953, 48, 213, 215; Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 20; Ojakangas 1997, 204, 218.

elantonsa joko teollisuus-, käsityö- ja rakennusammateista tai maa- ja metsätaloudes-
ta.³⁵³

Niin kasvatuneuvola kuin psykologiakin tulkitsivat poikkeamisen normista riskitekijäksi lapsen kehityksen ja tulevaisuuden kannalta. Kasvatuneuvola merkkasi poikkeaviksi kaikki perhemuodot, jotka eivät edustaneet ydinperhettä. Lapsen syntyminen avioliiton ulkopuolella, koko- tai puoliorpous, adoptio, laitoshoido ja vanhempien avio- tai asumusero laskettiin tällaisiksi poikkeamisiksi.³⁵⁴ Muita rasitteita lapsen ympäristössä saattoivat olla kasvatuneuvolan näkökulmasta vajaanmieliset, rangaistut tai mielisairaat sukulaiset. Riskiksi lapselle oli myös läheisten normista poikkeavat elämäntavat, kuten aviottomuus tai kiertolaisuus. Tällaiset poikkeavuuksiksi katsotut seikat eivät olleet erityisen yleisiä kasvatuneuvolan potilaiden lähipiirissä, mutta eivät silti harvinaisuuksiakaan.³⁵⁵

Normaalien kasvun, kehityksen perheen ja ympäristön lisäksi tuotettiin normaalia sukupuolta. Tähän mennessä on käynyt ilmi, että tyypillistä Keski-Suomen kasvatuneuvolan potilasta kuvaa kansakouluikäisyys ja koulunkäyntiin liittyvät ongelmat. Näiden lisäksi merkittävää oli poikavaltaisuus. Aina kasvatuneuvolan käynnistymisvuodesta nykyiseen perheneuvolaan saakka pojat ovat olleet enemmistönä.³⁵⁶ Kattavaa tutkimusta, joka käsittelee mahdollisia syitä tähän, ei ole tehty. Tässä tutkimuksessa lähestyin sukupuolia niiden tuottamisen näkökulmasta. Butlerilta lainaamani käsitteen mukaan tarkastelen sukupuolen rakentumista performatiivisena, tekojen ja eleiden toistamisena ja suorittamisena.³⁵⁷

Tarkastelemani oppikirjat tuottavat tietoa eleistöstä, joka Judith Butlerin mukaan kulttuurisesti vakiintuneena järjestelmänä tekee sukupuolen esittämisen ymmärrettäväksi.³⁵⁸ Oppikirjoissa sukupuolten väliset erot olivat selkeitä ja ”luonnollisia”. Ajalle tyypillisesti eroja oli tulkittu biologisista lähtökohdista.³⁵⁹ Normaalilta tytöltä ja normaalilta pojalta odotettiin tietynlaista käytöstä. Tyttöyttä toteutettiin kiltteydellä, mukautuvuu-

³⁵³ Lehtovaara, 1953, 27, 151; Takala & Takala 1955, 99,100, 110–120, 135–147; Ks. Taulukko 8. ja 9.

³⁵⁴ Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 148–150; Takala & Takala 1955, 104, 105, 107; Yesilova 2008, 50; Ks. Taulukko 8.

³⁵⁵ Toimintakertomus 1953–1962.

³⁵⁶ Toimintakertomus 1953–1962, 1994–2011.

³⁵⁷ Butler 1990, 16–34; Butler 2006 24–25, 68–69; Haavisto 2011, 88.

³⁵⁸ Outinen 1992, 48; Pulkkinen 2000, 51–53.

³⁵⁹ Aapola 2003, 100; Lehtovaara, 1953; Lehtovaara & Koskenniemi 1954, 181; Takala & Takala, 122.

della, hoivaamisella ja suuntautumisella kodin- ja lapsenhoitoon. Pojaksi teki muun muassa teknisyys, voimakkuus ja itsevarmuus. Kehityskulku mieheksi ja naiseksi lähti oppikirjojen mukaan jo lapsena. Kärjistettynä pojat suuntautuivat kohti yhteiskuntaa, tytöt kohti kotia. Käsitteet sukupuolista vastaavat 1950-luvulla yleisesti vallinneita sukupuolirooliodotuksia.³⁶⁰

Tarkastelemani aineiston ja aikaisemman tutkimustiedon varassa voi sanoa, että vuosien 1953–1962 aikana sekä suomalaiset psykologian oppikirjat että Keski-Suomen kannatusyhdistyksen kasvatustieteiden keskus käyttivät asiantuntijavaltaansa eritellen lapsuuteen, lapseen sekä tämän kehitykseen, kotiin ja muuhun ympäristöön liittyviä seikkoja normaaliksi tai poikkeaviksi. Tarkoituksena oli poikkeavuuden eristämisen kautta kyetä auttamaan lapsia paremmin. Päämääränä oli päästä niin lähelle oletettua normaalia kuin mahdollista. Normaalistaminen koski niin lapsen psyykkistä ja fyysistä kehitystä kuin lapsen ympäristöäkin. Kasvatustieteiden keskuksen käytäntö ja psykologian oppikirjojen näkemykset vastasivat ajalle tyypillisiä kasvatustieteen ja psykologian virtauksia asettuen osaksi myös laajempaa moderniin yhteiskunnan kehitystä.

Hulluuden historiaa kirjoittaneen Petteri Pietikäisen mukaan Suomen 1900-luvun alkupuolen kansanterveyden virallisessa suhtautumisessa poikkeaviin on näkyvissä ”yksilön kansalaisoikeuksia polkeva sekä valtion, yhteiskunnan tai yhteisön ylemmyyttä korostava eetos.”³⁶¹ Väitteeseen voi tämän tutkimuksen perusteella yhtyä siinä mielessä, että lasten tutkimisen ja hoidon tavoitteissa heijastui pyrkimys yhteiskuntakelpoisten yksilöiden kasvattamisesta. Toisaalta tutkimukseen nojaten voidaan myös tukea Pietikäisen näkemystä siitä, että mielenterveydenhoito monipuolistui ja inhimillistyi toisen maailmansodan jälkeen merkittävästi.³⁶² Tieto lapsuuteen kuuluvista erityispiirteistä ja kehityskulusta oli jo melko monipuolista 1950-luvun kasvatustieteiden keskuksessa ja lapsuutta tutkivassa psykologiassa.

---

³⁶⁰ Takala & Takala 1955, 169, 170; Outinen 1992, 48.

³⁶¹ Pietikäinen 2013, 317.

³⁶² Pietikäinen 2013, 367.

6 Lähteet

I Alkuperäislähteet

Keski-Suomen kasvatusneuvolan kannatusyhdistyksen toimintakertomukset 1952–1962. Keski-Suomen maakunta-arkisto. Jyväskylä

Ahtinen, Anja (1958), Kokemuksiani Jyväskylän apukoulussa suoritetusta testauksesta: Harjoitteluselostus erityiskasvatusopin cum laude approbatur-arvosanaa varten suoritetusta harjoittelusta. Perheneuvolan arkisto. Jyväskylä.

Hännikäinen, Helmi (1956), Harjoittelukertomus Keski-Suomen kasvatusneuvolasta. Perheneuvolan arkisto. Jyväskylä.

Innola, Erkki (1962), Laitoskäytiselostus, Kasvatusneuvola, Keski-Suomen kasvatusneuvola. Perheneuvolan arkisto. Jyväskylä.

Jyväskylän kaupungin perheneuvolan toimintakertomukset 1994-2012. Perheneuvolan arkisto. Jyväskylä.

Salminen, Hilikka 6.2.–3.3.1956, Keski-Suomen kasvatusneuvolan maaseutumatoista: Harjoittelukertomus suojelu- ja parantamiskasvatusopin cum laude -arvosanaa varten. Perheneuvolan arkisto. Jyväskylä

II Alkuperäislähteenä käytetty kirjallisuus

Lehtovaara, Arvo (1953), Sielutiede. Jyväskylä. Gummerus.

Lehtovaara, Arvo & Koskenniemi, Matti (1954), Kasvatuspsykologia. Helsinki. Otava.

Saari, Erkki (1957), Sielullisesti poikkeavat lapset. Jyväskylä. Gummerus.

Takala, Martti & Takala, Annika (1955). Lapsuuden psykologia. Porvoo. WSOY.

III Alkuperäislähteinä käytetyt haastattelut

Haukkamaa, Maija, 14.11.1984. Perheneuvolan arkisto. Jyväskylä.

Hiekkänen, Ritva, 20.11.1984. Perheneuvolan arkisto. Jyväskylä.

IV Tutkimuskirjallisuus

Aapola, Sinikka (1999), Murrosikä ja sukupuoli: julkiset ja yksityiset määrittelyt. Helsinki. SKS, Nuorisotutkimusverkosto.

Aapola, Sinikka (2003), ”Murrosiän lyhyt historia Suomessa”. Teoksessa: Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi, toim. Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuorison historia. Helsinki. SKS. 87–106.

Achté, Kalle; Tamminen, Tapani; Pakaslahti, Antti (1983), ”Muu kansainvälinen toiminta”. Teoksessa: Achté, Kalle; Suominen, Jaakko; Tamminen, Tapani (toim.), Seitsemän vuosikymmentä suomalaista psykiatria. Helsinki. Suomen Psykiatriyhdistys ry. 89–92.

Ahonen, Sirkka (2000), ”Kasvatustiede”. Teoksessa: Tommila, Päiviö (toim.), Suomen tieteen historia, osa 2. Porvoo. WSOY. 398-439.

Ahto, Aito (1951), Dangerous Habitual Criminals: a Psychopathic Study of 216 Segregated Criminals. Helsinki.

Ala-Haavisto, Raili (2000), 150 vuotta: Muuttuuko ihminen? Jyväskylä. Keski-Suomen sairaanhoitopiiri.

Alanen, Leena (2009), ”Johdatus lapsuuden tutkimukseen”. Teoksessa: Alanen, Leena & Karila, Kirsti, Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere. Vastapaino. 9-30.

Alanen, Yrjö.O; Lehtonen, Johannes; Tienari, Pekka (1983), ”Psykiatrinen tutkimus”. Teoksessa: Achté, Kalle; Suominen, Jaakko; Tamminen, Tapani (toim.), Seitsemän vuosikymmentä suomalaista psykiatria. Helsinki. Suomen Psykiatriyhdistys ry. 49–56.

Andresen, Astri (2011) et al. Barnen och välfärdspolitiken: nordiska barndomar 1900–2000. Tukholma. Institutet för Framtidsstudier.

Apukouluasetus 32/1952.

Arajärvi, Terttu (1996a), ”Pienistä aikuisista yksilöiksi”. Teoksessa: Arajärvi, Terttu (et al.), Pahantapaisista pojista ja tytöistä itkeviin vauvoihin: Yli 100 vuotta lasten mielenterveystyötä. Lastenpsykiatrian tutkimussäätiön julkaisusarja, 0786-0307, n:o 6. Tampere. Kivipaino Oy. 1-3.

Arajärvi, Terttu (1996b), ”Suomenkielisen avohoidon kehittyminen”. Teoksessa: Arajärvi, Terttu (et al.), Pahantapaisista pojista ja tytöistä itkeviin vauvoihin: Yli 100 vuotta lasten mielenterveystyötä. Lastenpsykiatrian tutkimussäätiön julkaisusarja, 0786-0307, n:o 6. Tampere. Kivipaino Oy. 12–14.

Arajärvi, Terttu (1996c), ”Valtion toimenpiteet vuosisadan vaihteessa ja 1900-luvun alussa”. Teoksessa: Arajärvi, Terttu (et al.), Pahantapaisista pojista ja tytöistä itkeviin vauvoihin: Yli 100 vuotta lasten mielenterveystyötä. Lastenpsykiatrian tutkimussäätiön julkaisusarja, 0786-0307, n:o 6. Tampere. Kivipaino Oy. 9-10.

Aromaa, Vuokko (1990), ”Tytöikä: Tuulenpyörre ja tosipaikka”. Teoksessa: Immonen, Kari (toim.), Naisen elämä: Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit. Keuruu. Otava. 91–203.

Aukia, Markku (1984), ”Perinteisestä kotikasvatuksesta Suomen maaseudulla”. Teoksessa: Ojala, Mikko (toim.), Varhaiskasvatustutkimus Suomessa. Helsinki. Lastensuojelun keskusliitto. 163–181.

Auvinen, Timo (2007), ”Vaikeasti käsiteltävät lapset” hoidon piiriin: Haukkalan lastenpsykiatrisen hoitolaitoksen kannatusyhdistys 50 vuotta. Jyväskylä. Haukkalan lastenpsykiatrisen hoitolaitoksen kannatusyhdistys.

Bowlby, John (1973), Attachment and loss: separation, anxiety and anger. Lontoo. The Hogarth Press.

Butler, Judith (1990), Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. New York. Routledge.

Butler, Judith (2006), Hankala sukupuoli. Helsinki. Gaudeamus.

Davis, Lennard. J (2002), Bending Over Backwards: Disability, Dismodernism, and Other Difficult Positions. New York. New York University Press.

Elosuo, Reino & Harenko, Aarno (1983), ”Mielisairaanhoidon topiirit”. Teoksessa: Achté, Kalle; Suominen, Jaakko; Tamminen, Tapani (toim.), Seitsemän vuosikymmentä suomalaista psykiatria. Helsinki. Suomen Psykiatriyhdistys ry. 151–172.

Forsius, Harriet (1983), ”Lastenpsykiatrisen toiminnan kehittyminen”. Teoksessa: Achté, Kalle; Suominen, Jaakko; Tamminen, Tapani (toim.), Seitsemän vuosikymmentä suomalaista psykiatria. Helsinki. Suomen psykiatriyhdistys ry. 79–84.

Foucault, Michel (1986), Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977. Brighton. Harvester Press.

Gleeson, Brendan (1999), Geographies of Disability. Lontoo. Routledge.

Haapala, Pertti (1989), Sosiaalishistoria: Johdatus tutkimukseen. Helsinki. SHS.

Haavisto, Henna (2011), ”Siveettömät saalistajat ja säädylliset sulottaret: valtakamppailu modernin naisen elämäntyylisestä vuoden 1927 Aitta-lehdessä”. Teoksessa: Aalto, Ilana (toim.), Vallan teoriat historiantutkimuksessa. Turku. Turun historiallinen yhdistys. 87–115.

Helén, Ilpo (1997), Äidin elämän politiikka: Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle. Helsinki. Gaudeamus.

Helsingin yliopiston kasvatustieteellinen tiedekunta,
<http://www.helsinki.fi/kasvatustieteet/historia/koskenniemi.htm>.

Hietala, Marjatta (1995), From Race Hygiene to Sterilization: the Eugenics Movement in Finland”. Teoksessa: Brober, Gunnar & Roll-Hansen, Nils (toim.), Eugenics and the Welfare State: Sterilization Policy in Denmark, Sweden, Norway, and Finland. East Lansing. Michigan State University Press. 195-258.

Häggman, Kai (1996), Johdatus perhehistoriaan. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 11. Helsinki. Hakapaino Oy.

Häggman, Kai (2003), Suurperhe, ydinperhe, pyhä perhe? Teoksessa: Kolbe, Laura (et al.), Suomen kulttuurihistoria Osa 3, Oma maa ja maailma. Helsinki. Tammi. 219–223.

Häkkinen, Antti; Linnanmäki, Eila; Leino-Kaukiainen, Pirkko (2005), ”Suomi, johon suuret ikäluokat syntyivät.”. Teoksessa: Karisto, Antti (toim.), Suuret ikäluokat. Tampere. Vastapaino. 61–91.

Häkkinen, Kaisa (2002), Suomalaisen oppikirjan vaiheita. Helsinki. Suomen tietokirjailijat Ry.

Hämäläinen, Juha (2007), Lastensuojelun kehityslinjoja: Tutkimus Suomen lastensuojelun aatepohjasta ja oppihistoriasta. Kuopio. Snellman-instituutti.

Hyssälä, Kaisa (1999), Turun kaupungin kasvatusta ja perheneuvolatoimintaa 1939–1989: Turun kaupungin kasvatusta ja perheneuvolan 50 – vuotisjuhlajulkaisu.

Ihanus, Juhani (2000), ”Psykologia”. Teoksessa: Tommila, Päiviö (toim.), Suomen tieteen historia, osa 2. Porvoo. WSOY. 440–477.

Ihanus, Juhani (2001), Lehtovaara Arvo, 1905–1985. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. SKS. (Viitattu 20.1.2014)

Ihanus, Juhani (2003), ”Psykologia”. Teoksessa: Tommila, Päiviö & Korppi-Tommola, Aura (Toim.), Suomen tieteen vaiheet. Helsinki. Yliopistopaino. 212–216.

Ihatsu, Markku (1995), Erikseen ja yhdessä: normalisaation kehityslinjat. Joensuu. Joensuun yliopisto.

International Classification of Diseases 6. 1948.

Juvonen, Tuula (2010), Naisaktiivisuuden muuttuvat ehdot. Teoksessa: Juvonen, Tuula; Saresma, Tuija; Rossi Leena-Maija (toim.), Käsikirja sukupuoleen. Tampere. Vastapaino. 257–273.

Kaarninen, Mervi (1994), ”Nuoruuden historiaa Suomessa”. Nuorisotutkimus 12: 4, 14–22, 57.

Kalela, Jorma (2000), Historiantutkimus ja historia. Helsinki. Gaudeamus.

Kalliopuska, Mirja (1996), ”Henkilökuva. Psykiatri, LKT Aito Ahto”. Teoksessa: Aranjärvi, Terttu (et al.), Pahantapaisista pojista ja tytöistä itkeviin vauvoihin: Yli 100 vuotta lasten mielenterveystyötä. Lastenpsykiatrian tutkimussäätiön julkaisusarja, 0786-0307, n:o 6. Tampere. Kivipaino Oy. 190–194.

Kansakouluasetus 321–323/1958.

Kansakoululaki 247–257/1957.

Karisto, Antti (2005), ”Suuret ikäluokat kuvastimessa”. Teoksessa: Karisto, Antti (toim.), Suuret ikäluokat. Tampere. Vastapaino. 17–60.

Kasvatusneuvolakomitean mietintö A 1967 I.

Kemppainen, Erkki (2001), Sosiaalihuollon oikeudet. Helsinki. Hakapaino Oy.

Kivirauma, Joel (1987), Poikkeavuus ja kansanopetus ennen oppivelvollisuutta. Turku. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta: julkaisusarja A: 120.

Kivirauma, Joel (1989), Erityisopetus ja suomalainen oppivelvollisuuskoulu vuosina 1921–1985. Turun yliopiston julkaisuja C 74. Turku. Turun yliopisto.

Kivirauma, Joel (1998), ”Normaali erityisopetuksen piilo-opetus suunnitelmana. Teoksessa: Ladonlahti, Tarja; Naukkarinen, Aimo; Vehmas, Simo (toim.), Poikkeava vai erityinen. Atena kustannus. Juva. 203–215.

Koski, Maija-Liisa (1976), ”Lastenpsykiatria”. Teoksessa: Achté, Kalle (et al.), Psykiatria. Helsinki. WSOY. 431–471.

Korhonen, Merja (1994), Keski-ikäisten naisten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuu. Joensuun yliopiston kirjasto.

Korhonen, Merja (1999), Isyyden muutos: Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuu. Joensuun yliopisto.

Korkiakangas, Mikko (1987), ”Suomen ensimmäinen sielutieteen (psykologian) professorin virka”. Teoksessa: Korkiakangas, Mikko (Toim.), Puoli vuosisataa psykologian tutkimusta ja opetusta Jyväskylässä. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja 289. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto. 7-22.

Korkiakangas, Pirjo (1996), Muistoista rakentuva lapsuus: Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa. Helsinki. Suomen muinaismuistoyhdistys.

Korppi-Tommola, Aura (1990), Terve lapsi - kansan huomen: Mannerheimin lastensuojeluliitto yhteiskunnan rakentajana 1920–1990. Jyväskylä. Gummerrus.

Kusch, Martin (1993), Tiedon kentät ja kerrostumat: Michel Foucault'n tieteentutkimuksen lähtökohdat. Oulu. Kustannus Pohjoinen.

Leahy, Thomas M. (1991), A History Of Modern Psychology. Prentice-Hall, Inc. New Jersey.

Lehtinen, Erno; Kuusinen, Jorma; Vauras, Marja (2007), Kasvatuspsykologia. Helsinki. WSOY.

Linna, Pirkko (1988), Kasvatus- ja perheneuvolan asema ja tehtävät: Suomen kasvatustieteiden neuvolain liiton tutkimus. Osa 1-2. Helsinki. Suomen kasvatustieteiden neuvolain liitto.

Lönnqvist, Jouko & Lehtonen, Johannes (2011), ”Psykiatria ja mielenterveys”. Teoksessa: Lönnqvist, Jouko et al. (toim.), Psykiatria. Keuruu. Duodecim. 12–31.

- Lönnqvist, Jouko (2011)**, ”Mielenterveyden häiriöiden luokittelu ja diagnostiikka”. Teoksessa: Lönnqvist, Jouko et al. (toim.), *Psykiatria*. Jyväskylä. Duodecim. 47–71.
- Malinen, Antti (2012)**, *Lapsen asialla aikuisten maailmassa: Jyväskylän perheneuvolan maakunnallinen historia 1952–2012*. Jyväskylä. Jyväskylän perheneuvola.
- Manninen, Juha (1999)**, ”Mihin aate- ja oppihistoriaa tarvitaan?”. Teoksessa: Airaksinen, Timo & Kaalikoski, Katri (toim.), *Opin filosofiaa, filosofia opit*. Helsinki. Yliopistopaino. 23–50.
- Markkola, Pirjo (1994)**, *Työläiskodin synty: tamperelaiset ja yhteiskunnallinen kysymys 1970-luvulta 1910-luvulle*. Helsinki. SHS.
- Markkola, Pirjo (1996)**, ”Marginaalihistorian keskipisteessä”. Teoksessa: Peltola, Jarmo & Markkola, Pirjo (toim.), *Kuokkavieraiden pidot*. Tampere. Vastapaino. 7-19.
- MOT**, Kielitoimiston sanakirja. Mot.kielikone.fi. Viitattu 26.7.2013.
- Mäntymaa, Mirjami & Tamminen, Tuula (1999)**, *Varhainen vuorovaikutus ja lapsen psyykinen kehitys*. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 115 (22), 2447–2453.
- Mönkkönen, Mauri (1993)**, ”Keski-Suomen sivistyselämä itsenäisyyden aikana”. Teoksessa: Jokipii, Mauno (toim.), *Keski-Suomen historia 3: Keski-Suomi itsenäisyyden aikana*. Jyväskylä. Keski-Suomen maakuntaliitto. 486–573.
- Männikkö, Kaisa (1997)**, *Kiintymystä lapsesta aikuiseksi*. Jyväskylä. Jyväskylän yliopiston psykologian laitos.
- Ahonen, Timo & Pulkkinen, Lea (2006)**, ”Keskilapsuus”. Teoksessa: Nurmi, Jan-Erik (et al.), *Ihmisen psykologinen kehitys*. Helsinki. WSOY. 70–123.
- Nygård, Toivo (1998)**, *Erilaisten historiaa: Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa*. Jyväskylä. Atena.
- Nätkin, Ritva (1994)**, ”Väestöpolitiikka, abortti ja äitiys: hyvinvointivaltion ammattilaisten ja naisten suhteen tarkastelua”. Teoksessa: Anttonen, Anneli; Henriksson, Lea; Nätkin, Ritva (toim.), *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere. Vastapaino. 129–155.
- Nätkin, Ritva (1997)**, *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä: Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset*. Helsinki. Gaudeamus.
- Ojakangas, Mika (1997)**, *Lapsuus ja auktoriteetti: Pedagogisen vallan historia Snellmanista Koskenniemeen*. Helsinki. Tutkijaliitto.
- Outinen, Hellevi (1992)**, *Häpeästä nautintoon: Seksuaalisuus tyttökirjoissa 1920-luvulta 1980-luvulle*. Teoksessa: Näre, Sari & Lähteenmaa, Jaana (toim.), *Letit liehuun: Tyttökulttuuri murroksessa*. Tampere. Tammer-paino Oy. 47–55.
- Paavilainen, Marko (2012)**, *Ristiaallokosta lapsen oikeuksiin: Lastensuojelun yhteistoiminnan historia*. Helsinki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Peltonen, Matti (2002)**, *Remua ja ryhtiä: Alkoholiolot ja tapakasvatus 1950-luvun Suomessa*. Helsinki. Gaudeamus.

Peltonen, Martti (1989), Jyväskylän kansakoulun historia. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Pietikäinen, Petteri (2013), Hulluuden historia. Helsinki. Gaudeamus University Press.

Pitkänen, Kari (2010), ”Suurten ikäluokkien synty Suomessa”. Teoksessa: Ojala, Jari; Eloranta, Jari; Roiko-Jokela, Heikki (toim.), Monelta kantilta: Ilkka Nummelalle omistettu juhlakirja. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto. 253–263.

Pulkinen, Tuija (2000), ”Judith Butler: sukupuolen suorittamisen teoreetikko”. Teoksessa: Anttonen, Anneli; Lempiäinen, Kirsti; Liljeström, Marianne (toim.), Feministejä: Aikamme ajattelijoita. Tampere. Vastapaino. 43–68.

Pulma, Panu (1987), Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen: Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa. Teoksessa: Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva, Suomen lastensuojelun historia. Helsinki. Lastensuojelun keskusliitto. 11–249.

Purhonen, Semi (2008), ”Johdanto: suuret ikäluokat”. Teoksessa: Purhonen, Semi; Hoikkala, Tommi; Roos J.P. (toim.), Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina. Helsinki. Gaudeamus Helsinki University Press. 9–30.

Psyko-

net:http://www.psykonet.helsinki.fi/psykonet/Klinikka/Klinikka.nsf/Psykonetin+klinikk_aopetus/Testikortisto?OpenView. Viitattu 24.7.2013.

Päätös kasvatustieteiden tutkimuskeskuksesta valtioneuvoston päätöksen 75/1950.

Rondo, Cameron (1995), Maailman taloushistoria. Porvoo. WSOY

Rose, Nikolas (1990), Governing the Soul: The Shaving of the Private Self. Lontoo. Routledge.

Rosenhan, David L. (1999), ”Terveenä sairaassa ympäristössä”. Teoksessa: Taipale, Ilkka (toim.), Mielenvaltaa. Psykiatrian lukemisto. Vantaa: Mielenterveyden Keskusliitto, 11–25.

Rossi, Leena-Maija (2010), Sukupuoli ja seksuaalisuus: Eroista eroihin. Teoksessa: Juvonen, Tuula; Saresma, Tuija; Rossi Leena-Maija (toim.), Käsikirja sukupuoleen. Tampere. Vastapaino. 21–37.

Ruoppila, Veikko (1954), Kansa lastensa kasvattajana. Porvoo. WSOY.

Saari, Erkki (1951), Pahantapaisuus yksilön sopeutumattomuuden oireena. Jyväskylä. Tekijä.

Saari, Erkki (1961), Laitoskasvatus, eräs epäsosiaalisten nuorten käsittelymenetelmä. Jyväskylä. Gummerrus.

Saarinen, Pirkko (1987), ”Psykologian alkuvaiheet Jyväskylän kasvatustieteiden korkeakoulussa”. Teoksessa: Korhonen, Mikko (toim.), Puoli vuosisataa psykolo-

gian tutkimusta ja opetusta Jyväskylässä. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja 289. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto. 25–72.

Saarinen, Pirkko (1996), ”Lapsisielutieteen pioneerityötä Jyväskylässä”. Teoksessa: Arajärvi, Terttu (et al.), Pahantapaisista pojista ja tytöistä itkeviin vauvoihin: Yli 100 vuotta lasten mielenterveystyötä. Lastenpsykiatrian tutkimussäätiön julkaisusarja, 0786-0307, n:o 6. Tampere. Kivipaino Oy. 252–257.

Sadeniemi, Matti (1961), Nykysuomen sanakirja 4. Porvoo. WSOY.

Sadeniemi, Matti (2002), Nykysuomen sanakirja 3. Juva. WSOY.

Sadeniemi, Matti (2002), Nykysuomen sanakirja 4. Juva. WSOY.

Shorter, Edward (2005), Psykiatrian historia. Helsinki. Mielenterveyden keskusliitto.

Suomen tilastollinen vuosikirja 1963. Helsinki. Tilastollinen päätoimisto.

Syvöja, Hannu (2004), ”Kansakoulu - suomalaisten kasvattaja: perussivistystä koko kansalle 1866–1977”. Jyväskylä. PS-Kustannus.

Taipale, Vappu & Valanne, Eero H. (1981), Lastenpsykiatria. Helsinki. WSOY.

Takala, Martti (1987), ”Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun psykologian laitoksen toiminnasta vuodesta 1954 1960-luvulle”. Teoksessa: Korhokangas, Mikko (toim.), Puoli vuosisataa psykologian tutkimusta ja opetusta Jyväskylässä. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja 289. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto. 73–84.

Taskinen, Sirpa (toim.) (1987), Kasvatus- ja perheneuvolojen geneettis-historiallinen selvitystyö. Helsinki. Sosiaalivaltio.

Tuomaala, Saara (2000), ”Muisteltu maalaislapsuus: Suullisen historian näkökulma lapsuuteen”. Nuorisotutkimus 18: 3, 2–19.

Tuomaala, Saara (2011), ”Menneisyyden tytöt ja tyttöjen tarinat: Marginaalista haastajiksi?”. Teoksessa: Ojanen, Karoliina; Mulari, Heta; Aaltonen, Sanna (toim.), Entäs tytöt: Johdatus tyttötutkimukseen. Tampere. Vastapaino. 45–88.

Tuori, Kaarlo & Kotka, Toomas (2008), Sosiaalioikeus. Helsinki. WSOY.

Turunen, Sakari & Achté (1983), ”Seilin hospitaali 1619–1962”. Teoksessa: Achté, Kalle; Suominen, Jaakko; Tamminen, Tapani (toim.), Seitsemän vuosikymmentä suomalaista psykiatria. Helsinki. Suomen psykiatriyhdistys ry. 79–84.

Vehmas, Simo (2005), Vammaisuus: johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki. Gaudeamus.

Vuori, Jaana (2002), Äidit, isät ja ammattilaiset. Tampere. Tampereen yliopistopaino Oy.

Vuorinen, Risto (1997), Minän synty ja kehitys. Porvoo. WSOY.

Vuornos, Maija (1971), Lapsen asema Suomessa. Porvoo. Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Woodhead, Martin (2003), "The Child In Development". Teoksessa: Woodhead, Martin & Montgomery, Heather (Toim.), Understanding Childhood. An Interdisciplinary approach. Milton Keynes. The Open University. 85-124.

Yesilova, Katja (2009), Ydinperheen politiikka. Helsinki. Gaudeamus Helsinki University Press.

Yleinen väestönlaskenta 1960 IV. Suomen virallinen tilasto VI C:103.